

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Pápai Attila \ Ba'al szerepe és befolyása a kánaáni népek kultuszára.

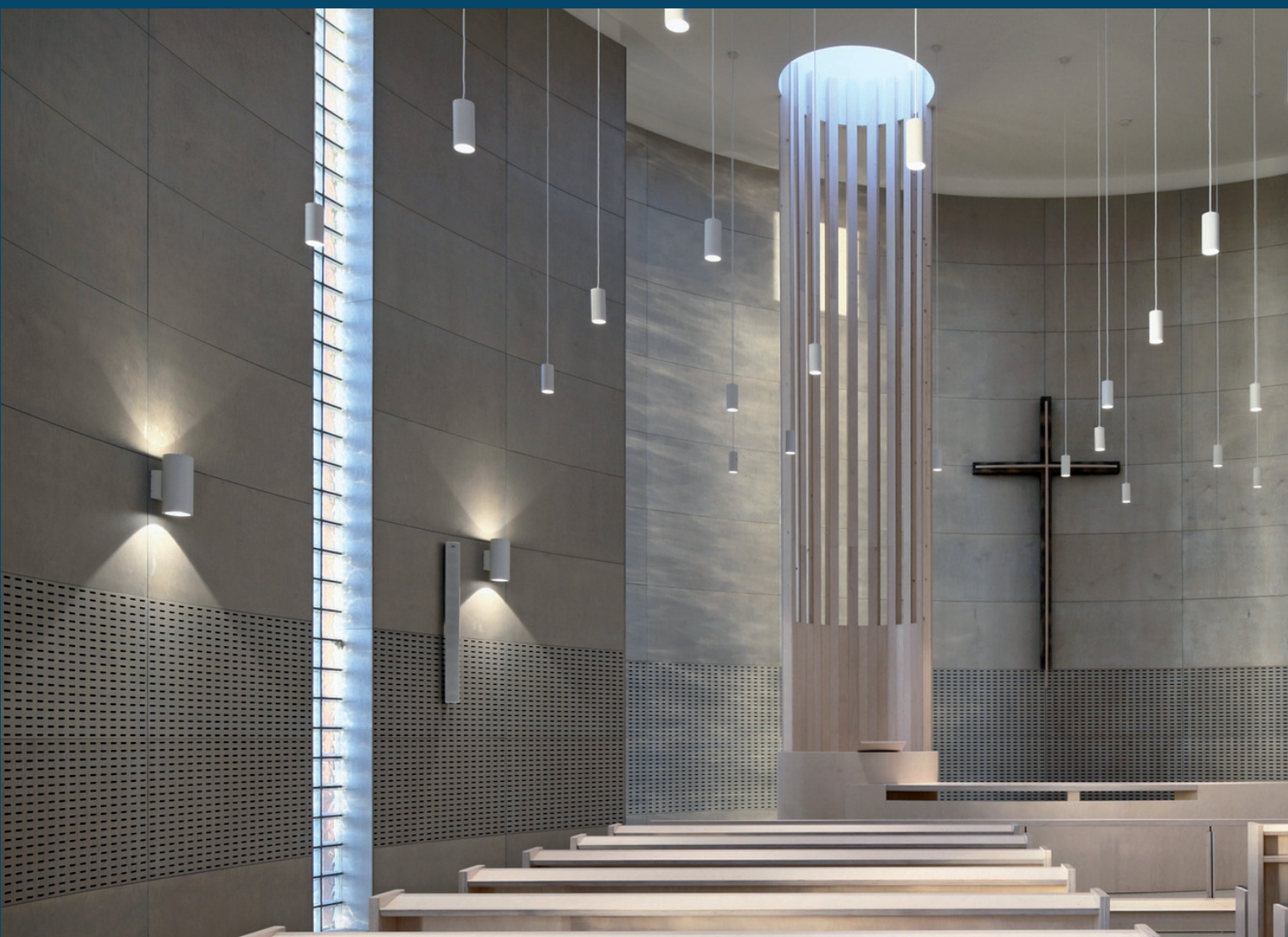
Bevezető gondolatok egy kánaáni szentélymodell alapján

Seben Glória \ Ambivalencia és biztonságkeresés. Evangélikus középiskolás hittanosok istenfogalmának jellegzetességei

Markus Buntfuss \ „Megvan a saját területe a lelkületen belül...”

Mi az esztétikai teológia, és miért műveljük?

D. Szabik Imre \ Hetven éve kényszernyugdíjazták az evangélikus költő-lelkészt
Emlékezés Kutas Kálmán életére és munkásságára (1888–1984)

Kedves Olvasó!

A budapesti Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye egy darabjának bika- és madárbrázolás arra enged következtetni, hogy egy kánaánita templom egykor használatban lévő tárgya volt, amelyet Ba'al és Astarte tiszteletére bemutatott áldozatoknál használtak. Pápai Attila dolgozatában e szentélymodell vallástörténeti hátterét mutatja be.

Seben Glória *Ambivalencia és biztonságkeresés – Evangélikus középiskolás hittanosok istenfogalmának jellegzetességei* című munkájában megkísérli egyesíteni az istenfogalom és az istenkép vizsgálatát egy többretegű vizsgálati módszertan bevezetésével. Sok vizsgálat ugyanis kérdőívekkel vagy más verbális eszközökkel igyekszik mérhetővé tenni az istenképet, azonban ennek az eljárásnak veszélye, hogy a teljes istenkép helyett csupán annak verbalizálható részére, az istenfogalomra tudunk rákérdezni, és a valós vallási viselkedést motiváló tudattalan rész rejtve marad – állapítja meg a szerző.

A reformáció kezdete óta szemben állnak egymással a képek barátai és ellenségei. Az újkori protestantizmus is úgy érzi, hogy Søren Kierkegaard nyomán választania kell: vagy esztétikus pogányság, vagy etikus kereszténység – némileg sarkalatosan ez a radikális dán alternatívája. A lutheránusok az esztétikai irányultságú típus felé hajlanak („Ne az eget bámuld [...], hiszen az idelent van neked” – mondja Luther), míg a reformátusok inkább az esztétikától tartózkodó típushoz sorolhatók. Markus Buntfuss arra a kérdésre keres és ad választ, hogy mi célból műveljük az esztétikai teológiát?

D. Szebik Imre tanulmányában Kutas Kálmán hetven évvel ezelőtt kényszernyugdíjazott költő-lelkész életútjára tekint vissza.

Az igehirdetési előkészítők *Szentháromság ünnepe utáni első vasárnapról az ötödikig* segítik az igehirdető készülését. Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Júniusi számunk szerzői

Bartha István lelkész, filozófus – Balassagyarmat
Béres Tamás lelkész, tanszékvezető egyetemi tanár
– Budapest

Bozorády Zoltán nyugalmazott esperes – Nyíregyháza
Buntfuss, Markus rendszeres teológus, tanszékvezető
egyetemi tanár – Neuendettelsau (Németország)

Csepregi Zoltán lelkész, tanszékvezető egyetemi tanár
– Budapest

Johan Gyula lelkész, mentálhigiénés szakember,
intézetvezető – Budapest

Juhász Eszter teológus, diakóniai szakember – Budapest
Korányi András lelkész, püspökhelyettes, egyetemi tanár
– Budapest

Kőszeghyné Raczkó Zsuzsanna esperes – Balatonboglár
Pángyánszky Ágnes lelkész, egyetemi adjunktus,
intézetvezető – Budapest

Pápai Attila lelkész, doktorandusz – Gyula

Pelikán András lelkész – Sopron

Rác Dénesné lelkész – Celldömölk

Réz-Nagy Zoltán egyetemi lelkész – Budapest

Seben Glória lelkész, pszichológus, doktorandusz – Budapest

D. Szebik Imre nyugalmazott püspök – Budapest

Váraljainé Melis Orsolya lelkész, hitoktató – Sárbogárd

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 14 400 Ft; fél évre: 7200 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft. www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 1 3 3 2 8 2 1 1 2 2 0 6 6

Lánggra lobbantani a parázsló hamut

Énekek 8,6

■ VÁRALJAINÉ MELIS ORSOLYA

„Tégy engem, mint pecsétet a szívedre, mint pecsétet a karodra! Bizony, erős a szerelem, mint a halál, legyőzhetetlen a szenvedély, akár a sír. Úgy lobog, mint a lobogó tűz, mint az Úrnak lángja.” (Énekek 8,6)

E sorokat írva ünnepek közötti napokat élünk nagyhét, húsvét után, mennybemenetel, pünkösöd előtt, a hétköznapokban. Talán a folyóiratot már azzal a reménységgel olvassuk megjelenésekor, hogy a nyár beköszöntével egymás számára elköteleződést jelentő igenek hangzanak majd el tempomaink oltáránál, Isten színe előtt.

E könyv része az öt tekercsnek, amelyeket felolvastak Izrael öt nagy ünnepén. Az Énekek éneke, vagyis a „legszebb ének” a páskaünnepen került elő, amikor a nép az egyiptomi szolgaságból való szabadulásának csodás eseményeire emlékezett évente a történetek elbeszélésével, zsoltáreléssel, a szimbolikus ételek elfogyasztásával. A puszta felevenítés a kiüresedés, automatizmus kockázatát is magában hordozhatja. Ennél többre van szükség.

Emlékmozzaiukok sejlenek fel bennem: oltárnál tett fogadalmak, esküvői meghívó, énekek idézték fel a fenti igeverset, bevésve a résztvevők gondolataiba. Majd szívembe markoló beszélgetések jönnek elő egymáson ejtett sebekről, önzésről, hűtlenségről, eltávolodásról, elhidegülésről, megszakadt kapcsolatokról tudósítva, segítségért kiáltva: lánggra lehet-e még lobbantani a parázsló hamut?

Isten hűsége, ezért népét kihozza a halálból, és szövetséget köt vele. „Ez az életet átforgató szeretet, amely olyan hatalmas és bizonyos a kivonulás történetében, megjelenik a személyes kapcsolatok mindennapiságában, méghozzá egy olyan nyelven, amelyet mindenki megért, egy olyan tapasztalatban, amely csak annyira van távol tőlünk, mint a hálószobánk.” (Eugene Peterson)

Teremttségünk lényege a szeretet, a harmonikus és egészséges kapcsolatok. A helyreállított szeretetkapcsolatnak a kerete a szövetség. Isten ígéretet tesz népének. Elfogadják őt Istenüknek, és kizárólagos hűséget ígérnek neki. Ez a szövetségi hűség és szeretet bensőséges, életszerű, valóságos és közeli.

A könyv a szerelem nyelvét és erőteljes képeit alkalmazza az Istennel való szeretetkapcsolat bemutatására: a pecsét, a halál és sír, a tűz. Isten mint boldog szerelmes nyelve ez, aki egészen közel hozza a vele való kapcsolat valóságát, hogy megújítsa szívünkben csodás szeretetét. Az ünnepeink közötti hétköznapokban felragyogtatja számunkra szerelmes Fiában irántunk való szeretetét: „Tégy engem, mint pecsétet a szívedre, mint pecsétet a karodra.” Hadd legyen ott jelenlétem lenyomata kitörölhetetlenül társamon! Hadd legyen én magam örök, visszavonhatatlan, megváltoztathatatlan jelként a szívedben! Ezt tette Jézus Krisztusban velünk Isten, amikor elpecsételt Szentlelkével magának. Önmagát írta be szívünkbe Lelke által. Kitörölhetetlenül ott vagyunk benne, aki „fájdalmak férfiaként, betegség ismerőjeként” bünné lett értünk, hűtlenségünket, egymáson ejtett sebeinket, fájdalmainkat hordozta el keresztáldozatával.

Szerelme halálig, sírig tartó szeretet. Benne fonódik össze a „legszebb ének” és a passió története. Az Atyának a halálba is alászálló szeretete az, ami Jézus Krisztust a kereszten tartotta. Hűsége minden hűtlenségünkön átragyog, szeretete szívünk minden ellenállását összetöri. Lelke képes ismét felszítani a parázsló hamuból a szenvedélyes szeretet lángjait.

Az Énekek énekében Isten megújító szeretetével és hűségével fordul hozzánk ma, hogy gyógyítsa kapcsolati sebeinket, amelyeket az iránta és társunk iránt megnyilvánuló hűtlenségünk ejtett. Jelenlétével az örökkévalóság ajándékát hozza el életünkbe, kapcsolatainkba. Lobbantsa lánggra a parázsló hamut az Úr! Hozza el életünk disszonáns, hamis szólamai közé az isteni „legszebb ének” harmóniáját! Michael Card így fogalmazott: „A Jelenések könyvében olvassuk, hogy egy napon az egész teremtés dalra fakad. [...] Felejthetetlen lesz, ha majd felcsendül a dal – és örökké zengeni fog. [...] Néha azért van szükségünk a dalra, hogy emlékeztessen azokra a fontos igazságokra, melyeket már-már elfelejtettünk. Máskor azért, mert a dal segít szavakba önteni fájdalmainkat, és miközben énekeljük, gyógyulnak a sebeink. [...] Volt olyan időszak, amikor az ősegyház kezdte elfelejteni, kicsoda Jézus. Nagy szüksége volt egy emlékeztető dalra. Új dalt szeretnénk énekelni Krisztusnak és a világnak.”

Baal szerepe és befolyása a kánaáni népek kultuszára

Bevezető gondolatok egy kánaáni szentélymodell alapján

■ PÁPAI ATTILA

Egyházmegyei felügyelőnk, Liska András, aki civil foglalkozását tekintve régész, hívta fel a figyelmemet a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének egyik darabjára, egy kánaánita szentélymodellre, amely megtekinthető az állandó kiállításon.¹ Bár a 25 × 16 cm-es agyag mécsesstartó lelőhelye pontosan nem ismert, bizonyos stílusjegyek alapján (csőrös kiöntőjű mécses, a bika és a madár ábrázolásának módja) az ókori Levante területe a feltételezett származási hely, keletkezési idejét tekintve pedig – hasonló leletekkel összevetve – megállapítható, hogy a Kr. e. 2. évezred második felében készülhetett.

A mécses talapzata a szentély bejáratát ábrázolja, ahol a kánaánita kultuszgyakorlat szerint az áldozatbemutatás történt. A bika- és madárábrázolás arra enged következtetni, hogy a Budapesten kiállított modell egy kánaánita templom egykor használatban lévő tárgya volt, amelyet Baal és Astarte tiszteletére bemutatott áldozatoknál használtak. Miután elvégezték a szertartást, a mécsesstartókat a többi kellékkel együtt a templomban raktározták, abban az esetben pedig, ha többször már nem használták, rituális keretek között egy úgynevezett *favissában*, a szentélyek mellett létesített föld alatti tárolóban helyezték el.²

Ugarit (Ras Shamra) felfedezése óta (1928),³ amikortól a kiásott könyvtár agyagtábláin megelevenedtek a régen elfeledettnek hitt eposzok, pontosabb betekintést nyerhetünk a kánaáni istenek panteonjába. Számunkra érdekességként annak a többféle módon és más-más helyeken tisztelt istenségnek a mitologikus felemelkedését is nyomon követhetjük, aki nem más, mint a szentélymodell kapujában bika formájában megjelenő Baal, JHVH népéért folytatott küzdelmének legnagyobb ellenfele Palesztinában.

A szentélymodell valószínűsíthető elkészítése és használata nagyjából arra az időszakra esik, amikor az izraeli törzsek keresték maguknak az egymással kötött szövetség megszilárdításának lehetőségét, a megfelelő letelepedési helyet, és kialakulóban volt a vallási identitásuk a laza törzsszövetségi kapcsolatban, amelyben éltek (KESSLER 2011, 63. o.). A rendelkezésre álló primer források kis száma miatt nehéz rekonstruálni a Kr. e. 2. évezred második felének palesztinai eseményeit, azokra legtöbbször csak későbbi leírásokból következtethetünk.

Az Őszövetség idevonatkozó könyveit vizsgálva (5Móz, Józs, Bír, 1–2Sám) teológiai súlypontként emelkedik ki a JHVH és Baal között fennálló feszültség. JHVH jogot formál a választott népre (bizonyos szemszögből nézve az Őszövetség népe sajátítja ki magának JHVH-t), Baal pedig a pogány istenség szerepét ölti magára. Az egységben egyre erősödő választott nép a kánaániták politeizmusa ellenében a monolátria felé indul el. Palesztina városállamainak kultuszaival szemben a vallási függetlenedés jeleit láthatjuk. A különbözőség kifejezésére az új – vagy legalábbis más – vallási berendezkedés tűnik a leginkább alkalmasnak. Szakítani a környezetükre komoly befolyással bíró Baal-kultusszal és megerősödni a JHVH-hitben.

Természetesen felmerül a kérdés, hogy mennyire lehet újnak tekinteni JHVH kultuszát ebben az esetben, illetve az is kérdéses, hogy valóban ennyire éles volt-e az izraelitáknak az elkülönülési kívánalma és az önálló identitást kifejező vágya Kánaánban a többi néppel szemben.

Baal megjelenése

A Baal-szentély bejáratának plasztikus ábrázolásán az istenség bika formában történő megjelenítése nem ritkaság a korabeli Palesztinában. A modell a kapura összpontosít: a

¹ Lásd a képeket: <https://www.szepmuveszeti.hu/mutargyak/kanaanita-szentelymodell/>.

² A szentélymodell leírásánál a múzeum honlapjának ismertetőszövege volt a forrásom (lásd a fenti linken).

³ Maróth Miklós utószava in: *Baal és Anat* 1986, 125–165. o.

szentély bejárata kiemelten hangsúlyos, hiszen itt történik valamilyen kapcsolatfelvétel a transzcendenssel. Az istenség bika alakja védelmezőként is felfogható a templomajtóban. A templom, a szentély mindig körülölel valamit, amibe a profán csak valamilyen rítuson, például áldozatbemutatóan keresztül kaphat betekintést. Eliade így fogalmaz: „A kerítés nem csak azt jelenti, hogy az elkerített területen folyamatosan jelen van valamilyen kratofánia vagy hierofánia: egyúttal meg is akarja védeni a beavatatlant a veszélytől, amely akkor leselkedne rá, ha óvatlanul bemerészkedne a területre. A szent mindig veszéllyel teli azok számára, akik felkészületlenül lépnek kapcsolatba vele, akik nem estek keresztül azokon a »közelítési lépéseken«, amelyeket minden vallásos aktus megkövetel.” (ELIADE 2014, 534. o.)

A termékenység szimbólumaként az ókori Keleten Mezopotámiától Egyiptomig igen elterjedtek voltak a bika alakú szobrok és egyéb ikonografikus ábrázolások. A palesztinai földrajzi viszonyok között a termékenység elsősorban a mezőgazdaság szempontjából volt fontos. A viszonylag nehezen megművelhető és gyengébb minőségű termőföldön gazdálkodó földműves „isten segítségre” szorult. Így kapott rendkívül fontos szerepet a kultuszban is a termékenység. Szinte magától értetődő, hogy a természet történései mögött a különböző istenségek cselekvését látták a politeista vallásrendszerben gondolkodó kánaánita népek is.

Baal felemelkedése az északnyugati sémi istenségek panteonjában rendkívül jó alkalmazkodásának és azonosulási képességének tudható be. Népszerűségét egyrészt annak köszönheti, hogy több más istenséggel is megfeleltethető, legalább hét ilyenről tudunk az ugariti könyvtár szövegeiből (ALLEN 2015, 202–205. o.). Ezeknek az istenségeknek a tulajdonságait és a kultuszban betöltött szerepüket is megfelelteti önmagával, illetve beilleszti saját potenciális hatóterületébe. Így terjeszti ki hatalmát a termékenység istene a viharon és esőn keresztül az időjárásra, mígnem egyfajta főistenként a harcokba is elkíséri a népeit.

Fejlődése folyamán több kánaánita istenséggel is enyhébb vagy komolyabb konfliktusba került. A természet aszályos és esős időszakainak változásait szimbolikusan egy ilyen állandó epikus konfliktus írja le, amelyben Mót, az aszályal azonosított halálisten megöli Baalt, aki időről időre újra feltámad, esőt, ezáltal életet hozva a földre. A következő eposzrészlet szemléletesen példázza, ahogyan Mótnak a földtől az égig érő kozmikus nagyságú szája, amely az alvilág kapuját szimbolizálja, elnyeli Baállal együtt a természet életét is:

„Ajka a földön, ajka az égben,
Nyelve csillagokig ér el.
Baal a belsejébe, szájába leszáll,
Elszáradt az olajfa, a föld termése,
Fák gyümölcse. Fél erős Baal,
Fél tőle a Felhőgyűjtő.”
(Ford. Maróth Miklós)

Baal testvére, Anat azonban megkeresi és megmenti fivérét. Így az aszály okozta éhínség és halál után visszatérhet a termékenység és az élet a földre. A kánaáni hitvilág szerint ez állandóan ismétlődő folyamat, amelyben kérdés, hogy lehet-e Baalt az „örök” jelzővel illetni, hiszen újra és újra elnyeli őt Mót, de fel is támad, illetve előkerül testvéreinek, Anatnak köszönhetően.

A Baal-tisztelet az istenség könnyű idomulása mellett annak is köszönheti gyors elterjedését és megszilárdulását, hogy lokálisan testreszabható volt. A különböző településeknek és kultuszhelyeknek mind meglehetősen saját *ba'alja*.

A különböző lokalizált *ba'alok* nem külön-külön istenségek, hanem ugyanannak az egy Baalnak a különböző megjelenési formái. Egyes kutatók szerint az istenség többes számú alakja arra vonatkozik, hogy a kánaánita városállamok templomaiban különböző bálványszoboralakokban tisztelték Baalt, amelyek megszemélyesítették az istenséget (uo. 203–204. o.).

Az Ószövetség tolmácsolásában már a pusztai vándorlás leírásában is találkozunk a Baal-Peór névvel (4Móz 25), amely egyszerre jelöli Móáb vidékének egyik hegycsúcsát és az istenséget, amelyet az ott élő móábiták és midjaniták tiszteltek. Ebben a szakaszban egy olyan konfliktusba kapunk betekintést, ahol a nép egy része a midjaniták által Baal-Peór tiszteletére szervezett áldozati lakomán vesz részt, azonban ez sérti a JHVH-hitet. A szövegben olvasható גִּיּוֹר gyök egyszerre jelöli a Baal-Peór tiszteletéhez köthető kultikus prostitúciót, valamint a nép JHVH-val szembeni hűtlenségét is.

A letelepedett móábiták – az izraelitákhoz hasonlóan, akikkel az Ószövetség rokoni szálakat is feltételez Lót lányainak bűnén keresztül (1Móz 19) – valószínűleg a kora vaskori nomád törzsektől eredeztethetőek, akik a Holt-tengertől keletre eső, természetes határokkal körülölelt, mezőgazdaságra többnyire alkalmatlan, de talán éppen ezért viszonylag lakatlan területeket foglalták el (FRITZ 1996, 173–174. o.). Itt alakítottak államot, szinte párhuzamosan Izraellel, akiknek Omri idejében a vazallusai is voltak. A Meša-sztélé alapján, amely az izraeli királyság uralma alól történt felkelésnek és szabadulásnak állít emléket, Móáb főistene a Kr. e. 9. században már nem Baal-Peór, hanem Kemōš. Azonban a sztélét állíttató móábi király megemlékezik arról, hogy győzelme után felépítette Baal-Me'ont (HAHN 2003), amit már Józsué könyve is említ Bét-Baal-Meónként, azaz Baal lakhelyeként Rúben öröksége között (Józs 13,17).

Baal lokalizált neve gyakran kötődik hegyekhez, hegycsúcsokhoz, ami a mennydörgés és villámok istenétől, a Felhőgyűjtőtől nem rendkívüli. Az ugariti eposzok Szapon hegyét említik a legfőbb helyként. Baal itt kap palotát Yamm tengeristen legyőzése után. Szapon kultuszközponttá változik, és a szent hely birtoklásával Baal elfoglalhatja a sok epikus küzdelem által elnyert helyét a kánaánita istenek között.

„Siess a palota építésével,
siess a magas kastéllyal,
siess a házat megépíteni,
siess a kastélyt magasítani
Szapon orma közepén.”
(Ford. Maróth Miklós)

Érdekességként itt említtem meg, hogy a hegyen való vilámlás, mennydörgés és felhő formájában megtapasztalt teofánia nem ismeretlen a JHVH-történetekben sem. Érdemes összehasonlítani a viharisten Ba'al trónra lépését – akit ebben a szövegben a leírás Hadduval, a viharfelhők urával azonosít – JHVH viharban megmutatkozó hatalmának bemutatásával a 29. zsoltárban (CROSS 1997, 147–148. o.). A bibliai szöveg közeli rokonságot mutat a Ras Shamrában talált irattal, amelyben Ba'al-Hadadot, az időjárásért felelős istenséget dicsőíti az énekmondó, akinek a nevét egyes kutatók feltételezése szerint az abszorpció jegyében a zsoltárban már „JHVH hangja” helyettesíti, de az eredeti szöveg alapvető karakterisztikáját mégis megtartja (WEISER 1966, 175–176. o.). JHVH uralmának kifejezőeszközeként a vilámlást említi a zsoltár, amely Ba'al teofánikus jellemzője, ahogyan a kozmikus vizek feletti uralom megszerzése is a Ba'al-mitológiával hozható kapcsolatba (DAY 1988, 58–59. o.).

Az entronizációs szöveg:

„Ba'al trónol
hegye mint egy emelvény,
Haddu a pásztor, mint az özönvíz sárkánya
hegyének, az isteni Szapónnak a közepén
győzelmének hegyén.”

A 29. zsoltár 10. versének szövege:

:יהוה למבול ישב וישב יהוה מלך לעולם: (JHWH trónol az özönvíz felett, és trónol JHWH király örökké).⁴ A zsoltár ezt megelőző versei is arról tanúskodnak, mintha a 29. zsoltár egy viharisten entronizációs szövege lenne, amelyben elfoglalja helyét a szent hegyén:

„JHVH hangja a vizek fölött,
A dicsőséges Él mennydörög,
JHVH a sok víz fölött
JHVH hangja erős
JHVH hangja dicsőséges
JHVH hangja összetöri a cédrusokat
Összetöri JHVH a Libanon cédrusait
Ugrál tőle, mint egy borjú, Libanon
és Szirjón, mint a vad ökrök fia
JHVH hangja tűz lángjait szórja

⁴ A szerző fordítása. RUF: „Az Úr trónol az árdat fölött, ott trónol az Úr, az örökkévaló király.” (Zsolt 29,10)

JHVH hangja megremegteti a pusztát
Megremegteti JHVH Kādēš pusztáját
JHVH hangjára vonaglanak⁵ a szarvastehenek,
letarolja az erdőket,
és palotájában/szentélyében mindenki dicsőséget mond
neki.”⁶ (Zsolt 29,3–9)

A környező politeista népek istenségei, elsősorban Ba'al megjelenéseinek vizsgálatokor figyelemmel kell lennünk arra a folyamatra, hogy a népek történetének változása valamilyen formában megjelenik a kultuszban is. Egy adott istenség felemelkedik, míg egy másik elveszti befolyását. Ez a folyamat érhető tetten azokban a szövegekben is, amelyekben a fentiekhez hasonló valószínűsíthető abszorpció történt. A mitológiák általában az ilyen változást a különböző istenségek harcaként írják le, amelyben a győztes foglalja el a vesztes helyét az adott hitvilág panteonjában.

Egy panteon élén pedig a politeista hitvilág felfogása szerint a főisten trónol. A főisten azonban nem mindig birtokolja a legbefolyásosabb hatalmi területet, amely a kánaáni népek esetében egyértelműen a mezőgazdaság legfontosabb tényezője, az időjárás. Ba'al anélkül válik a legbefolyásosabb istenséggé, hogy valójában a kánaáni panteon élén álló főisten lenne. Ezt a szerepet a Ba'al árnyékában egyre eljelentéktelenedő Él tölti be (JEREMIAS 1965, 74. o.).

Ba'alnak az Éllel való kapcsolatában is hosszas fejlődési folyamatot figyelhetünk meg. Az ugariti szövegek egy része Él fiaként említi Ba'al-t.⁷ Ez azonban nem kitüntetett helyzetet jelent, hanem sokkal inkább a világteremtő istenség, Él feljebbvalóságát mutatja. A korai Ras Shamra-szövegekben is szembevetendő, hogy Él csak az istenek között beszél és cselekszik (összehívja gyűlésüket,⁸ döntéseket hoz a kérdéses helyzetekben), az emberekkel nincs interakciója. Ő az istenek atyja, köztük Ba'al atyja is. Világteremtőként kijár neki az öröklét, amely Ba'al esetében a Móttal való állandó konfliktusa, elnyeletése és visszatérése miatt sosem lehet az övé, hiszen állandó meghatározó tényezőként befolyásolja a halálos aszály a termékenységet.

„A Bika, Él, az ő Atyja,
A Király, Él, aki teremtette őt.”
(KARASSZON 1994, 11. o.)

Tehát Ba'al jellemző állata, amely a bevezetésben említett szentélymodell központi elemeként is megjelenik, egy másik istenségtől, a többi istenség felett trónoló Élől származik. Ba'al azonban sokkal megfoghatóbb módon mutatkozik

⁵ Több fordítás is (pl. Károli, New American Standard Bible) 'koraszülés', 'korai borjzattatás' értelemben használja a לולא ige pölel alakját, néhány pedig a vajúdás okozta vonaglást érti alatta (pl. Zürcher Bibel).

⁶ A szerző fordítása.

⁷ Más szövegek egy másik istenség, Dágón fiaként hivatkoznak rá.

⁸ Vö. Zsolt 82.

meg a termőföld adományait élvező embernek azzal, hogy az életet biztosítja számára, az ember pedig a különböző agrárrítusokon keresztül (ELIADE 2014, 482–485. o.) érintkezik a termékenység- és időjárás-istenséggel, ezért a bika szimbóluma egyre inkább hozzá kapcsolódott a későbbiek során.

Ba'al és JHVH

Az eposzok világából a történelem talajára visszaérkezve, a Kr. e. 12. századig egy több városállamból álló szerkezetet látunk magunk előtt Kánaán földjén. Ez az államszerkezet ugyan meghatározó függésben állt Egyiptommal (lásd az Amarna-levelek panaszait, feljelentéseit és magyarázkodásait⁹), de vallási és kulturális téren viszonylagos önállósággal bírt. A Ba'al-kultusz még nagyon sokáig meghatározta a kánaáni szakrális életet.

Az ókori világ nagyhatalmi változásai különösen is hatással voltak a közel-keleti ütközőzónára, amelyet azon kívül, hogy délnyugatról Egyiptom határolt, keletről Mezopotámia mindenkori birodalmi (Óbabilon, Asszíria, Újbabilon), északról Mitanni, majd a hettiták, nyugatról pedig az úgynevezett tengeri népek fenyegettek. Ezeknek a birodalmaknak és haderőknek a Kr. e. 2. évezred végén nem kifejezett célpontja volt Kánaán földjének birtoklása, legtöbbször csak az egymás ellen viselt háborús konfliktusaik felvonulási területeként funkcionált.

A városállamok szerint strukturált államberendezkedés a Kr. e. 13–12. századra kezdett megbomlani. A fáraó egyre kevesebb figyelmet összpontosított a területre az őt nyugatról és délről fenyegető líbiai és etióp támadások, valamint a tengeri népek betörései miatt, ezért az Egyiptommal való vazallusi kapcsolatban bízó kánaáni városállamok kiszolgáltatottabbá váltak mind a külső, mind a belső támadásokkal szemben, amelyek alapvető változásokat hoztak az addigi politikai és a kultuszberendezkedésben egyaránt.

Megállapítható, hogy ha a vaskor kezdetén, az addig lakatlan területeken letelepedő, egykor nomád vagy félnomád életmódot folytató, Palesztinán belül létrejött, kistelepülési rendszerekben élő, családi nemzetségekre alapozott törzsi közösségeket nevezünk izrelitáknak, akkor alapvetően nem különböztethetők meg olyan mértékben a kánaánitáktól, ahogyan az Ószövetség később keletkezett szövegei élesen elkülönítik egymástól őket. Egymás mellett éltek a kánaánitákkal, ahol hatással voltak egymásra mind kulturálisan, mind a vallási gyakorlatban.

A monoteizmussal, de még a monolátriával szemben is sokkal inkább elképzelhető, hogy a többi kánaáni valláshoz hasonló politeizmus, azon belül is a természetvallási jellem-

zőkkel színezett szent helyek, oszlopok, fák tisztelete volt a jellemző vallásgyakorlat Izrael népe történetének kezdetén. A letelepült és a nomád állattenyésztő életmódot felváltó, illetve mellette megjelenő földművelés a kultusz termékenység felől való megközelítését szorgalmazta, így adotá vált a kánaánita termékenységistenség, Ba'al tisztelete.

A fentiekben érintőlegesen már történt összehasonlítás Ba'al és JHVH között. Azt is láttuk, hogy Ba'alhoz képest Ēl kevésbé konkurál JHVH-val (KARASSZON 1994, 15. o.), akivel később a bibliai szövegekben azonosulni látszik, az Ēl nevet az Isten szó szinonimájaként használva. Olyannyira megfeleltették, leginkább a népi vallásosságban, hogy sokszor az eredeti kánaáni Ēl istenség tulajdonságait is rávetíthették JHVH-ra, amire példa lehet, hogy Ēl mitológiai felesége, Asera is feltűnik egyes Biblián kívüli feliratokban JHVH oldalán (KŐSZEGHY 2002, 28–39. o.).

JHVH ősi értelmezése szerint olyan viharisten volt, aki nemcsak esővel termékenyítette meg a szántóföldeket, hanem a mennydörgés és villámlás az erejét is kifejezte, ami bizonyos esetekben hadistenné tette.

Az időszakos monolátria elmélete JHVH-nak ezt a hadistenszerepét fejtegeti mint kezdeti folyamatát a végleges monolátriának, illetve később a monoteizmusnak, ami szerint a harci cselekmények előtt mint egyfajta háborús istenséghez fordult JHVH-hoz a nép. Ez a gyakorlat egyébként fellelhető a környező népek kultuszaiban is (RÓZSA 2005, 140–145. o.).

Ez az időszakos monolátria kezdetett megszilárdulni később a királyság korában központi állami szinten, amikor a harci cselekmények folyamatos fennmaradása miatt nem tért vissza a nép a többistenhithez, legalábbis a hivatalos kultuszban nem. Az egyéni vallásosság valószínűleg ekkor is a házibálványok és az ősök tiszteleteként folytatódott, valamint a termékenységi áldozatok bemutatásában és bizonyos régi, szintén a termékenységhez köthető ünnepek megtartásában merült ki.

Ha JHVH-t valóban a hadiállapotok között segítségül hívható istenségként tisztelték kezdetben, akkor érdemes számításba vennünk egy gyakorta emlegetett nevet, a JHVH S^ba^ʾötöt, amit a Bibliánk (RÚF) Seregek Uraként ad vissza, bár ez a fordítás valószínűleg a tetragrammaton kimondásával kapcsolatosan alakult ki (KARASSZON 1994, 21–22. o.).

Sámuel első könyvének elején az Efraim hegyvidékéről származó Elkánáról azt olvassuk, hogy évenként járt fel Sílóba, hogy áldozatot mutasson be JHVH S^ba^ʾötnek (1Sám 1,1–3). Felesége, Anna is neki tett fogadalmat. A szöveg alapján tehát feltételezhető, hogy egy JHVH S^ba^ʾöt-szentély állt Sílóban, a közép-kánaáni efraimi dombvidéken. Efraim törzsének neve arra enged következtetni (az -aim végződés miatt), hogy eredetileg helysénév volt, tehát az efraimiak kapták a nevüket a területről, nem pedig fordítva, azaz nem Efraim törzsének megtelepedése után alakult ki a terület elnevezése. Ez azt a következtetést vonja maga után,

⁹ Pl. Amarna Nr. 74: Ribaddi levele Byblosból az egyiptomi fáraóhoz vagy Amarna Nr. 60: Abdiašratum levele az egyiptomi fáraóhoz. Ford. Komoróczy Géza. In: HARMATTA 2003, 254–255. o.

hogy maga a törzs is Kánaán területén alakult ki (MICHEL 1968, 151. o.). Siló az egyik legrégebbi ismert JHVH-szentély helye volt, amíg le nem rombolták, valószínűleg a filiszteusok. JHVH tehát a lokalizált tiszteletben is hasonló volt nagy bibliai ellenfeléhez, Ba'álhoz.

Az alakuló törzsi szövetség – valószínűleg leginkább Efraim és Júda – alaposan kivette a részét a JHVH-hit kultusza megszilárdításának a folyamatából. A kor szakrális iránya nem a monoteizmus vagy a monolátria felé mutat. Ezek csak a későbbi kultuszcentralizáció idején kezdtek el teret hódítani, de ekkor is valószínűleg csak a hivatalos, állami kommunikáció szintjén. A nép körében tovább éltek az azokhoz a bálványokhoz és istenségekhez tartozó valóságos cselekmények, amelyek a családjukban nemzedékek óta jellemzőek voltak. Viszont ez is formálódott és alakult az új idők szelével, de nem egyértelműen körvonalazódott, mintha kultuszcsere történt volna, hanem egyfajta szinkretista irányultsággal terjedt.

Ba'ál hatása Izrael népe fejlődésének folyamatában megkérdőjelezhetetlen. Kánaán területén az etnikai határok sem jelentettek akadályt a Ba'ál-kultusz terjedésében, hiszen több olyan népről is tudunk, akik legfőbb isteneik között tartják számon Ba'ált már a bronzkor korábbi időszakaitól kezdve.

Az államformálódás megkerülhetetlenül a környezetel való konfrontálódáshoz vezetett. A Ba'ál és JHVH között fennálló feszültséget pusztán politikai okokra visszavezetni talán merészség lenne, de nagy szerepet játszott benne a környező népekkel és kultuszaikkal való konfliktusok sorozata, amely együtt járt a területileg is egységesülő Izrael stabilitásának kialakulásával. Ezeknek az összetűzéseknek a középpontjában jellemzően Ba'ál állt, és az izraeliták ezek kapcsán – kánaáni szokás alapján, a temporális monolátria elve mentén – JHVH-t hívták segítségül, egészen a dávidi időkig, amikorra állandósulni kezdett az uralkodói udvart erősítő JHVH-kultusz.

A Budapesten kiállított kánaánita szentélymodell talán még Izrael népének megszületése előtt volt használatban. Jól mintázza számunkra a korszak hipotézisektől hemzsegő vizsgálata, hogy háromezer-háromezeröttszáz év távlatából mennyire nehéz pontos megállapításokat tenni. Pusztán elméleti alapon abban sem lehetünk biztosak, hogy a templomkaput mintázó mécsesstartó Ba'ált és nem JHVH-t ábrázolja, hiszen őt is ábrázolták bikaként (KARASSZON 1994, 11. o.), valamint a Ba'állal való megfeleltetése következtében több esetben egy női istenséget, jellemzően Aserát is mellé rendelték (KÓSZEGHY 2002, 28–39. o.).

Az Ószövetség lapjain folyton visszatérő polémia a Ba'ál és a JHVH-kultusz között egy nép kialakulóban lévő identitásának nehézségeit, vívódását és kérdéseit tárja elénk. Az Ószövetség lapjain előttünk álló kép egy több száz évvel később, leghamarabb talán a fogság idején megszerkesztett, teológiailag egységesített munka eredménye, de a redaktori

munka mögé nézve, a rendelkezésre álló bibliai és Biblián kívüli források alapján érzékelhetővé válik az az önvédelmi pozíció és a meghatározottságot szintén szolgáló oppozíció, amely a pusztai vándorlás végső szakaszáról, a honfoglalásról és a bírák koráról szóló beszámolók jellemző viszonyulása a JHVH-hithez és a Ba'ál-kultuszhoz.

A Szépművészeti Múzeum kánaánita szentélymodelljét nézve annak a világnak egy darabját látjuk magunk előtt, ahol az eposzokban, de a vallásfejlődést figyelembe véve emberi közvetítéssel valóságosan is istenségek küzdenek az emberért és emberek küzdenek egymással identitásuk kifejezése és megerősítése okán az istenségeikért. A hosszú évszázadok során végül JHVH aratott győzelmet Ba'ál felett.

Hivatkozott művek

- ALLEN, Spencer L. 2015. *The Splintered Divine. A Study of Ištar, Baal, and Yahweh Divine Names and Divine Multiplicity in the Ancient Near East*. De Gruyter, Berlin. (Studies in Ancient Near Eastern Records 5.)
- Baal és Anat. *Ugariti eposzok*. Ford. Maróth Miklós. Helikon, Budapest, 1986. (Prométheusz könyvek.)
- CROSS, Frank Moore 1997. *Canaanite Myth and Hebrew Epic. Essays in the History of the Religion of Israel*. Harvard University Press, Cambridge.
- DAY, John 1988. *God's Conflict With the Dragon and the Sea. Echoes of a Canaanite Myth in the Old Testament*. Cambridge University Press, Cambridge–London.
- ELIADE, Mircea 2014. *Vallástörténeti értekezés*. Ford. Sujtő László. Helikon, Budapest.
- FRITZ, Volkmar 1996. *Die Entstehung Israels im 12. und 11. Jahrhundert v. Chr.* Kohlhammer, Stuttgart. (Biblische Enzyklopädie 2.)
- HAHN István 2003. Meša, Mo'ab királyának felkelése. In: Harmatta János (szerk.): *Ókori keleti történeti chrestomathia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 294–296. o.
- HARMATTA János (szerk.) 2003. *Ókori keleti történeti chrestomathia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- JEREMIAS, Jörg 1965. *Theophanie. Die Geschichte einer alttestamentlichen Gattung*. Neukirchener, Neukirchen-Vluyn.
- KARASSZON István 1994. *Az óizraeli vallás*. Budapesti Református Teológiai Akadémia, Budapest.
- KESSLER, Rainer 2011. *Az ókori Izrael társadalma. Történeti bevezetés*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- KÓSZEGHY Miklós 2002. Polijahvizmus és Asera-hit Izraelben a Kr. e. 9. században. *Egyháztörténeti Szemle*, 3. évf. 2. sz. 28–39. o.
- MICHEL, Diethelm 1968. *Israels Glaube im Wandel. Einführungen in die Forschung am Alten Testament*. Verlag „Die Spur“, Berlin.
- RÓZSA Huba 2005. JHWH az egyetlen Isten I. *Teológia*, XXXIX. évf. 3–4. sz. 137–152. o.
- WEISER, Arthur 1966. *Psalmen*. 1. köt. *Psalm 1–60*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (ATD 14.)

Ambivalencia és biztonságkeresés

Evangelikus középiskolás hittanosok istenfogalmának jellegzetességei

■ SEBEN GLÓRIA

A valláspszichológiai szakirodalom nem használja következetesen a fogalmakat,¹ amikor az istenkép, istenfogalom, istenreprezentáció szavakkal próbálja leírni azt a belső pszichés valóságot, amely az egyénben kialakul azzal a láthatatlan entitással kapcsolatban, amelyet a legtöbb vallás az „isten” szóval ír le.

Állítólag pszichoanalitikus megközelítésben vizsgálják a – többnyire keresztény – Istenről alkotott egyéni elképzeléseket, hangsúlyozzák, hogy feszültség, sőt akár ellentmondás is lehet az egyén istenképének tudatos és tudattalan részei között. RIZZUTO klinikai munkája során arra jutott (1979, 47–48. o.), hogy érdemes megkülönböztetni az istenreprezentáció tudatos, verbalizálható részét – amelyet istenfogalomnak is nevezhetünk – és a tudattalan, verbális eszközökkel kevésbé hozzáférhető részt, amely a zsigeri benyomásoktól kezdve érzelmeiken keresztül egy sor élményanyagot tartalmaz, és amely „élő Istenként” áll szemben a teológusok sokszor személytelen, pusztán kognitív istenségével.

Doktori kutatásomban megkísérlem egyesíteni az istenfogalom és az istenkép vizsgálatát egy többretegű vizsgálati módszertan bevezetésével. Sok vizsgálat ugyanis kérdőívekkel vagy más verbális eszközökkel igyekszik mérhetővé tenni az istenképet, azonban ennek az eljárásnak az a veszélye, hogy a teljes istenkép helyett csupán annak verbalizálható részére, az istenfogalomra tudunk rákérdezni, és a valós vallási viselkedést motiváló tudattalan rész rejtve marad. Hiszen könnyen elképzelhető, hogy egy kérdőívben az iskolában vagy gyülekezetben elsajátított elvárások szerint nyilatkozunk, nem pedig a valós élményeink alapján.²

A 2021 tavaszán végzett vizsgálatban kilenc hitoktató (vegyesen lelkész és hittanár/katekéta végzettségűek) evangélikus hittanra járó csoportjai vettek részt, összesen százötvenhárom tanuló. Háromféle műfajú dokumentum érkezett a vizsgálati személyektől: 1. először készítettek egy rajzot a saját elképzelésük szerinti Istenről; 2. második lépésként asszociálniuk kellett az „Isten” fogalomra, és az asszociátumokat írásban rögzíteni; végül 3. egy bibliai történet – amelynek szövegét vizsgálati csoportonként változtattuk, így a tanulók vegyesen találkoztak egy ószövetségi,

egy evangéliumi és egy cselekedetekbeli történettel – megismerése után levelet kellett fogalmazniuk Istennek, amelyben ki kellett térniük a történetre is.

Ebben a tanulmányban ennek a nagyszabású vizsgálatnak csupán részleges eredményeit mutatom be: a hitoktatók kicsiny mintájának és a középiskolás mintának az asszociációs tesztre vonatkozó adatait. Az alábbi adatok tehát egyelőre a verbális eszközzel mért istenfogalom tartalmára és a vele kapcsolatos attitűdökre vonatkoznak.

A de Rosa-féle asszociációs teszt³ és a vizsgálat módszertanáról

Ezt az egyszerű mérőeszközt a pszichológustanulmányaim alatt ismertem meg, ahol a szociális reprezentáció elméleti keretén belül alkalmazták különböző vizsgálatokban. Előnye, hogy sokféle életkorban alkalmazható (diktálás útján akár még írni nem tudó gyerekek asszociációit is rögzíteni lehet vele), és rövid idő alatt nagyszámú vizsgálati személytől sokféle adat szerezhető. Az asszociált szavak rögzítésén kívül megkérhetjük például a vizsgált személyeket arra, hogy számozzák be az asszociátumokat a felidézés sorrendje és/vagy az utólag megítélt fontossági sorrend alapján. Illetve arra is felszólíthatjuk őket, hogy az általuk asszociált szavakat rendezzék fogalmi hálóba. Ezeket a lehetőségeket ebben a vizsgálatban az egyszerűség kedvéért nem használtuk. Amire viszont kértük őket, hogy az általuk asszociált szavakat jelöljék meg annak alapján, hogy pozitív (+), negatív (–), avagy semleges (o) érzést váltanak ki belőlük. Így a fogalom tartalmi vizsgálata egy attitűdvizsgálattal is kiegészült, amely azonban indirekt, hiszen nem a központi fogalomra, hanem az asszociátumok érzelmi pólusára kérdezett rá.

Az asszociációs teszteket az Atlas.ti nevű számítógépes tartalomelemző szoftver segítségével két független kódoló értékelte ki. Az érzelmi polaritáson kívül az asszociált szavak szófaját is rögzítették. A szófaj besorolásában az egyetértés nem volt 100%-os a két kódoló között, de elmondható, hogy vannak tipikus esetek, amikor a szófaji besorolás nehéz. Példaként említeném a *mindenható* szót, amelyet melléknévként, melléknévi igenévként, de akár főnévként is azonosíthatunk (mivel ez egy viszonylag gyakori asszo-

¹ A fogalomtisztázás problémájáról lásd ROBU 2007.

² A tudatos és tudattalan istenkép közötti ellentmondásról részletesen ír FRIELINGSORF 2007.

³ A teszt elméleti háttéréről és gyakorlati kérdéseiről: DE ROSA 2002.

ciátum volt, kissé rontja a megfigyelők közti egyezés adatait). A szófajokkal kapcsolatban az egyik legfontosabb adat, hogy az asszociátumok szófaja jellemzően a főnév (ami magyarázható azzal, hogy a központi fogalom is főnév), tehát az istenfogalmat alapvetően névszói, statikus fogalomként képzelhetjük el ebben a mintában (a második helyen a melléknév áll a gyakoriságban, kis mértékben előfordultak melléknévi igenevek is). Érdekes megfigyelés azonban, hogy aki már legalább egy nem főnevet is asszociált, annak további nem főnév szófajú szavak is könnyebben jutottak eszébe, sőt az oktatói mintában olyan vizsgálati személyek is vannak, akik kizárólag melléknéveket asszociáltak.

A középiskolások 364 alkalommal asszociáltak főnevet, 64 alkalommal melléknévet, további 6 szót melléknévi igenévként azonosíthatunk, 22 asszociátumot pedig kettő vagy több szóból álló kifejezésként, és mindössze 1 alkalommal fordult elő ige szófajú asszociáció.

A hitoktatók 78 alkalommal asszociáltak főnevet, 13 + 1 alkalommal melléknévet és melléknévi igenévet, 5 alkalommal több szóból álló kifejezést, és mindössze 1 alkalommal ígét.

Az asszociátumok tartalma

A középiskolások által asszociált szavakból szófelhőt készítettem a WordArt ingyenes online szófelhőkészítő szoftver⁴ segítségével, így jól vizualizálható, hogy ebben a mintában mely szavak alkotják a fogalom szociális reprezentációjának tartalmát.

1. ábra: A középiskolások asszociációinak szófelhője

⁴ <https://wordart.com/>.

A gyakorisági adatokban a vezető fogalom a *hit* (17), a *szeretet* (12 + 2 alkalommal fordult elő a *szerető* melléknév), az *élet* (10), a *Biblia* és a *halál* (9-9). A *hatalom* szó hétszer, a *Jézus*, *béke*, *remény* és *mindenható* szavak hatszor fordultak elő a középiskolások mintájában.

A központi fogalmak közül a *szeretet* egyértelműen pozitív. A *hit* szót egy személy jelölte negatívan, egy másik személy semleges, a többiek pozitívan. Az *élet* szó egy előfordulásakor kapott semleges jelzést, a többi alkalommal pozitívan. A *hatalom* szó megítélése már vegyesebb: kétszer kapott negatív, kétszer semleges és háromszor pozitív jelzést. A *Biblia* öt alkalommal kapott semleges jelzést, kétszer negatív és háromszor pozitívan. A *halál* szót öt alkalommal kapott negatív, öt másik alkalommal pedig semleges jelzést: a középiskolások által leggyakrabban asszociált szavak közül így ez a legkevésbé pozitív. *Jézus* említése négyszer pozitív, kétszer semleges jelzést kapott. A *béke* szót konszenzusosan pozitívan értékelték azok, akik asszociálták. A *mindenható* szó két pozitív, egy negatív és három semleges jelzést kapott. A *remény* szót öt alkalommal kapott pozitív, egy alkalommal pedig semleges értékelést az asszociálók.

A reprezentáció központi, leggyakrabban említett fogalmi között is már felfedezhető az ambivalencia, vagyis a kamaszok változó érzelmekkel ítélik meg ezeket. Ugyanakkor a három leggyakoribb szó esetén sokkal konszenzusosabb volt a pozitív értékelés, így azt állíthatjuk, hogy a kötelező hittanon részt vevő középiskolás evangélikusok istenfogalmára egyaránt jellemző a pozitív magfogalmak⁵ és az ambivalensen megítélt félperifériás fogalmak jelenléte. A *halál*, a *hatalom* és a *mindenható* szavak a tinédzser korosztályban vegyes értékítéletet kapnak, ami a korosztályi sajátosságoknak is megfelel, hiszen éppen ezek a fogalmak azok, amelyekkel kapcsolatos érzelmi viszony krízisbe kerül ebben az életrészen.

A *szeretet*, *hit*, *élet* és *béke* szavak jelenléte a központi fogalmak között arra enged következtetni, hogy a középiskolások istenfogalma szoros kapcsolatban áll a különböző szükségletekkel: elsősorban a Maslow-piramis alapvető szintjeivel, az elsődleges létszükségletekkel, a biztonságkereséssel és a szeretet iránti szükséglettel. Kérdés lehet, hogy vajon a *hit* szó magas reprezentációja az asszociációkban inkább a szelftranszcendencia szükségletét jelzi, vagy a biztonság utáni vágyra utal ez is.

⁵ Serge Moscovici (idézi LÁSZLÓ 2005, 62. o.) szociálisreprezentáció-elméletében a reprezentáció két alapvető részét képezi a centrális (más néven figuratív) mag és a perifériális elemek között.

2. ábra: A hitoktatók asszociációinak szófelhője

A hitoktatók mintája ebben a vizsgálatban rendkívül kicsiny (9 fő), ennek ellenére a vizuális összehasonlítás kedvéért megmutatom az ő asszociációikból képzett szófelhőt is, ez alapján jól látható egyezések is vannak a középiskolás mintával. Az oktatók majdnem fele asszociálta a *szerelem* és *erő* szavakat, egyharmaduk pedig a *teremtő* és a *béke* szót. A hitoktatókról elmondható, hogy rengeteg egyedi szót és kifejezést is asszociáltak, amelyek sehol máshol nem fordulnak elő a mintában. Ez nem is meglepő, hiszen teológiai végzettségű, saját istenfogalmukra folyamatosan reflektáló, annak elemeit bővítő személyekről van szó. Az ő istenfogalmuk színezete ennél fogva jóval kreatívabb, individuálisabb jelleget kap.

A hitoktatók a *szerelem* szót konszenzusosan pozitívan értékelték, az *erő* szó viszont kétszer kapott negatív, egyszer semleges és egyszer pozitív értéket (vagyis hasonlóan járt, mint szinonimája, a *hatalom* a középiskolás mintában: ambivalens mintázatot mutat). A *teremtő* szó két alkalommal kapott pozitív jelzést, egyszer nem volt polaritás, és egyszer szerepelt *újáteremtő* formában pozitív értékkel. A *béke* szót mindhárom említője pozitívan értékelt. Mivel a minta nagyon kicsiny, csak óvatosan vonhatjuk le azt a következtetést, hogy a hitoktatók istenfogalmának szociális reprezentációját, úgy tűnik, inkább pozitív magfoglalmak dominálják.

Az istenfogalom iránti attitűd

A de Rosa-féle asszociációs teszt segítségével közvetett módon mérhetjük a központi fogalom iránti attitűdöt. Ehhez két mutatót hívunk segítségül: a polaritás- és a neutralitásindexet. A polaritásindex képlete: (pozitív szavak száma –

negatív szavak száma) / összes szó száma az asszociációs hálóban. A polaritásindex egy –1 és 1 közé eső szám, amely azt mutatja meg, hogy mennyire pozitív vagy negatív a központi fogalom iránti attitűd. –1-hez közel eső érték esetén egyre negatívabb, 1-hez közelítő érték esetén egyre pozitívabb attitűdről beszélhetünk.

A neutralitásindex számítási módja a következő: (semleges szavak száma – pozitív és negatív szavak számának összege) / összes szó száma az asszociációs hálóban. A neutralitásindex szintén –1 és 1 közé fog esni, és azt mutatja meg, hogy az adott fogalom iránti attitűd mennyire telített érzelmileg (közelebb a –1-hez), illetve mennyire semleges (közelebb az 1-hez). Értelmezése a polaritásindexszel együtt javasolt.

1. táblázat: A középiskolás minta kvantitatív adatait összefoglaló táblázat (a személyeket jellegük, monogramok, illetve egy-egy becenév-szótag jelöli)

	Asszociátumok száma	Polaritásindex	Neutralitásindex
Go	8	0.375	-0.75
Ba	25	0.8	-0.76
21012	9	0.111	-0.555
Gyu	16	0.5	-0.25
Andax01	17	0.058	-0.764
Bara	18	-0.111	-0.444
313656	25	0.6	-0.68
Csicsi1113	16	0.687	-0.625
csx0605	11	0.636	-0.272
polip25	20	0.95	-0.9
A B	17	0.117	-0.411
Fl	25	0.52	-0.2
fv1	9	0.333	-0.111
Em	25	0.52	-0.2
Csoportátlag	17,21428571		
D84	9	0.222	-0.777
D85	6	0.333	-0.333
D86	7	0.142	-0.142
D87	4	N. a.	N. a.
Csoportátlag	6,5		
A D357	4	0	0
Bi	9	0	-0.333
Hé	17	1	-1
Ka	14	0.857	-0.714
Li	8	0.375	-0.25
N	14	0.714	-0.714
Pa	16	0.5	-0.5
Ri	10	0.4	0.2
Zsó	8	0.25	-0.25

A D385	14	0	-0.428
E	11	0.454	-1
H	21	0.904	-0.809
Le	31	0.258	-0.548
No	12	1	-1
Pe	12	1	-1
Tr	10	0	-0.2
Vi	8	1	-1
Csoportátlag	12,88235294		

A három középiskolás csoport kvantitatív adatait az 1. táblázat foglalja össze. Az első, tizennégy főből álló, nemek szerint vegyes összetételű csoport átlagosan tizenhét szót asszociált a központi fogalomra. Ők fővárosi evangélikus intézménybe járnak kötelező hittanra. A második csoport négyfős, csak fiúkból álló vidéki (dunántúli) városi hittanos közösség, kötelező evangélikus hittanon. Ők átlagosan 6,5 szót asszociáltak a központi fogalomra. A harmadik, legnépesebb, tizennyolc főből álló csoport tagjai az ország egyik délkeleti városában található evangélikus intézménybe járnak kötelező evangélikus hittanra, mindannyian lányok. Ők átlagosan mintegy tizenhárom szót asszociáltak a központi fogalomra.

A három csoport tagjairól elmondható, hogy az istenfogalom iránti attitűdje egy fő kivételével mindenkinek a pozitív tartományban van (az egy fő kivétel is csak enyhén negatív). Tizenhat főnek (a minta 44%-a) a polaritásindexe eléri, illetve meghaladja a 0,5-os értéket, vagyis kifejezetten pozitívnak tekinthető az attitűdjük. A D87-tel jelölt személy nem jelölte asszociátumai érzelmi pólusát, így az ő sorában a „Nincs adat” (N. a.) megjegyzés szerepel a polaritás- és neutralitásindex oszlopában.

A neutralitásindexe két fő kivételével mindenkinek a negatív tartományban van, amit úgy értelmezhetünk, hogy az istenfogalom inkább érzelmileg telített, mint semleges fogalomnak tűnik a mintában. Csak az A D357 vizsgálati személy attitűdje jellemezhető valóban semlegesként (az ő 0-s polaritásindex-értéke ugyanis nemcsak annak köszönhető, hogy a képletben a pozitív és negatív szavak közel azonos számban szerepeltek, hanem hogy valóban éppen annyi semleges szót asszociált, ahány érzelmileg telített; mivel azonban összesen négy szót asszociált, ez a kivétel sem nagyon tér el a minta egészétől). Ezzel szemben a többi 0 körüli polaritásindexszel rendelkező válaszadó esetén a fogalom ambivalens természetére következtethetünk (egyaránt sok negatív és pozitív szó, kevés semleges).

Ebben a mintában minden tanuló evangélikus intézményben tanulja az evangélikus hittant. Izgalmas lesz összehasonlítani majd polaritás- és neutralitásindex-eredményeiket azoknak a tanulóknak az adataival, akik kötelezően választható hittanra járnak. Vajon nekik még pozitívabb

az attitűdjük? Számukra még inkább megmozgató érzelmileg az istenfogalom?

A vizsgálat egyik kiinduló hipotézise szerint az életkor előrehaladtával az istenfogalom egyre inkább ambivalenssé válhat (illetve a személy egyre jobban elviseli a fogalmon belüli ambivalenciát). Ez a hipotézis az alsó és felső tagozatosok adatainak kiértékelése után tesztelhető. Az mindenestre már a középiskolás adatokra rátekintve látszik, hogy viszonylag kevés az egyoldalúan pozitív istenfogalom azzal együtt, hogy a mintában a pozitív asszociátumok domináltak (a harmadik csoportban négy ilyen egyoldalúan pozitív istenfogalmú személy van, a másik két csoportban egy sincs).

2. táblázat: A hitoktatók kvantitatív adatait összefoglaló táblázat (a különböző személyeket arab számokkal jelöltem, mivel egyszerű monogrammal nem volna biztosítható az anonimitás)

Hitoktató	Asszociátumok száma	Polaritásindex	Neutralitásindex
1	7	1	-1
2	6	N. a.	N. a.
3	14	0.354	0
4	17	1	-1
5	12	0.5	-0.666
6	8	0.75	-1
7	21	0.809	-0.809
8	9	0.555	-1
9	16	0.375	-0.75

A 2. táblázatban láthatjuk a hitoktatók kvantitatív adatait. A 2-es számmal ellátott személy nem jelölt érzelmi pólust az asszociációihoz (ezt a „Nincs adat” [N. a.] megjegyzéssel jeleztük a táblázatban). A hitoktatók átlagosan tizenkét szót asszociáltak. Polaritásindexük kivétel nélkül a pozitív tartományban van, két kivétellel a 0,5-es értéket is meghaladja. Neutralitásindexük általában véve sokkal közelebb esik a -1-hez, vagyis az istenfogalom a hitoktatók többsége számára érzelmileg telített fogalom (ami nem meglepő, ha arra gondolunk, hogy számukra az Istenről való beszéd mindennapi munka és élethivatás). A mintában két személynek is egyoldalúan pozitívnak tűnik az istenfogalma. Ugyanakkor a minta kis létszáma miatt óvatosan kell bánnunk a következtetésekkel.

A felnőtt hitoktatók istenfogalma ezen kicsiny minta alapján kevésbé tűnik ambivalensnek, mint a középiskolásoké. A felnőtt hívők nagyobb mintáján volna szükséges elvégezni a vizsgálatot annak eldöntéséhez, hogy vajon megtartható-e az eredeti hipotézis, amely szerint az életkorral együtt nő az ambivalencia (amely így a felnőtt, esetleg az érett hit jellemzője lenne),⁶ vagy pedig szükséges a felte-

⁶ A gyermeki, az éretlen, a felnőtt és az érett hit összefüggéseiről részletesen ír JÁLICIS 2018.

vést módosítani, például abba az irányba, hogy a tizenévesek életkori krízise ágyaz meg a hitélet és ezáltal az istenfogalom krízisének is.⁷ Ebben az esetben az ambivalencia jelenléte nem feltétlenül a felnőtt hit, hanem a felnőtté válás folyamatában változó hit jellemzője lenne.

A kutatás további adatainak elemzésénél össze kívánom hasonlítani az egyes korosztályokat (alsó és felső tagozat, középiskola) a polaritás- és neutralitásindexek segítségével. Az istenrajzokat a kódolókat a színhasználat (egyszínű, kétszínű, színes) és a figurativitás (nonfiguratív, szimbolikus és antropomorf) változóinak mentén kódolták, így ezek kapcsolatát is mérni lehet majd az attitűdökkel és az istenfogalom tartalmi aspektusaival. Szintén érdekes adalékokkal szolgálhat a bibliai történet elolvasása után keletkezett levelek elemzése. Hipotézisem szerint az alsó tagozatosok nem adnak reakciót a történetre, vagy ez a reakció elnagyolt, sematikus (pl. „tetszett”, „jó történet volt”), illetve ők a bibliai történet befogadását az általában vett istenképükhöz igazítják. A valódi szövegértelmezés feltevésem szerint a felső tagozatosok között jelenik meg, és a középiskolás, illetve felnőtt korcsoportban válik általánossá. Reményeim szerint mérhető lesz az összefüggés az istenfogalom iránti ambivalencia és a levelekben megjelenő kérdés/kétegy

kategória között. A levelekben megjelenő elfogadaskategória pedig a pozitív istenfogalommal lesz összefüggésben.

A hitoktató személyes istenfogalma, istenképe és a hittanosai adatai közötti összefüggésekre is kíváncsi vagyok, hipotézisem szerint ugyanis a hitoktató személyén keresztül közvetített istenkép kevésbé tudatosított, de erőteljes hatással van a tanítványokéra, amely a bibliai történet hatásánál is erősebb lehet (különösen az alsós korcsoportban).

Felhasznált irodalom

- ERIKSON, Erik H. 1997. *A teljes életciklus*. Animula Kiadó, Budapest.
- FRIELINGS DORF, Karl 2007. *Istenképek – ahogy beteggé tesznek és ahogy gyógyítanak*. Szent István Kiadó, Budapest.
- JÁLICS Ferenc 2018. *Fejlődik a hitünk*. Korda Kiadó, Kecskemét.
- LÁSZLÓ János 2005. *A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- RIZZUTO, Ana-Mária 1979. *The Birth of the Living God. A Psychoanalytic Study*. University of Chicago Press, Chicago, London.
- ROBU Magda 2007. Egy istenarc van eltemetve bennem... Istenképek pszichológiai feltérképezése. *Embertárs*, 5. évf. 4. sz. 307–319.o.
- de ROSA, Anamaria Silvana: The „associative network”: a technique for detecting structure, contents, polarity and stereotyping indexes of the semantic fields. *European Review of Applied Psychology*, 2002, 52 (3–4), 181–200.o.

⁷ A serdülőkori identitáskrízisről lásd pl. ERIKSON 1997, 61–65. o.

„...Megvan a saját területe a lelkületen belül...”

Mi az esztétikai teológia, és miért műveljük?

■ MARKUS BUNTFUSS

A reformáció kezdete óta szemben állnak egymással a képek barátai és ellenségei. Az újkori protestantizmus is úgy érzi, hogy Søren Kierkegaard nyomán választania kell: vagy esztétikus pogányság, vagy etikus kereszténység – némileg sarkalatosan ez a radikális dán alternatívája.¹ Eközben az esztétikáról alkotott különféle vélemények a protestánsok felekezetei közötti különbségekkel is megegyeznek. Így a lutheránusok az esztétikai irányultságú típus felé hajlanak („Ne az eget bámuld [...], hiszen az idelent van neked” –

mondja Luther²), míg a reformátusok inkább az esztétikától tartózkodó típushoz sorolhatók.

A 20. század óta azonban elvész a vallásos érzékenység a hit esztétikai dimenziója és az ábrázolhatatlan esztétikai ábrázolása iránt. Ugyanúgy, ahogyan az ez iránt érzett teológiai érdeklődés is a hagyományos teológiai és felekezeti táborokon belül, annak ellenére, hogy alapvető meggyőződésük az esztétikaival való foglalkozásra is kihat.

De valójában mi is az „esztétikai teológia”? Már egy rövid eligazításból is az látszik, hogy itt is több irányba kell egyszerre tekinteni, ahogyan a teológia és az esztétika vagy a művészettudomány minden más területén is. A kutatást ezért az esztétika fogalmának három jelentésével érdemes kezdeni. Az esztétika az első feltételezés szerint jelenthet

^{*} Eredeti megjelenése: Eine eigene Provinz im Gemüte. Was ist und zu welchem Ende treiben wir Ästhetische Theologie? *ZeitZeichen*, 2011/2. 42–44. o. A tanulmányt lektorálta és jegyzetekkel, valamint hivatkozással ellátta Szentpétery Péter.

¹ Lásd *Az esztétikai és az etikai közötti egyensúly a személyiség kimunkálásában*. In: KIERKEGAARD 2001, 573–741. o., pl. 584. kk.

² „Non ghaff ghen caelum... Sed hie unden hastus.” Predigt am Sonntag Quasimodo Geniti in der Schloßkirche, 23. April 1536. WA 41: 546,10–11.

szépet (magasztosat vagy akár rútat), másodszer a – nem csak szép – művészet, harmadszor pedig az észlelés elméletét (a görög αἴσθησις = érzés, érzet). A teológia számára ez három különböző kiindulópontot jelent az esztétikával folytatott beszélgetéshez.

Az első tényszerű és történelmi kiindulópont a szép és az isteni viszonyából ered, miszerint a szépet az ókortól fogva a három transzcendentális egyikeként fogják fel az igaz és a jó mellett. Így mindenekelőtt a platonista-újplatonista hagyományban, amely katolikus körökben ma is eleven, és amelynek az utóbbi időkben Hans Urs von Balthasar volt a legkiemelkedőbb képviselője. Isten mint *summum bonum*, legfőbb jó szép, dicsőséges és magasztos is. Minden szépen és magasztosan átragyog az isteni, így e világiként utalnak a túlvilágra.

Egy másik kapcsolódási pont a művészet és a vallás viszonya, valamint a keresztény vallás megfelelő megjelenítési formáinak kérdése. Ebben az összefüggésben a képek kérdése az ógyház kora óta vita tárgya. Újabban a modern művészet és a keresztény teológia párbeszéde felel meg ennek a viszonyoknak. Valláselméleti szempontból, a kereszténységet is beleértve ebben az ábrázolhatatlan isteni megfelelő ábrázolásának kérdése rejlik. Mivel ehhez a gondolkodás és a nyelv nem elegendő, a művészet a hit nyelveként jön számításba. Ennek megfelelően a „szakrális művészet” – nemcsak az újkor előtti *ars sacra*, hanem igazán a modern autonóm művészet formájában – ábrázolhatja az istenit, illetve a transzcendentálisat, és hozzáférhetővé teheti a vallásosság számára.

Harmadsorban a teológia és az esztétika közötti párbeszéd a vallási és esztétikai érzékelés közötti viszonyból és tapasztalatból táplálkozik, ahogyan annak kérdéséből is, hogy melyek a vallás működésének antropológiai előfeltételei, valamint e működés teológiai meghatározásából. Az ábrázolhatatlan ábrázolásával kapcsolatos kérdések előfeltétele ugyanis az isteni felismerhetőségére, illetve érzékelhetőségére irányuló kérdés. Ennek fényében az újkori protestáns teológia gazdag esztétikai szemantikát alkot, amely az érzésben helyezi el a vallás lényegét, és a végtelen megízleléseként jeleníti meg az isteni megérezését. Ebben az összefüggésben a keresztény vallási élményt elsősorban bűnösségként és áhítatként határozza meg.

Túl a dogmatikán

Az esztétikai teológia – az etikai teológiához hasonlóan – arra tanít, hogy jobban megértsük a protestantizmus újkori geneziséjét. Hiszen az újkorban, különösen az úgynevezett nyeregkor³ küszöbén (Reinhart Koselleck), azaz az 1750 és 1850 közötti időszakban az esztétika és az etika kritikus módon a dogmatikus gondolkodás mellé, illetve helyébe

³ A nyeregkor kifejezés a hegynyereg képét használja.

lépett. Az egyház által szentesített dogmatika helyére immár erőteljesen a keresztény-vallási élet- és világszemlélet elmélete, valamint az annak megfelelő életvezetés és világformálás kerül. A protestantizmusban ennek a fejlődésnek Johann Joachim Spalding, Johann Gottfried Herder, Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher és Wilhelm Martin Leberrecht de Wette a példaértékű képviselői.

Számukra, a protestáns gondolkodás etikai-esztétikai átalakításának kigondolói számára a két út nem zárta ki egymást. 1800 körül az etikát és az esztétikát inkább egymást kiegészítő elméleti formákként értelmezték, hogy megfelelőképpen fogják fel a keresztény hit tapasztalati dimenzióját és a világhoz való gyakorlati viszonyát.

Mindez megváltozik a protestáns teológia további története során. Hamarosan megfigyelhető lesz ugyanis, hogy az etika felé billen a mérleg nyelve. Ennek sokféle oka lehet. Az esztétikaival szemben növekvő protestáns fenntartás valószínűleg a katolicizmus és a későromantika kapcsolatából eredeztethető. Másrészt viszont a 19. század második felében a protestantizmus egyre inkább etikai profilját a gyakorlati kereszténységnek a pietizmus és annak hatástörténete felől való értelmezése határozza meg, egészen a 19. századi ébredési mozgalmakig, továbbá egy morális vallásértelmezés a felvilágosodás nyomán, amely Kant vallásfilozófiájában hatott leginkább.

Végül a művészetet szakralizáló radikális esztéti(ci)zmus is megakadályozta, hogy elfogulatlanul foglalkozzanak az esztétikaival. Hiszen a művészet itt pótvallásként funkcionál. „A művészet ott szegi fel a fejét, ahol a vallások elernyednek” – mondta Friedrich NIETZSCHE (2008, 90. o.) –, és megváltást ígér a kultikusan színre vitt teljes műalkotás alakjában (Richard Wagner). Ha azonban a művészet nekilát, hogy kiszorítsa a vallást, és átvegye annak feladatát, akkor már aligha tűnik vonzó beszélgetőpartnernek a teológia számára.

Ezért volt szükség ama nyeregkori eredetkonstelláció teológiatörténeti újrafelfedezésére, amelyet az újkori kereszténység etikai-esztétikai dimenzióinak feloldhatatlan kettős reflexiója jellemez. Ez az újrafelfedezés a nyolcvanas évektől kezdve az újabb Schleiermacher-kutatásokkal kezdődött. Ebben különleges érdemei vannak Thomas Lehnerernek. Nemcsak gondoskodott Schleiermacher esztétikájának első megbízható kiadásáról, hanem a lehető legigényesebb módon rekonstruálta azt, továbbá Schleiermacher programjának elméleti átültetését saját művészetelmélet formájában mutatta be. Lehnerer ezen felül művészként is hozzájárult ahhoz, hogy a modernitás feltételei között új módon kapcsolja össze a vallási és esztétikai diskurzust.

A schleiermacheri program újrafelfedezéséből és továbbviteléből kiindulva a teológiatörténeti kutatás nézőpontja időközben erőteljesebben irányul az eszmetörténeti környezetre is, mint például a vallásos szemantika esztétizálása a pietizmusban és a felvilágosodás teológiájában, valamint a művészet- és a valláselmélet kapcsolatában a klasszikusoknál és a romantikusoknál.

Az esztétikai teológia történelmi szempontból hozzájárult a protestantizmus újabb fejlődéstörténetének megvilágításához. Az esztétikai gondolkodási paradigma még rendszeres teológiai szempontból is ajánlott lenne a protestantizmus jelenlegi teológiai önértelmezéséhez: a protestantizmus a reformációból alakult ki, de éppen azért, mert a Szentírás központi helyet foglalt el a protestánsok új önértelmezésében, a történelmi tudat felébredésének az újkor küszöbén a protestáns szentírási alapelvre nézve kritikusnak kellett bizonyulnia. A szentírási elv úgynevezett krízise, amely mindekelőtt a verbális inspiráció dogmájának feloldásában jutott kifejezésre, sokrétű teológiai fáradozással járt annak érdekében, hogy a szent iratokat vallási, esztétikai, illetve irodalmi szövegekként értelmezzék. Mégpedig anélkül, hogy le kelljen mondani a vallást támogató és hitébresztő hatásukról.

Bár igaz, hogy a bibliai képi nyelv és az azon alapuló keresztény hitnyelv esztétikai-irodalmi vagy szimbolikus-metaforikus értelmezésének első kezdeményei már Luther Mártonnál is felismerhetők, csak a göttingeni mítosziskola képviselői – különösen Herder és de Wette – fedezik fel az ó- és újszövetségi bibliai könyvek költői jellegét. És ha Klopstock *Messiása* óta a szent költészet volt a legjobb mód Isten és az ő üdvörténeti cselekedeteinek ábrázolására, akkor ez az eredeti költői teológia lett Herdernél és de Wetténél a vallás és a kereszténység esztétikai megértésének központi megjelenítési formája.

Ez a hermeneutika ígéretes útját nyitotta meg, amelyet ma is sokféleképpen követnek. Jelenleg mindenekelőtt a bibliai iratok befogadásesztétikai kutatásában kínál életképes válaszokat arra az égető kérdésre, hogy a Biblia mint a hit könyve maradandó érvényű orientációval szolgál-e.

Az a kérdés is felmerül ebben az összefüggésben, hogy lehet-e modern körülmények között Istenről beszélni és az istenszeméhez ragaszkodni. Hiszen a modernitás küszöbén a történelmi tudat felébredésével egyidejűleg paradigmaváltás is bekövetkezik, amely a régi európai metafizikától az újkori értelemkritikához és a modern tapasztalati tudományokhoz vezet.

Kétségtelen, hogy észkritikája során már KANT is eljutott arra a következtetésre, hogy „Istenről való minden megismerésünk pusztán szimbolikus” (1997, 284. o.), de az esztétikai-szimbolikus nyelvi formák tényleges jelentőségét a keresztény-vallási istenképzet számára J. G. Hamann és J. G. Herder látta meg és mutatta be a metakritika eszközeivel. Ennek során egy világosan definiált fogalomhasználat racionalista ideáljával egy érzékenyen gazdag és erősen kifejező képi nyelvet állítanak szembe, amelynek teljesítménye nem absztrakción, hanem intuíción nyugszik. Ezzel egy ígéretes út nyílt meg, amelyet jelenleg a keresztény vallási hitnyelv metaforavilágának kutatásában fejlesztenének tovább.

Végezetül az esztétikával folytatott párbeszéd döntő szerepet játszik a modern protestáns teológia talán legfontosabb kérdésében, nevezetesen: Mi is a vallás? Egyáltalán megilleti-e saját jogon egy külön szféra vagy terület a szimbolikus kulturális formációk világában? Az esztétika központi sze-

repet játszik e kérdés eldöntésében, mert a vallás autonóm elkülönülése, mint amelynek „megvan a saját területe a lelküeten belül” (SCHLEIERMACHER 2000, 24. o.), a vallási és esztétikai tapasztalások párhuzamba állítása útján történt. Herder, Schleiermacher és de Wette felfedezte az érzés fogalmát és annak az esztétikával szomszédos fogalmait – érzék, értelem, ízlés, hiedelem, fantázia, képzelőerő –, hogy a vallás összetéveszthetetlen voltát bemutassák. Ez számunkra azonnal nem nyilvánvaló, mert a modern vallásfogalom esztétizálása végül is kevésbé tűnik autonomizálásnak, mint funkcionalizálásnak. Annak érdekében, hogy megértsük a vallás önmaga számára és nem valami más szolgálatára történő felszabadításának folyamatát, az 1800 körül kialakult vitahelyzet összefüggésébe kell helyezkednünk. Így fog kibontakozni mind az esztétikai vallásfogalom, mind pedig a vallásos művészet fogalma mint tudatos és célirányos innovációs stratégia. Mégpedig azért, hogy mind a vallást, mind a művészetet el lehessen határolni a nem megfelelő elgondolásoktól, és így mindenkori függetlenségüket lehessen hangsúlyozni.

Egyáltalán miben különböznek a vallási és az esztétikai tapasztalatok? Az újabb szakirodalom már sokféleképpen küzdött a válaszokért. Egyetértés persze nincs a láthatáron, ami elsősorban a művészet és a vallás mindenkori különböző értelmezéséből fakad. De ez nem érv a két tapasztalati forma széles körű megfelelésével szemben. Végső soron úgyis – igazán protestáns módon – az egyénre van bízva, hogy saját magára és a saját életére nézve mit tapasztal gyógyító és vigasztaló vagy a legtágabb értelemben biztató és gazdagító hatásúnak.

Mi célból műveljük tehát az esztétikai teológiát? A válasz: azért, hogy teret nyissunk a teológiának, amely megadja neki azt a lehetőséget, hogy tárgyát a kor tudományos eszközeivel kritikus-konstruktív módon kutassa és vigye tovább. Abban a meggyőződésben, hogy éppen itt döntő, az embereket megmozgató határátlépések történnek a lelküeten belüli mindenkori sajátos területek között. De talán még az is bebizonyosodhat, hogy már régen elavult, megszűnt ez a határ.

Hivatkozott művek és ajánlott irodalom

- BUNTFUSS, Markus 2004. *Die Erscheinungsform des Christentums. Zur ästhetischen Neugestaltung der Religionstheologie bei Herder, Wackenroder und De Wette.* De Gruyter, Berlin – New York. (Arbeiten zur Kirchengeschichte 89.)
- KANT, Immanuel 1997. *Az ítélőerő kritikája.* Ford. Papp Zoltán. Ictus, Szeged.
- KIERKEGAARD, Søren 2001. *Vagy-vagy.* 3. kiad. Ford., jegyz. Dani Tivadar. Osiris, Budapest.
- NIETZSCHE, Friedrich 2008. *Emberi, nagyon is emberi. Könyv szabad szellemek számára.* Ford. Horváth Géza. Osiris, Budapest.
- SCHLEIERMACHER, Friedrich 2000. *A vallásról.* Ford. Gál Zoltán. Osiris, Budapest.

Fordította: Pintérmé Váray Rita

Hetven éve kényszernyugdíjazták az evangélikus költő-lelkészt

Emlékezés Kutas Kálmán életére és munkásságára (1888–1984)

■ D. SZEBIK IMRE

Egy öttalentumos szolga megpróbáltatásokkal teli élettörténetének felvázolása erkölcsi kötelességként hárul az utódnemzedékre, hogy egyfelől emléket állítson egy sokat túrt, de hűséggel helytállt szolgatársnak, másfelől bepillantást adjon abba a korszakba, amely hazánk s egyházunk életére hátrányos következményekkel járt, sokak egzisztenciavesztését, mások szenvedését és többek mártírsorsát követelte. Kutas Kálmán a szenvedést vállalni kényszerülők sorába tartozott.

Azon kevesek közé tartozom a még élő idős lelkészek közül, akinek megadatott, hogy több alkalommal találkozhattam Kutas Kálmán kollégánkkal, Kálmán bácsival. Leánya és idősebb fia is Miskolcon élt, akiket gyakran felkerestem. Valahányszor találkoztunk, mindig keresztet rajzolt homlokomra, s megáldott elköszönésképpen. Meleg szívű, sok nehéz élethelyzetet átélt, mégis derűs személyiségének emléke maradt meg bennem, aki utolsó szívdobbanásáig Urunk elhívott szolgájának vallotta magát. Halotti ágya mellett együtt csendesedtünk el Miskolcon élt rokonságával.

Életútja

Győrött született 1888. november 21-én Kutas Lajos és Bakó Gizella házasságából. Felmenő rokonai hajósok voltak. A népiskolát Debrecenben végezte 1894–98 között. Középiskolába Budapestre iratkozott be, sikeres érettségi vizsgát tett 1906-ban a királyi katolikus főgimnáziumban. Sopronban tanult az Evangélikus Teológiai Akadémián 1906–10 között, Jénában egy tanévet töltött a teológiai fakultáson 1910/11-ben. Gyurátz Ferenc püspök szentelte lelkésszé 1911-ben Sopronban.

Segédlelkészként szolgált Debrecenben és a pesti evangélikus egyházközség fasori lelkészi körzetében.

A zalaegerszegi gyülekezet hívta meg lelkészének 1915-ben, ahol emeletes parókiát építtetett, amely gyülekezeti ház is, napjainkig a város egyik építészeti gyöngyszeme. Német és svéd evangélikus egyházi adományok is segítettek a reprezentatív épület létrehozását, amelyben az ötvenes évek elejétől egészen a rendszerváltásig állami hivatal működött, de napjainkban a gyülekezet kizárólagos használatában áll. Kutas nagy lelkesedéssel vett részt a város irodalmi és kulturális életében, irodalmi estek népszerű előadója volt, verseit is közzétette. Hívei is büszkék voltak fiatal lelképásztorukra, szívesen elkísérték a kulturális rendezvényekre, amelyek a város értelmiségi rétegének találkozói is voltak. 1916-ban jelent meg *Beszéljetek, ti évek!* címmel első verseskötete, 1928-ban pedig *Látások szigete* című műve. Lenti város evangélikusait is egybegyűjtötte, rendkívüli módon a helyi reformátusok lelkigondozását is elláthatta, majd később önálló református lelkészt kapott a város. Péhm József helyi plébánossal feszült viszonyba került, ezért 1928-ban, tizenhárom évi zalaegerszegi szolgálat után váratlanul elfogadta a szegedi gyülekezet hívását.

Itt is nagy lendülettel kezdett munkába, bekapcsolódott a város irodalmi és kulturális életébe, a Dugonics Társaság tagjává választották Móra Ferenc és Juhász Gyula mellett. A más felekezetűekkel kifejezetten jó viszonyt ápolt, elismert szónokként és meleg szívű lelképásztorként ismerték. Ezért is érte váratlanul a gyülekezetet szeretett lelkészük távozása, aki a szombathelyi gyülekezet hívását elfogadva a Dunántúlra távozott háromévi szolgálat után, 1931-ben. Vas megye „fővárosában” új kihívást jelentett a nagy létszámú

gyülekezetben az igényes lelkészi munka, amelyet örömmel végzett, és minden elvárásnak meg tudott felelni. Itt élte át a II. világháború borzalmait, a német és orosz katonahordák garázdálkodásait.

Az 1945 utáni időszak életében megpróbáltatásokat hozott. 1952-ben, alig hatvannégy évesen kényszerű nyugállományba helyezték. A szombathelyi parókia épületének egy kisebb lakásában húzta meg magát hitvesével együtt. Fordítói munkaközösséget hozott létre protestáns, német és angol nyelvet tudó lelképásztorokból. A céljuk az volt, hogy az idegen nyelvet nem ismerő kollégáknak betekintést adjanak a külföldi teológiai irodalomba, s ezzel korszerűbbé, hatékonyabbá tegyék szolgálatukat és elmélyítsék személyes hitüket. Elsősorban a német és angol nyelvű teológiai irodalom megismertetése lebegett szemük előtt. Ezt azonban illetékes állami hatóságok fölöttébb rossz néven vették. 1963-ban jóindulatú figyelmeztetést kapott, hogy egy alkalmi távollétük idején lehallgatókészüléket helyeztek el lakásukban. Majd házkutatást tartottak nála, írógépét és a fordított kéziratokat lefoglalták, hosszú kihallgatási procedura következett. Az államellenes izgatás büntetének gyanúja azonban nem igazolódott be, az eljárást megszüntették.

Magánéletében is sok bánatot s keserőséget kellett elszenvednie. Első feleségével, Iváncsi Katalinnal Zalaegerszegen kötött házasságot, s ebből a kapcsolatból két gyermek született, Éva (1917) és István (1919). Első feleségét gyógyíthatatlan kór vitte sírba. Később újránősült, s Ádám nevű gyermeküket kapták ajándékba 1944-ben. Második hitvesét, Saly Vilmát 1945. január 1-jén veszítette el tragikus autóbaleset következtében. Majd dr. Dósa Márta gyógyszerésszel kötött házasságot Szegeden 1947-ben. De ő is korábban elhunyt, s harmadszor is özvegyen maradt. Nem lázadt Teremtője ellen, csendben s alázatosan hordozta élete politikai üldözés okozta sebeit és személyes élete sorscsapásait.

Versei

A korra jellemző, hogy lelkészi foglalkozású személy versei az 1948 után évekig nem jelenhettek meg, hiába volt Keresztúri Dezső költő a barátja, aki négyszer is megpróbált közbenjárni érdekében az irodalom akkori vezéralakjainál. Keresztúri Dezsővel életük végéig jó kapcsolatot ápoltak, egy alkalommal magam is részese lehettem találkozásuknak. Végül 1983-ban megjelenhetett a *Naplemente* című verseskötet és a *Jónás* című drámai költemény, 1985-ben pedig az *Egy emberélet* című kötet (Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1985). Hadd idézzem Kutas Kálmán néhány versét ízelítőként az utóbbiból.

Bölcs pihengetés (részlet)

„»Tudod, mit ad az Úr, ha nem is vesszük észre? Salakban aranyat, és egészséget a részben.«

»Ha látásod vakul a napfény tengerén: csak a szemed hibás, de nem hibás a fény.«

»Isten el nem fárad s nincs néki soha nyugta. Munkája pihenés és pihenése munka.«

»Fáradni jó, de még jobb egy kis imává válni – S legjobb: az Úr elé ünnepi csendben állni.«

»Hogyan fejezzem ki: mit tesz, ki üdvözül? Örök szépséget néz ezután szüntelenül.«

[...]

Míg a világ örvénylön csak rohan: legyünk mi *lassan* hömpölygő folyam – vagy inkább oly halkán sikló hajó, kiket ringat hátán életfolyó, s hagyjuk *Kormányosunkra*: Ő vigyen – hová jónak látja – a nagy vizen, míg szól: Kilépni itt kell... itt lehet!... Rá bízom utam, időm, lelkemet!...”

Csoda a Biblia

Csoda a Biblia! – nélküle nem volna létünknek mély lelki s magassági pontja – nem volna templomunk – imádkozás helye – nem zengett volna fel a szent Bach-i zene – nem volna Munkácsink – jézusi művészet – mennyei *egészből* földnek adott részek – nem lett volna Luther, Kálvin, s annyi mások: Krisztusra mutató szent hitóriások. –

Hirdetem: ami jó van e rossz világon: az eredő okát e könyvben találom...

...Atya, Fiú, Szellem – én Rólatok zengek: Teremtsetek bennünk végre igaz Rendet!...

Isten nélkül – Istennel

Isten nélkül hal voltam a fűvényen – vízcsepp-parány, akire tűz lehel – kiszáradt fűszál magasló orom-élen – madár, akit tört szárnya nem emel...

...S jött hozzám Ő – lényembe behatolt, s ím éltet víz, fény... emel szárny... Él a holt.

Áldani fognak

(Túróczy Zoltán emlékére)

Sok ige röppent tőled el –
ajakad sok fohászt lehelt –
s:ok áldást adtál – merre szállt?
Volt-e, akit szíven talált?

Homlokom fénye felragyog –:
Áldást adtál – áldott vagyok,
S miket hirdettél: az igék
megfogták sokunk mély szívét.

Habár most sírba tétel,
a magvetésed létre kel –
Némán fog állni sírköved,
de szólnak rólad hű szívek.

Egy Nagy Keresztyén emléksírkövére

(Ordass Lajos emlékére)

Hát elpihentél Te is, hív Barátunk –
Történelmet hagytál magad után –
Értéked tér- s időben nőni látjuk,
míg belőlünk hamu marad csupán.
Hogy nincs egy magyar Pantheonunk – bánjuk.
Feledni Nagyt népünk jól tud ám! –
Az életed: diadal a halálon –
győztes erő öldöklő lét-tusán –.
Egy Angyal áll s szól tetemed felett:
„Nagy lélek volt – a Hitért szenvedett.”

Ki, mi vagyok?

Mi vagyok? Ember, hallgatag –
Csúcsot kereső balgatag –
Toll, melynek kopott a hegye –
Kopár szirt – nincs már erdeje –
Foszlott kendő, mit szél repít –
Kép, melyet égi kéz vetít –
Vihar, mely egyre háborog –
Repedt szócső, rekedt torok –
Sivár homokba pergeteg –
Öreg fővel is gyermeteg –

...Sok voltam, s vagyok: semmi sem –
Lyrai költő – senki sem.

Elbúcsúzunk a Lébényi-tótól – Emese unokámmal

(részlet)

...Ó, szép e táj. Ifjú... Még nem öregszik.
A napsugár vizen híddá növekszik...
Jaj, válnunk kell... Könny hulldogál a tóba...
Bókol felénk a székesegyház tornya...
S közelg az Est a fák közt csendbe, szépen –
Hosszú haja, mint gyémántfényű ében –
Parti fűznek messzebbre nyúl az árnya –
Fátyol terül a nap-híd aranyára.
Ubul kutyánk alszik. Álmában vakkant –
A tó színén egy nagy hal csengve pattant –
Fejük a fák lehajtják – bóbiskolnak...
Szél súgja: alszom... Hajnal ébreszt holnap.
Levél a fán: ezernyi alvó gyermek –
Békés hatalmak keblükre ölelnek –
A lég, a táj, a tó vize mily tiszta!...
A szív is az... S most otthonunkba vissza!
Kong végső hang: harang... Csönd fent s alant –

...A táj s szívem: elpattant húrú lant.

Most következék néhány idézet *Naplemente* című kötetéből, amely kilencvenhárom éves korában, 1980-ban jelent meg magánkiadásban:

Hallgatok, mélyen hallgatok

Vad zaj veri az ablakot,
Fájdít a lárma. Hallgatok.
Látok egy ifjú alakot.
Szól hetykén: vén vagy! – Hallgatok.

Ütést mérnek rám, jó nagyot.
Testvéri kéz volt. Hallgatok.
Fuvoláznak rigódalok.
Magam elsírom. Hallgatok.

Valaki súgja: meghalok.
Kezem kulcsolva hallgatok.
Mit hoztam földre, s mit hagyok?
A legmélyebben hallgatok.

Leghosszabb verses vállalkozása *Jónás* című húszoldalas drámai költeménye. Ebben a bibliai Jónás történetét dolgozza fel verses formában, amellyel üzen a mindenkori mának: „Csak a szeretet tarthatja meg a megtévedt világot.” A költemény befejező sorai így hangzanak:

„S ím Isten lelke ráterül a nagy világvizekre –
A fények sugártengerén mintha nekünk ízenne!...”

Mint villámlás az égen át a földre lecikázik:
Szeretet-zuhatag esik. A Föld szívéig ázik.
Szent némaság. Isten keze a Mindenségben reszket...
És könnyezve nyújtja felénk a Megváltó Keresztet.”

Nem hagyható ki a költői alkotások közül a *Reformációi emlékünnepe*n című vers, amelyet 1917-ben írt a reformáció négyszáz éves évfordulójára, s az országos pályázaton első díjjal tüntették ki. Egy részlet a versből:

„...Most alkony száll négy hosszú évszázadra –
véres, sötét lett ismét a világ –
öldöklő angyal jár iszonyú hadra –
a hit, szíven sebezve, jajt kiált...
az alkonyég mikéntha tűzben égne –
a Vész süvölt a bomlott föld felett –
lever gyarló mivoltunk semmisége –
kincsünk: hitünk – ó – minden elveszett?!...
[...]
Minden veszhet, de nem a hit világa,
Majd újabb korba új lelket lehel! –
[...]
Megtartott eddig égi szent hatalma
és magvetése áll még s egyre nő:
hit által nyert kegyelme diadalma:
Lelkiszabadság, Ige, Hit, Erő!”

Hosszú versben emlékezik meg a betheli csodáról. A németországi Bethelben működő intézetben epilepsziás és értelmi fogyatékos betegeket ápoltak. Hitler pribékjei megüzenték, a tízezer beteget injekcióval el kell pusztítani. Az intézet vezető lelkésze, Bodelschwingh visszaiüzent a Führernek, hogy gonosz tettüket rajta és társain kezdjék. A pribékek megrendülve eltávoztak.

A betheli csoda (részlet)

„»Csak egy szúrás mindössze, pusztá kézbe –
Parányi kín. Alig is veszik észbe,
s volt – nincs. Kimúlt a tízezer.
Életben nem maradhat egy se holnap!
át kell adni a romlott port a pornak...«
– Vihar készül, a szele már seper.

[...]

Autón jönnek a küldöttek. Kiszállnak –:
Harang... nép... ének... Döbenettel állnak...
Mi lesz ez itt? A hullák városa?!
»Halok népemmel *elsőül* – én, önként.
De jön majd nap, mikor Isten lát törvényt –
S jaj lesz annak, ki népünk gyilkosa!«

»Halunk Úr-Krisztusért!...« – a nép zokogja.
s szavát vissza harangok érce kongja,
főnséges dallam száll: »Az Úr örök!...«
Nem földi ének ez, de égi kardal –
a pap előtt tüzes pallosú angyal! –
– A gyilkosok rémülnek. Mennydörög.

[...] Magasztosul hithőssé csonka-bonka,
s átokvert lesz a küldöttek csoportja
– s végső napra gondol s megremeg.

»[...] a *kegyelem* mindig él s mindenütt!«”

Imádság

Köszönök, Uram, minden reggelt
s köszönök minden új napot,
s minden gondot, mit szeretettel
bölcsséged ránk rakott.
Köszönök minden jó barátot,
ó, minden embert köszönök, –
ellenségnek megbocsátok –
szeretek és nem gyűlölök.
Köszönöm Neked ma is minden munkám
s mindennapi kenyerelem,
lelki derűm, s a fényt, ami hull rám,
s a dalt, mely bennem megeretem.
Köszönöm mind a fájó percet,
a hit enyhítő szavát,
S hogy mikor szívem kínban reszket,
kezed gyógyítva megragad.
Köszönöm Igéd és a Lelked,
mellyel Igéd megérthettem,
közös atyai szerelmed,
s az mindörökké végtelen.
Hogy országodnak nincs határa,
s abban élni szent öröm.
Köszönöm mindezt, hála, hála,
s hogy köszönhetem... ezt is köszönöm.¹

Igehirdetése

Nehéz volna Kutas Kálmán költő-lelkészt valamely teológiai irányzatot képviselő igehirdetői kategóriába besorolni. Ha jellemezni akarnánk, az alábbiakat mondhatjuk fennmaradt prédikációiról: 1. Biblikus ihletettségtűek, az adott kor kérdéseire választ keresők, az evangelizációtól megérintettek. 2. Visszatükrözik személyes hitharcát, zaklatott, tragikus életsorsát. 3. Irodalmi igényű megfo-

¹ EOL K. K. kéziratgyűjtemény.

galmazással ír, míves stílusról tanúskodnak igehirdetései. 4. Korszerű üzenetet szólaltat meg a külföldi teológiai művek fordításai alapján.

Néhány illusztrációval támasztom alá a fenti megállapításaimat.

Ézs 40,26–31 alapján így fogalmaz: „Isten a maga dicsőségét nem csupán a világmindenség nagyságába és csodálatos voltába, nem a hibátlanul működő világszerkezetbe helyezi, hanem abba, hogy a vakok látnak, a süketek hallanak... Isten nem csupán a nagy dolgokba írta bele a maga félelmetes nagyságát, hanem az én kicsinyke életembe is. Nem csak a csillagok járását irányítja. Nem szunnyad és nem alszik, nem fárad el, aki örködik a világ sorsa felett, örködik felettem is. Ő ismer és szeret téged is. Ez a legfontosabb. Ez minden... Nincs szükségünk másra.”

Mt 10,29–31 igéjét *Hátha* címmel fejtegeti a textus. „Ember vagy, tévedhetsz. Könnyű ítélni mások felett. Dávid is tévedett, sőt vétkezett. Pál is Saul korában üldözte a keresztyéneket. Istent is lehet hibáztatni: hol voltál, Istenünk, amikor megkezdődött a háború? Milliók haltak meg, hátha Te nem is vagy? Mégis, Lélek, ne háborogj, ne szállj perbe az éggel! Isten nagy és hatalmas. Bénult elménk nem látja meg azt a világosságot, amely sok nagyarányú szerencsétlenségre ráhull...”

Nagy diák voltam. »Apád meghalt« – mondta anyám. Nyugtattam – mindhiába. »Hátha meg tudtam volna tartani az életnek! Hibáztam. Hátha meg tudtam volna menteni édesapádat... az operációval. Hibáztam...« Az ebédlőasztalon két pohár áll. Könnyedén leverhetjük. A szélről a poharat a közepre teszem. Ez most biztonságban van. Amelyik a szélén marad, egyszerre leverődhet. És összetörhet. »Hibáztam. Hátha meg tudtam volna menteni az édesapádat, ha az ételasztal közepére segítem az operációval...« Besurran a macska, nekifut az aszalterítőnek, ránt egyet rajta. Az asztal közepén levő pohár egyszerre a szélre kerül, lefordul, eltörik. A szélén levő pohár az asztal közepére, biztonságba kerül...» Önvizsgálat szükséges. A „hátha” utólag nehezen értelmezhető.

1Kor 13,4–7 alapján a szeretetről prédikált. „A leggyakrabban kiejtett szóról harsan fel az ige. Cselekvő erő a szeretet. Cselekvő személy, aki véghez viszi. Személy, aki küzd értünk, hogy a maga számára meghódítson. A szeretet olyan erő, amely le akar rántani minket arról az útról, amelyen járunk, és a maga útjára akar vonni. Ez a személy Jézus Krisztus. Menekülünk előle, de Ő beér minket. Nem fogy el a lélegzete, hogy minket utolérjen és megmentsen. Jósága nem gyengeség. Magunkhoz mérve úgy áll előttünk, mint egy teljesen más Valaki. Nem ebből a világból való. Benne tisztaság halad át. Mindezekkel szembeveti önmegtágadását. Minket csak önmagunk érdekel, Jézust sohasem önmaga érdekli.

Jézus szeretete segít három szabadsághoz. Három örömiáltással szeretnék válni.

a) A Jézus iránti szeretetből fakadó szabadság. Megszabadulunk önmagunktól. Magasabb szemléletű s valódi lelki nyugalmi életet tudunk élni.

b) Szabadok lettünk a felebarátunk számára is. Szabadá lettem a hitvesem, a gyermekeim számára.

c) Szabadok lettünk az Isten számára. Könnyű lesz lemondani a magunk igazságáról. Beleolvadunk Jézus szeretetébe, s ezzel az örök isteni rendbe. Istennel járok s élek, a múlt világban is az örök élet levegőjét szívom, azt lélegzem.”

Ézs 40,26–31 alapján szól a hit csodálatos erejéről:

a) Visszatekint (múlt). Amikor még otthon voltunk boldog gyermekkorunkban. Zengett az ének, hangzott az imádság. Önvád: hova tűnt mindez?

b) Körültekint (jelen). A jelen siralmas állapota: idegen hatalom rabigája alatt kietlen sors. Kétségbeesés.

c) Előretekint (jövő). Mit várhatok? Kilátástalan helyzet, bizonytalan távlatok... Tekintsek fel a magasba! A hit csodálatos dolgot láttat meg. Isten hatalmasabb a körülményeknél. Mélységekből magasságba, homályból fénybe, bizonytalanságból bizonyosságba vezet. Isten nemcsak a nagy dolgokba írta bele a maga félelmetes nagyságát, hanem az én kicsi életembe is. Örködik felettem. Ismer és szeret. Ez elengedő nekünk.²

Egy interjúban az igehirdetőknek a következő tanácsokat adja: 1. Állandóan képezniük kell magukat teológiailag, tudományban, művészetben. 2. Jó előadókká kell képezniük magukat, az unalmas beszéd mindenkit untat. 3. Jellemünkben is előre kell haladnunk. A heves vérmérsékletet féken kell tartani. 4. Kegyelmi ajándékokra van szükségünk, kérni lehet. 5. Az igehirdető imádkozzék – folyamatosan.

Fordítói tevékenysége

Valójában a fordítói tevékenység okozta az állami hatóság Kutas Kálmán személye elleni támadásait. Politikai összeküvést sejtettek a teológiai művek fordítása mögött, ami azonban a protestáns lelkészek továbbképzését szolgálta. A fordítói munkatársi gárda kétségkívül jó munkát végzett, többek között Király Lajos erdőmérnökkel, miskolci gyülekezeti felügyelővel, teológiailag jól képzett, több nyelven beszélő laikus testvérünkkel az élen.

Walter Lüthi teológus, berni lelképásztor igehirdetései, János evangéliumához, Ámós, Habakuk, Malakiás könyvéhez fűzött magyarázatok fordításai kerültek ki kezük alól gépelt, sokszorosított formában. Ole Hallesby imádságról szóló könyve, Stauffer *Újszövetségi teológiája* a teológiai továbbképzést szolgálta. A felsorolás korántsem teljes. A megnevezett művekből – véleményem szerint – semmiféle po-

² EOL K. K. kéziratgyűjtemény, 18–16.

litikai vonatkozású üzenetet nem lehetett kiolvasni. Annál nagyobb lelki haszonnal forgatták az akkor élt lelkésznezdedék tagjai. A megfélemlítés ellenére Kutas Kálmán kisebb példányszámban csendben tovább folytatta tevékenységét az 1960–75 közötti időszakban néhány megbízható kollégával.

Elérhető egy homiletikai kézikönyve, amely teológiai megalapozottságú, és nagyon szükséges felismeréseket és gyakorlati tanácsokat ad a minden vasárnap prédikáló lelképásztoroknak.³

Kapcsolatai

Kutas Kálmán szívesen kapcsolt össze olyan, általa ismert személyeket, akik még nem találkoztak, de azonos gondolkodásúaknak tartotta őket. Mintegy egymásra bízta őket keresztény testvérekként. Leleményes lelképásztori ötlet volt. Amikor 1971–72-ben Svájcban tanulhattam ösztöndíjasként, Kálmán bácsi ott élő egykori hívei szeretetébe ajánlotta személyemet, akik nagy örömmel fogadtak Zürichben. De ugyanezt tette Angliában, Svédországban vagy éppen honi egyházunkban költözések esetén. Így éltek pásztori kapcsolatai mások találkozásában.

³ EOL K. K. kéziratgyűjtemény, 18-19.

Hazai vonatkozásban Keresztúri Dezsőn kívül állandó levelező kapcsolatban állt dr. Ravasz László nyugalmazott református püspökkel és D. Ordass Lajos evangélikus főpásztorral. D. Túróczy Zoltánnal is levelezett, elhunytakor verssel emlékezett rá. Aktív lelkészekkel tapintatból nem levelezett – tudta, hogy levelezését megfigyelik –, de amely helységben megfordult, leggyakrabban Szegeden, Miskolcon, Budapesten, nem mulasztotta el az általa ismert helyi lelképásztorokat felkeresni, és az istentiszteleten mindig örömmel részt vett. Maga így búcsúzik a földi élettől: „Visszanéző tükör mély időtávolságot mutat: magunk mellett ott látom Ravasz Lászlót, Túróczy Zoltánt, Ordass Lajost. Szívünk átforrósul. S bennem ez az érzés feszül: Uram, nem bocsátlak el, míg meg nem áldasz. S Ő hallatja is feloldó szavát: Menj el békességgel!” Temetésén Budapesten a Farkasréti temetőben evangélikus, római katolikus és református lelkész szolgált végakarata szerint.

Ennek a tanulmánynak a célja emléket állítani a méltatlanul félreállított, hitéért és szolgálatáért sokat szenvedett, személyes életében többszörösen megpróbált, alig ismert hűséges szolgatársnak, s a verselést kedvelő költő vallomásaiból ízelítőt adni a ma élő nemzedékeknek. „Ne feledkeztek meg vezetőitekről, akik az Isten igéjét hirdették nektek. Figyeljétek életük végére, s kövessétek hi-tüket.” (Zsid 13,7)

B E S Z Á M O L Ó ◀

Áttekintés a lelkészképzés helyzetéről

Kiegészítés az Evangélikus Hittudományi Egyetem (EHE) jelentéséhez a 2020/2021-es tanévről az MEE Zsinata 2022. február 26-i plenáris ülésére

1. Meghatározás és alapok

A lelkészképzést az MEE törvényei az EHE közvetlen és kiemelt feladatákként határozzák meg. A lelkészutánpótlás biztosításának a lelkészképzés csak egy korlátozott, bár jelentős és intenzív szakasza. Az EHE-nek természetesen ez előtt is (pl. a hallgatók toborzásában) és ez után is (pl. a végzetek követésében, továbbképzésében, az alumni programok megszervezésében) van felelőssége a lelkészutánpótlás biztosításában, ezek azonban már nem közvetlen és nem kiemelt feladatok. Az elhívás – felkészítés – szolgálatba állítás – hivatástámogatás teljes folyamata ugyanis az MEE egész közösségének, minden tagjának vállán nyugszik.

Természetesen az MEE-nek mint szervezetnek a munkaerőgazdálkodása szempontjából beszélhetünk akár a lelkészhiány, akár a túlképzés jelenségéről, de fontos rögzíteni, hogy

teológiai (ekklézsiológiai) szempontból nem állítható, hogy Isten igéje egy adott időben és adott helyen túl szűkösen vagy túl bőven hirdették. A Szentírás tanúsága és az egyháztörténet tapasztalata ugyanis arra tanít, hogy Isten népéhez és Krisztus gyülekezetéhez mindig pont annyi jut el az evangélium üzenetéből, amennyit be akar vagy be tud fogadni. Hol kevesebb (1Sám 3,1), hol több (Mt 9,37–39 par; Lk 19,40; Jn 4,35–38).

„A lelkészutánpótlás és -képzés válságban van!” – hangzik az egyöntetű megállapítás a hazai és külföldi testvéregyházakban, valamint a kérdés vizsgálatára létrehozott felekezeti- és nemzetközi munkacsoportokban. A válság viszont nem idegen a keresztény léttől (Róm 8; 1Kor 4; 2Kor 12), és az egyház az a szervezet, amely leginkább otthon érezheti magát a válságokban. A válságoknak köszönheti Krisztus úton járó gyülekezete azt a dinamizmust, amely évezredek óta keresztül élteti és mozgásban tartja.

A válságát élő, kibillent lelkészképzést az a felismerés tarthatja a helyén, hogy „a lelkész is ember”. Ember, aki rendelkezik a belső szabadság és személyesség ajándékával, ember, aki tudatosan formálja identitását és fejleszti készségeit, ember, aki képes a hálára és a felelősségre. Ez a felismerés a legfontosabb mindabból, amit az EHE nyújthat hallgatóinak.

2. A beszélgető egyház

Valószínűleg hasznos lenne, ha az MEE teljes közössége (lelkészek és laikusok, vezetők és vezetettek, elhívók és elhívottak) hosszú távú beszélgetést kezdene az egyházi szolgálat jövőjéről (nem szűkítve le a kérdést a lelkészutánpótlás speciális esetére). Ahhoz hasonló folyamatra gondolunk, amelyet nemrég Ferenc pápa kezdeményezett a katolikus világegyházban a szinodalitás címke alatt. Tehát nem a stratégiaalkotás az elsőrendű cél, vagy valamely irat kimunkálása (akcióterv, feladat kijelölés, missziós iránymutatás, reformprogram stb.), hanem kreatív vízióinknak, közös jövőnk képeinek tudatosítása. Egy ilyen folyamatban az EHE vállalná a természetesen rá háruló szerepet, impulzusokat adna, és megosztaná az egyházi szolgálatba lépők felkészítése során összegyűjtött gazdag tapasztalatait. Már azt is sikerként lehetne elkönyvelni, ha ez a közös gondolkodás létrehozna egy kommunikációs felületet annak megosztására, amivel rendelkezünk: kincsek a múltból, jelen tapasztalatok, ötletek a jövő számára.

A MEE hálózatosodásáról már sokszor esett szó. Az információk áramlásában a hálózat azt jelenti, hogy ha egy út, egy gráf blokkolva van, akkor a szerepét átveheti három másik. Ha a hivatásválasztás folyamatában nem kapunk megfelelő impulzusokat jobbról, akkor még mindig elérhetnek ezek bennünket balról. De ugyanilyen fontos a hálózat a krízisek leküzdésében is. Szakadhatnak szálak, ha a háló egésze még tart.

3. Elágazó utak

A lelkészi szolgálatra való elhívás nagyon fontos helye a gyülekezet. A gyülekezeti lelkész szolgálata és a gyülekezetben zajló ifjúsági élet lehet az a meghatározó vallási szocializációs közeg, ahol stabil módon tapasztalható meg az Istenhez való tartozásnak és a szolgálatnak az öröme.

Természetesen a diaszpóra kontextusában tekintettel kell lennünk missziói nehézségeinkre, de proaktív szervezéssel fiataljaink is részt tudnak venni közös regionális programokban, nyári táborokban, fesztiválokon. Ezért fontosnak látjuk az ifjúsági szerveződések erősítését az egyházi élet minden szintjén.

Egyházi iskoláink is fontos helyszínei az elhívás megva-

lósulásának, az iskolalelkészek szolgálata is meghatározó. Az itt történő elhívás erősítéséért is sokat tehetnek a gyülekezetek, ha törekednek az iskolákkal történő szorosabb kapcsolattartásra, közös programokra mint befogadó és otthonos közösségek.

A felnőttkorban történő elhívás szintén a gyülekezeti közösség, a laikus szolgálatvállalás környezetéből indul ki. Az egyetemes papság kreatív megélése, a csapatmunkában megélt szolgálatvállalás, az egyház és a gyülekezet iránti felelősség, a misszió vonzó ereje mind eszköz lehet Isten számára az elhívás kommunikációjában.

2019-ben indult el az ún. másoddiplomás lelkészképzés, amelynek keretében tavaly szerzett oklevelet, és jutott el az ordinációig Madarász Géza testvérünk, idén pedig többen lépnek a nyomába. A kései elhívásnak ez az útja (ami a képzést, a felkészítést, a tanulmányi követelmények és terepgyakorlatok teljesítését, az EHE falai között folytatott hivatásgondozást illeti) igazi sikertörténetnek tekinthető. Mégis azt kell megállapítanunk, hogy a koncepció egyelőre nem egészen kiforrott, a másodhivatású egyházi szolgálat lehetőségeit és kereteit az MEE közössége még nem emésztette meg, valamint nem „beszélte ki” a problémákat és az esélyeket. Az egyházi szolgálat jelenlegi szabályozása ugyan nem akadályozza a másoddiplomások szolgálatba lépését (mint ezt Madarász Géza példája fényesen bizonyítja), de nem is segíti elő különösképpen. Nap mint nap tapasztaljuk a képzés iránt érdeklődő kései elhívottak tájékozatlanságát, bizonytalanságát. És ha nem áll mögöttük a képzés során támogató háttér és elfogadó közösség, akkor ez a bizonytalanság még vizsgáik letétele után is sokáig elkísérheti őket.

4. Gyakorlati javaslatok

A zsinat nyilvánossága előtt az EHE – fent meghatározott felelőssége alapján – három konkrét javaslatot bocsát megfontolásra, mérlegelésre, és kedvező fogadtatás esetén vállalja a rá háruló feladatokat a megvalósításban.

4.1. Az elköteleződés tematikus éve

Elkezdődtek a konfirmáció tematikus évének (2023) előkészületei. Tájékoztatónk alapján nem lenne elkésett, és nem siklatná ki az eredeti elképzelést a téma kibővítése az elhívás és a hivatás gondolataival. Az elköteleződés lehetne a központi fogalom, és ebből ágaznának el a konfirmáció (Krisztus-követés, nagykorúság, tanulás, szentséggel élés) és a szolgálatra elhívás (hivatás, hivatástisztázás) kérdéskörei. A tematikus év lehetőséget adna a szolgálatban állóknak számot vetni hivatásukkal, az elhívó közösség tagjainak pedig arra, hogy tudatosítsák magukban az elhívással és az

elhívottakkal kapcsolatos felelősségüket. Azzal, hogy e rész-
témák teret kapnának a 2023-as év gyülekezeti, egyházme-
gyei, kerületi és országos rendezvényein, új lendületet kap-
na a már eddig is folyó hivatásgondozó munka, és nagyobb
figyelem fordulna az egyházi szolgálati lehetőségek felé.

4.2. Nyári tábor érdeklődő középiskolások számára

Régi álmunkat megvalósítva idén szeretnénk meghirdetni
egyhetes nyári táborunkat a hit kérdései és az egyházi szol-
gálat iránt érdeklődő középiskolások számára. Köztudomá-
sú, hogy éppen nem a nyári táborok divatját éljük, de talán
pont ennek az ódivatú műfajnak a leporolásával sikerül
idén kincseket előásni, tartalmas beszélgetéseket folytatni,
nemzedékeket összekötni és a közös értékeket megtalálni.

A gyülekezetről mint legfontosabb szocializációs kö-
zegekről fentebb mondottakat érvényben tartva megállapít-
hatjuk, hogy az aktív lelkészi kar derékhada és az EHE je-
lenlegi hallgatóinak jelentős része is valamilyen ifjúsági tá-
borhoz tudja kapcsolni a hivatás melletti döntését (Bárka,
Fót, Gyenesdiás, Piliscsaba, Szárszó, egyházmegyei táborok
stb.). A táborok környezete – a pályáorientációs tájékozta-
tó alkalmak józan számvetése és a hivatástisztázó beszél-
getések reflexív szókimondása mellett – felerősíti az elhí-
vás élményoldalát: a találkozást, az örömet és az Isten előtti
őszinte megállást emeli a középpontba. Ez az élmény és ta-
paszlat segítheti át a lelkészjelöltet az elkerülhetetlen hul-
lámvölgyeken, kríziseken és útkereséseken.

4.3. A teológushallgatók anyagi támogatása

Támogatási rendszerünk jelenleg – más hazai egyházakhoz ké-
pest – nem versenyképes. A tanárképzésben az elmúlt években
ugyan kiépült kiemelt ösztöndíjrendszer nem produkált kiugró
jelentkezési adatokat, vagyis a pályaválasztók nem ösztöndíj-le-
hetőségek alapján választanak maguknak életre szóló hivatást,
az EHE-n mégis pontosan tudható, hogy nem kevés azon érde-
klődők száma, akik elsősorban jövedelmi korlátaik miatt mon-
danak le teológiai tanulmányaik elkezdéséről vagy folytatásáról.

Javaslat: a három egyházkerület és az EHE évente 3-3
millió Ft-ot elkülönít teológusok támogatása céljából: ez
összesen 12 millió Ft. Egy hallgató havi szinten 100 000 Ft-
ot kapna, ez a havi kollégiumi díjat és a mindennapi étke-
zést, valamint kis mértékben egyéb kiadásait is fedezné. Ez
a 12 millió Ft egyidejűleg 10-12 rászoruló hallgató (12 vagy
10 havi) támogatására lenne elegendő.

A támogatás nem alanyi jogon járna, azt igényelni kellene,
és úgy lehetne felvenni, ha a hallgató ösztöndíjszerződést köt az
egyházzal, és – tanulmányi leterheltségétől függően, az egye-
temmel és az egyetemi lelkésszel való egyeztetés után – részt
vesz a kerülete által előírt szolgálatokban. A hallgató a szerző-
désben vállalná továbbá, hogy végzése után legalább a támo-
gatási időnek megfelelő időt egyházi szolgálatban fogja tölteni.

Az ösztöndíjrendszer alapfeladata mellett (a tanulmá-
nyok támogatása) erősítené a lelkészjelöltek kerületi kötődé-
sét, és bekapcsolná őket a kerületben szolgálók közösségébe.

Összeállította: Béres Tamás, Csepregi Zoltán, Johann Gyula,
Korányi András, Pángyánszky Ágnes, Réz-Nagy Zoltán

K Ö N Y V R E C E N Z I Ó ◀

Az emberléptékű kórház és az emberi méltóság helye

■ JUHÁSZ ESZTER

Ulrich H. J. Körtner: *A betegápolás etikája*. Kolozsvári Egye-
temi Kiadó – Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Szociáletikai Intézete, Kolozsvár–Debrecen, 2021. (A DRHE
Szociáletikai Intézetének Kiadványai 9.)

„Az idők folyamán egész sor orvosetikai tankönyv született,
viszont a betegápolás etikájáról alig szól néhány. Úgyhogy
– bármennyire is fiatal tudományág az ápolástudomány –
ezen a területen van mit pótolni.” (9. o.) Ezzel a felütéssel
kezdi kötetét Ulrich Körtner,¹ amelyet tankönyvnek szán a

betegápolók képzéséhez és továbbképzéséhez, az ápolástu-
domány tanulásához. A kötet a betegápolási etika alapkér-
déseivel és elméleti alapjaival foglalkozik, az előszót köve-
tően tizennégy fejezetben ismerteti tárgyát.

Az első fejezetben a szerző átfogó módon értelmezi
az etika, ethosz és erkölcs fogalmát, majd az etikát mint
tudományt és az etikai alapfogalmakat mutatja be. A kö-

Egyetem Orvosetikai és Orvosjogi Intézetének elnöke. 2001–2013 között
tagja volt az Osztrák Szövetségi Kancellária Bioetikai Bizottságának;
tagja továbbá az osztrák szociális minisztérium alatt működő Humán
Génterápia és Génanalízis Tudományos Bizottságnak, illetve a Betheli
Bodelschwingh Alapítványok igazgatótanácsának.

¹ Ulrich H. J. Körtner 1992 óta a Bécsi Egyetem Evangélikus Teológiai
Fakultásának egyetemi tanára a rendszeres teológia szakterületén; a Bécsi

vetkező részben lényeges és az egész kötet szellemiségét meghatározó definícióval folytatja gondolatmenetét: „Az orvosi etika és a beteggondozás etikája az egészségügyi etika két egyenrangú része. Az orvosi etika kérdését ma csak interdiszciplináris és szakmaközi szinten lehet kezelni.” (48. o.) Az ápolásetika tárgyát azok az etikai válszok képezik, amelyeket a gondozással, az ápolószemélyzet magatartásával, a betegekhez és hozzátartozóikhoz való viszonyával kapcsolatban fogalmaz meg. A betegápolás etikája az ápolás és az ápolói hivatás erkölcsi alapelveivel foglalkozik. Az ápolásetika feladata, hogy megfogalmazza és hangsúlyozza az ápolószemélyzet szerepét és felelősségét az említett helyzetekben. Ugyanakkor az orvosetikai kérdések valójában antropológiai kérdések is, amelyek az emberről, a betegségről, az egészségről, szenvedésről, fogyatékoságról és halálról alkotott felfogásunkra vonatkoznak. Így az orvosi cselekvés célját és kiváltó okát két fogalom jelöli: az egészség és a betegség. Figyelemfelkeltő, ahogyan Körtner gondolkodik a két fogalomról. Különbséget tesz a betegség szubjektív és objektív értelmezése között: orvosi szempontból lehet valaki *beteg* anélkül, hogy betegnek *érezne* magát.

A hagyományos megközelítés szerint az egészség a betegség hiánya. Az egészség fogalma változó, fejlődő fogalom. Az egészségkép – és annak szubjektív megítélése – koronként, kultúránként változik. Körtner szerint a fájdalmat is biokulturálisan kell értelmezni. A fájdalomnak is van kultúrtörténete. Kitér a betegség és a fájdalom, a fájdalom és a szenvedés különbségére. Lehetnek fájdalomaink szenvedés nélkül is, vagy szenvedhetünk fájdalom nélkül.

Az elmúlt években az orvosi etika problémaköre alapvetően megváltozott. A múltban a kérdés az volt, hogy miként lehetne az orvostudomány működési lehetőségeit bővíteni; napjainkban az a kérdés, megtehet-e mindent az orvostudomány, amire egyébként képes lenne.

Az orvosnak a gyógyulás vagy az élet megőrzése jelenti a sikert, ezért a halált kudarcként éli meg. De a gondozók szempontjából a „csendes” meghalás is sikernek tekinthető adott esetben.

Minden etika alapvető feltétele, hogy különbséget tegyen erkölcs és jog között, erkölcsiség és törvényesség között – állapítja meg a szerző az *Etika és jog a betegellátásban* című fejezetben. Ezért az orvoslás és a betegellátás etikai kérdéseit sem lehet a jogi kérdésektől elkülönítve tárgyalni. A jogtudomány önálló ágaként kifejlődött az orvosi jog.

Etikai és jogi szempontból különbséget kell tenni a saját felelősség és a végrehajtási felelősség között. A betegápolásban az ápolónak a jogai és kötelezettségei mellett önálló, saját felelőssége van, nem csupán az orvosi utasítások végrehajtója. De nemcsak az ápolónak vannak jogai és kötelezettségei, hanem a betegnek is. A betegjogok az általános emberi jogokra, valamint az emberi méltóságra épülnek. Alapvető jog az élethez és a testi-lelki épséghez való

jog, valamint az egészséghez és a megfelelő orvosi ellátáshoz és ápoláshoz való jog.

A negyedik fejezet *Etika és antropológia* címmel a következő két kérdésre keres választ: Kit nevezünk személynek? Ki a betegápolás alanya? A személyfogalom kétféle fel fogása: a személy és az ember egy, vagy személynek csak akkor tekinthető az ember, ha rendelkezik bizonyos tulajdonságokkal, mint például öntudat, jövőtudat, emlékezés, kommunikációra való képesség. Ám ha így értelmezzük a személy fogalmát, akkor például az embriók, agykárosodott emberek, súlyosan demens betegek személystatusza megkérdőjeleződik. Test és személy kapcsolatát meghatározza, miként értelmezzük a testet: én test *vagyok*, vagy nekem testem *van*.

A betegápolás vagy az orvosi kezelés nemcsak a beteg szervezet gondozását jelenti, hanem egy teljes személy gondozását. „Ha valaki tiszteli az embert, és tiszteletben tartja az ember méltóságát, tisztelettel bánik az emberi testtel is. És ez a köteles tisztelet a beteg halála után is tart. A holttesttel való tiszteletteljes bánásmód kifejezi tiszteletünket az iránt a személy iránt, aki valamikor ebben a testben élt, akinek teste magán viseli élet- és szenvedéstörténete nyomait.” (73. o.)

A méltóság minden embert megillet csupán ember léténél fogva. A beteg vagy páciens vagy kliens *mindig* alany, *soha* nem tárgy! A különböző nyelvi kifejezésformák más és más képet festenek az emberről és az ember értékéről. A betegápolás és az emberkép közötti összefüggésre jó példa a zavart elmeállapotú emberekkel vagy a demens időssekkel való bánásmód. Ilyen esetekben jól megfigyelhető a különböző személyfogalmak alternatív használata.

A betegápolás etikájának alapjai és fő kérdései kapcsán a szerző megállapítja, hogy minden alapvető etikai hozzáállást a hivatás gyakorlása közben kell elsajátítani. A betegápolói hivatást kettős aszimmetria jellemzi: a betegápoló és a gondozott közötti helyzetkülönbség és a betegápolók alárendeltsége az orvosokkal szemben. Az ápolói etika alapkérdése, hogy egyáltalán lehet-e, s ha igen, mennyiben lehet egy ilyen rendszerben autonóm erkölcsi cselekedetről beszélni. A segítők és segítségre szorulóknak közti aszimmetrikus helyzetben felvetődik a hatalom kérdése is. Vajon helytálló Stollberg megállapítása: „Segíteni annyi, mint uralkodni”? (93. o.)

A betegápolásra jellemző kettős aszimmetria kiegyensúlyozására előtérbe kerül a gondoskodásetika modellje, amelynek célja a szimmetria kialakítása. Mindehhez nélkülözhetetlen az etikai alapelvek ismerete és az ápolásetikai kompetenciák elsajátítása.

Hogyan jutunk el az etikai elvektől az etikus ápolói hozzáállás konkrét szintjéig? Melyek az alapvető elvek az ápolásetikában? Hogyan sajátítható el a konkrét döntéshelyzetek helyes megoldásához szükséges ápolásetikai kompetencia? Az ápolásetikai kérdések három szinten közelít-

hetők meg, amelyek egymással kölcsönhatásban állnak: a kölcsönös kapcsolatok szintjén, az intézmények szintjén, valamint a hozzáállás és értékelés szintjén. A betegápolási etika és az orvosi etika négy alapelve:

- az autonómia elve;
- a jóllét elve;
- a „ne árts” elve (nil nocere);
- az igazságosság elve.

Ugyanakkor az ápolásetika nem úgy működik, hogy ezeket mint megkérdőjelezhetetlen elveket az egyedi esetekre alkalmazzuk. A fentiekben felsorolt alapelvek etikai megalapozást igényelnek, különben csak az éppen uralkodó erkölcsöt tükröznék.

Az *Emberi jogok és etikai kódexek* című fejezetben a szerző az orvosi etikai és ápolásetikai ítéletalkotáshoz nélkülözhetetlen etikai kódexek világában igazítja el az olvasót, amelyek alapját a rájuk vonatkozó emberjogi dokumentumok képezik. Ezeknek a dokumentumoknak az egyik központi fogalma a felelősség, amelyet nemcsak jogi, hanem erkölcsi értelemben is kell érteni. A betegápolók felelősek a betegért, illetve a rászorulóért, saját magukért, a hivatásukért, a kollégáikért, felelősek a társadalomért és a környezetért. Az általános ápolásetikai alapelvek minden feladatkörre és a segítségre szorulóknak minden csoportjára vonatkoznak, így ezeket szükséges minden feladatkörre és a rászorultak minden külön csoportjára (például gyermekekre, pszichiátriai betegekre, idős emberekre) vonatkozóan konkretizálni és részleteiben kidolgozni, de az alapvető emberi jogok és a betegek jogai mindenkire nézve egyaránt ugyanazok.

Az idősek ápolásának alapvető etikai szabályai olyan alapelveket tartalmaznak, amelyek mind a beteg, mind az egészséges idős korúakra alkalmazhatók. Az idősgondozónak az a feladata, hogy a rászorulóknak olyan ápolást biztosítson, amely az illető életkorának megfelelő testi, szellemi és lelki egészséget óvja, a betegségeket megelőzi, segít leküzdeni a betegségek okozta korlátokat, és biztosítja az emberhez méltó meghalás lehetőségét.

Hogyan lehet és kell a többféle cselekvési alternatíva között mérlegelni? Hogyan biztosítható, hogy egy helyzet megoldásába minden érintettet bevonjunk? Hogyan kell viselkedni határhelyzetekben? Az etikai ítéletalkotás olyan eljárási szabályokon alapul, amelyeket meg kell tanulni. Minden eset más és más, de vannak standard helyzetek, tipikus esetek, amelyekből az általános szabályok és iránymutatások levonhatók. Minden szabály ellenére vannak egyedi esetek, amelyekre nem alkalmazhatók a szabályok.

Az etikai kompetencia az egyéni felelősség és az igazságosság vállalását jelenti, de emellett hozzátartozik az is, hogy tudjuk elismerni: vannak olyan etikai dilemmák, amelyekben elkerülhetetlen az etikai mulasztás. Ezért is jelentős a klinikai etikatanácsok feladatának és céljának pontos meghatározása:

- Megoldják a kórházban felmerülő etikai konfliktusokat.
- Gondoskodnak arról, hogy az erkölcsi értékek ne sérüljenek.
- Megvitatják és jóváhagyják azokat az egyedi helyzeteket, amelyek az orvoslás és a betegápolás kapcsán előfordulnak.
- Etikai továbbképzéseket szerveznek.
- Különböző hivatáscsoportok bevonásával megvitatják és értékelik a konkrét és egyedi, valamint az általános, de iránymutató helyzeteket.

Az etikai tanács minden állásfoglalása javaslatértékű.

A tizedik fejezetben (*Etika az ápoláskutatásban*) a szerző megállapítja, hogy az utóbbi évtizedekben a betegápolásnak is része lett a tudományos megközelítés és a tudományos kutatások. Az ápolástudomány célja, hogy megalapozott ismeretanyagot hozzon létre, így biztosítsa és javítsa a betegápolás minőségét. Az ápoláskutatásra ugyanazok az etikai alapelvek vonatkoznak, mint az orvosi kutatásokra. Az ápoláskutatás etikai szempontból érzékeny területei: emberi méltóság, tájékoztatás, tájékozott beleegyezés, adatvédelem, védelem a testi-lelki sérülésektől, különösen sérülékeny személyek védelme.

Körtner az *Emberhez méltón meghalni* című fejezetben az alábbi kérdésekre kínál pontos válaszokat: Milyen etikai alapelveket kell a haldoklók és a halálos betegek ápolásakor figyelembe venni? Mit jelent ma emberhez méltó módon meghalni? Meddig terjed a haldokló önrendelkezési joga? Minden embernek alapvető joga emberhez méltó módon meghalni. De milyen az emberhez méltó meghalás? A halál a nyugati világban általában egészségügyi ellátás mellett következik be. Ebben a helyzetben konfliktus áll fenn a beteg önrendelkezési joga, az orvos gyógyító szándéka és az élethez való jog között. Mindebből következik a szándékos ölés törvényesen rögzített tilalma. Vajon a modern orvoslás azt jelenti, hogy mindent szabad, és mindent meg is kell tenni, ami technikailag lehetséges? Nem az orvostudomány és az intenzív terápia fejlődése hozta elő az eutanázia problémáját, sokkal inkább az, hogy mit tekintünk értelmetlen vagy értelmetlen szenvedésnek. Szükséges-e a mindenáron való gyógyítás? Hol a határ, amikor tudomásul kell/kellene venni, hogy az emberi élet véges? (Még ha a tudomány végtelennek is gondolja önmagát...)

Az élethez való jogból nem lehet az életre való köteleiséget levezetni. El kell fogadni, hogy a halál az élet része, ezért az élethez való jog mellett létezik a meghaláshoz való jog is, ami nem egyenlő azzal, hogy magunkat megöljük, vagy hogy kívánságunk szerint mások minket megöljenek. Az eutanáziavita arra is ösztönöz, hogy rákérdezzünk a meghalás mai kultúrájára és arra, hogy melyek is a meghalás tényleges körülményei a mai társadalomban. „Mennyire humánus az a társadalom, amelyik az eutanáziában

látja az egyetlen kiutat ahhoz, hogy az ember a halálban ne veszítse el méltóságát?” (206. o.)

A modern orvoslás szerint a halál kudarc, ezért a gyógyítást, az életben tartást helyezi a fókuszba. De vannak esetek, amikor a palliatív orvoslásra és a betegápolásra kellene nagyobb hangsúlyt helyezni. A palliatív orvoslás célja, hogy enyhítse a haldoklók testi, lelki és szociális szenvedéseit, és lelkileg támogassa őket. A palliatív orvoslás modellértékű a keresztény gyökerű hospicemozgalomban.

A palliatív ápolás magában foglalja a haldoklók, halálos betegek ápolását, spirituális támogatását, de kizárja az aktív eutanáziát. Bizonyos esetekben nehéz különbséget tenni a halálba segítség eltérő formái között. Gyakran nagyon vékony a határ. Bár manapság a végső fázisban, ha a fájdalom legyőzésének már nincs más lehetősége, elfogadják az indirekt eutanáziát mind etikai, mind jogi szempontból.

A haldoklás fázisában etikai alapon megengedett a gyógyító terápia és diagnosztika megszüntetése, amennyiben az élet meghosszabbítása átcsap az etikailag már vállalhatatlan haldokláshosszabbításba.

A következőkben a szerző a gondozásetika hazánkban kevésbé tárgyalt területeire tér ki, ezek az intenzív gyógyászat és szervátültetés, ugyanakkor egy sokat vitatott kérdést is megválaszol. Az orvostudomány megkülönbözteti a klinikai, a biológiai és az agyhalál fogalmát. A nemzetközi orvostudományi standardok értelmében általában az agyhalál számít a halál tényének megállapításában biztos és elégséges feltételnek, mert az orvostudomány mai állása szerint az agyhalál irreverzibilis.

Az agyhalált azért azonosítják a személy halálával, mert sem az agy a testünk nélkül, sem a test az agyunk nélkül nem képes önmagában emberi személyt alkotni vagy annak identitását biztosítani. De az agyhalál kritériuma és ennek különböző értelmezései minden esetben vallási, illetve világnézeti kérdéseket is érintenek. Fontos kérdés,

hogy az élő vagy életben tartott szervezet milyen mértékben és meddig azonosítható egy bizonyos személlyel vagy egy konkrét emberrel.

A transzplantációs orvoslás etikai kérdései és problémái:

- A szervadományozás mint erkölcsi kötelesség.
- Kevés a donorszerv – az igazságos elosztás nehézségei.
- Az embrionális őssejtek felhasználása során emberi embriók semmisülnek meg. Ennek kapcsán az embrió ontológiai, erkölcsi és jogi státusa nincs tisztázva.
- A szervek eltávolítása is kérdéseket vet föl, főként, ha egyszerre több szervet kell eltávolítani. A holttesttel való bánásmód és a kegyeleti kérdések éppen a betegápolás etikájára nézve különleges kihívást jelentenek.
- A törvényi szabályozás országonként változó, vagy az elutasító, vagy a beleegyező megoldást gyakorolják. Nemzetközi szinten súlyos problémát jelent a szervkereskedelem és a bűncselekmények megakadályozása.

Számos orvosetikai tankönyv megjelent már magyar nyelven, de teológiai tanártól mind ez ideig nem olvashattunk a betegápolás etikájával foglalkozó, ilyen mélységű és ennyire átfogó munkát. Pedig az ápolásetika nem tekinthető az orvosi etika részének vagy függelékének. Önálló szakterületi etikaként kell tekintenünk rá. Ezért is hiánypótló ez a könyv. A szerzőtől megszokott módon jól megalapozott, érthető nyelvezetű, könnyen olvasható és hasznos mű *A betegápolás etikája*. Minden olyan lényeges témát érint, amely elengedhetetlen az ápolók képzésében. Ulrich Körtner könyve – amely a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző és Zeneművészeti Kar alkalmazott teológia mesterszakos hallgatóinak fordításában jelent meg – jól használható betegápolók és szociális gondozók alapképzésében vagy a kötelező továbbképzések tananyagában.

Nyilatkozat az „orosz világ (russzkij mir)” tanításról

„Az egész világ békeességéért, Isten szentegyházainak jólétéért és mindnyájunk egyesítéséért könyörögjünk az Úrhoz!”
(Isteni szent liturgia)

Ukrajna 2022. február 24-én bekövetkezett orosz inváziója történelmi jelentőségű fenyegetést jelent az ortodox keresztény tradíció számára. Az ortodox hívők számára még aggasztóbbá teszi ezt a helyzetet az, hogy az Orosz Ortodox Egyház klérusának vezetése megtagadta, hogy az eseményt invázióknak ismerje el. Ehelyett homályos megnyilatkozásokat közöltek arról, hogy az ukrainai „események” és „ellenségeskedések” fényében szükséges a béke, miközben hangsúlyozták az ukrán és az orosz nép testvéri voltát a „Szent Rusz” tagjaiként. Az ellenségeskedésekért a gonosz „Nyugatot” hibáztatták, sőt arra indították közösségeiket, hogy oly módon imádkozzanak, amely aktívan buzdít az ellenségeskedésre.

Az, hogy a Moszkvai Patriarchátus klérusához tartozók közül sokan támogatják Vlagyimir Putyin háborúját Ukrajna ellen, egyfajta ortodox etnofiletista vallási fundamentalizmusban gyökerezik, amely természete szerint totalitárius, s amelyet „russzkij mir”-nek, azaz „orosz világnak” neveznek. Az „orosz világról” szóló tanítás hamis tanítás, amely sok követőre talál az ortodox egyházban, s amelyet szélsőjobboldali, illetve katolikus és protestáns fundamentalista körök is magukévá tesznek.

Az utóbbi húsz évben Vlagyimir Putyin elnök és Kirill (Gungyajev) moszkvai pátriárka (Moszkvai Patriarchátus) beszédeikben újra és újra hivatkoztak az „orosz világ” ideológiájára, és egyre inkább kidolgozták azt. 2014-ben, amikor Oroszország annektálta a Krím-félszigetet, és egy helyettesítő felek által vívott háborút kezdeményezett Ukrajna Donbasz régiójában, egészen a teljes körű háború kezdetéig és azon túl is, Putyin és Kirill pátriárka az „orosz világ” ideológiáját használta fel az invázió legfőbb igazolásaként. E tanítás szerint létezik egy nemzeteken átívelő orosz civilizációs

szféra, amelyet „Szent Oroszországnak” vagy „Szent Rusznak” neveznek, s amelybe beletartozik Oroszország, Ukrajna és Fehéroroszország (s néha még Moldova és Kazahsztán), továbbá az orosz etnikumúak és oroszul beszélők az egész világon. Az elmélet azt is állítja, hogy ennek az „orosz világnak” van egy közös politikai központja (Moszkva), közös spirituális központja (Kijev, „az egész Rusz anyja”), közös nyelve (az orosz), közös egyháza (az Orosz Ortodox Egyház, Moszkvai Patriarchátus) és egy közös pátriárkája (a moszkvai pátriárka), aki összhangban működik a közös elnökkel/nemzeti vezetővel (Putyin) az „orosz világ” kormányzásában és a közös, megkülönböztetett spiritualitás, erkölcsiség és kultúra fenntartásában.

A tanítás szerint ezzel az „orosz világgal” áll szemben a korrupt Nyugat, amelyet az Egyesült Államok és a nyugat-európai nemzetek vezetnek, s amely kapitulált a „liberalizmus”, a „globalizáció”, a „keresztényellenesség”, a melegfelvonulások által népszerűsített „homoszexuális jogok” és a „harcos szekularizmus” előtt. A Nyugattal és az elszakadt, tévtanításokat hordozó ortodoxokkal (mint Bartolomaiosz ökömenikus pátriárka és az őt támogató más helyi ortodox egyházak) szemben, illetve fölöttük áll a Moszkvai Patriarchátus Vlagyimir Putyinnal együtt mint az ortodox tanítás igaz védelmezője, amely tanítást ők a hagyományos erkölcsiséggel, a hagyomány szigorú és rugalmatlan értelmezésével és a Szent Oroszország tiszteletével azonosítanak.

Kirill pátriárka 2009-ben történt hivatalba lépése óta a Moszkvai Patriarchátus vezető személyiségei és az orosz állam szószólói folyamatosan merítették ebből az ideológiából, alásva ezzel az ortodox egység teológiai alapjait. Az etnikai szempontok szerint felépülő egyházszervezet elvét az 1872-es Konstantinápolyi zsinat elítélte. Az etnofiletizmus hamis tanítása az „orosz világ” ideológia alapja. Amennyiben érvényesnek ismerünk el egy ilyen hamis tanítást, akkor az ortodox egyház megszűnik Jézus Krisztus evangé-

liuma, az apostolok, a Nicea-konstantinápolyi hitvallás, az egyetemes zsinatok és az egyházatyák egyháza lenni. Az egység lényegében lehetetlenné válik.

Mindezek alapján elutasítjuk az „orosz világ” eretnek tanítást és az orosz kormánynak ebből a gyarló és védhetetlen tanításból származó szégyenteljes cselekedeteit az Ukrajna ellen indított háborút illetően, melyek fölött szemet huny az Orosz Ortodox Egyház. E tanítás mélységesen ellentétes az ortodoxiával, a kereszténységgel és ellensége az emberiségnek, amely arra hivatott, hogy „megigazuljon (...) megvilágosodjék ...” és lemosattassék a mi Urunk Jézus Krisztus nevében Isten Lelke által” (Keresztelési liturgia). Ahogyan Oroszország megszállta Ukrajnát, úgy szállta meg Kirill pátriárka Moszkvai Patriarchátusa az ortodox egyházat például Afrikában, ahol megosztottságot okozott és viszályt szított, s kimondhatatlan sérüléseket okozott nemcsak a testnek, hanem a léleknek is, veszélyeztetve ezáltal a hívek üdvösségét.

A mi Urunk Jézus Krisztus evangéliuma és az ő élő testének, az ortodox egyháznak a szent hagyománya arra buzdít minket, hogy az egyházat romboló és megosztó „orosz világ” tanításra vonatkozóan kijelentsük és megvalljuk a következő igazságokat:

1. *„Az én országom nem e világból való: ha ebből a világból való volna, az én szolgálóm harcolnának, hogy ne jussak a zsidók kezére. De az én országom nem innen való.”* (Jn 18,36)

Kijelentjük, hogy a történelem Istentől rendelt célja és beteljesedése, telosza az Úr Jézus Krisztus országának eljövetele, amely az igazságosság, béke és a Szentlélekben való öröm országa, s melyről tanúságot tesz a Szentírás az egyházatyák tekintélyen alapuló magyarázata szerint. Ez az ország, amelynek részesei vagyunk, amint minden szent liturgiában annak előízét megtapasztaljuk: „Áldott az Atya és Fiú és Szentléleknek országa most és mindenkor és örökön-örökké!” (Isteni szent liturgia). Ez az ország az egyetlen alap és tekintély az ortodoxok, de valójában minden keresztény számára. Az ortodoxia, mint az élő Krisztus teste számára nincs más forrása a kinyilatkoztatásnak, nincs más alapja a közösségnek, a társadalomnak, az államnak, a törvénynek, a személyes önazonosságának és a tanításnak, mint ami kinyilatkoztatott a mi Urunk Jézus Krisztusban és Isten Lelkében, általuk és rajtuk keresztül.

Nem tartjuk tehát ortodoxnak s így elítéljük és elvetjük mindazt a tanítást, amely arra törekszik, hogy Isten országát – melyet a próféták láttak, melyet meghirdetett és elhozott a Krisztus, melyet tanítottak az apostolok, amelyet az egyház bölcsességként fogadott el, amelyet az egyházatyák dogmának mondtak ki s amelyet minden szent liturgiában megtapasztalunk – egy e világi országgal cserélje fel – legyen az Szent Rusz, Szent Bizánc vagy bármely más földi ország –, s ezáltal bitorolja Krisztusnak azt a hatalmát, amellyel átadja az uralmat az Atya Istennek (1Kor 15,24), továbbá tagadja Istennek ama hatalmát, amellyel

letöröl minden szemről minden könnyet (Jel 21,4). Határozottan elítélünk minden olyan teológiát, amely tagadja, hogy a keresztények vándorok és jövevények ezen a világon (Zsid 13,14), azaz azt tagadja, hogy „nekünk pedig a mennyben van polgárjogunk, ahonnan az Úr Jézus Krisztust is várjuk üdvözítőül” (Fil 3,20) továbbá azt, hogy a keresztények „saját hazájukban laknak, de mégis jövevényekként; mindenben részt vesznek polgárokként, de mindent elviselnek, mint idegenek; bárhol, idegenben is otthon vannak, de minden haza idegen számukra.” (Levél Diognétoszhoz, V. Ford. Vanyó László)

2. *„Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami Istené!”* (Mt 22,21)

Kijelentjük, hogy az Isten országa végső győzelmének váradalmában azt ismerjük el, hogy az egyetlen és végső tekintély a mi Urunk Jézus Krisztus. Bár ebben a világkorszakban földi uralkodók biztosítják a békét, hogy Isten népe „nyugodt és csendes életet élhessen teljes istenfélelemben és tisztességben” (Szent liturgia), sem nemzet, sem állam, sem az emberi élet rendje nem formálhat Jézus Krisztusnál több jogot reánk, akinek a nevére minden térd meghajlik, „mennyeieké, földieké és föld alattiaké” (Fil 2,10).

Nem tartjuk tehát ortodoxnak, s így elítéljük és elvetjük mindazt a tanítást, amely az Isten egy, szent egyházában megjelenő országát alárendeli bármely e világi királyságnak és más egyházi és világi urakat keres, hogy azok igazítsanak meg és váltsanak meg minket. Határozottan elutasítunk minden olyan államformát, amely megisteníti az államot (teokrácia), és magába olvasztja az egyházat, megfosztva az egyházat attól a szabadságától, hogy prófétai módon szembeszegüljön minden igazságtalansággal. Továbbá intjük mindazokat, akik a cézárpapizmust helyeslik, s felcserélik a megfeszített és feltámadott Úrnak való legfontosabb engedelmességüket engedelmességgel egy uralkodói hatalommal felruházott és magát Isten által felkentnek tartó vezetőnek, viselje bár az a „Caesar”, a „császár”, a „cár” vagy az „elnök” címet.

3. *„Krisztusban tehát nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban.”* (Gal 3,28)

Kijelentjük, hogy az emberiség felosztása csoportokra faji, vallási, nyelvi, etnikai alapon vagy más, az emberi létezés másodlagos tulajdonságai alapján, ennek a nem tökéletes és bűnös világnak a jellegzetessége, melyre a patrisztikus hagyomány szerint, „a testi megkülönböztetések” (Nazianzoszi Szent Gergely, Oratio 7,23) a jellemzők. Az ilyen megkülönböztetések egyik jellegzetesen gonosz következménye az, amikor egy csoportot a másikkal magasabb rendűnek nyilvánítanak, amely teljes mértékben ellentétes az evangéliummal, amely szerint Krisztusban mindenki egy és egyenlő, mindenki neki felel cselekedeteiért, ugyanakkor mindenki részesülhet szeretetében és bűnbocsánatá-

ban, nem egy bizonyos társadalmi vagy etnikai csoport tagjaként, hanem egyénként, akik Isten képére és hasonlóságára egyenlőnek teremtettek és születtek (1Móz 1,6).

Nem tartjuk tehát ortodoxnak, s így elítéljük és elvetjük mindazt a tanítást, amely isteni megalapozottságot vagy tekintélyt, sajátos szentséget vagy tisztaságot tulajdonít bármely helyi, nemzeti vagy etnikai önazonosságnak, illetve bármely adott kultúrát különlegesnek vagy Istentől rendeltnek minősít, legyen az görög, római, orosz, ukrán vagy más.

4. „Hallottátok, hogy megmondatott: »Szeresd felebarátodat, és gyűlöld ellenségedet.« Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok azokért, akik üldöznek titeket, hogy így mennyei Atyátoknak fiai legyetek.” (Mt 5,43–45a)

Követve a mi Urunk parancsolatát egyetértünk azzal, amit Áthoszi Szent Sziluán így nyilvánít ki: „Nincs ott Isten kegyelme abban az emberben, aki nem szereti az ellenségeit”, és hogy addig nem ismerhetjük meg a békét, amíg nem szeretjük ellenségeinket. Ezért a hadviselés Krisztus szeretettörvényének legnagyobb kudarca.

Nem tartjuk tehát ortodoxnak, s így elítéljük és elvetjük mindazt a tanítást, amely megosztottságra, bizalmatlanságra, gyűlöletre, s népek, vallások, felekezetek, nemzetek vagy államok közötti erőszakra buzdít. Továbbá nem tartjuk ortodoxnak, s így elítéljük és elvetjük mindazt a tanítást, amely azokat démonizálja, vagy azoknak a demonizálására buzdít, akiket az állam vagy a társadalom „másnak” ítél, beleértve az idegeneket, a politikai vagy vallási értelemben másként gondolkodókat és más megbélyegzett társadalmi kisebbségeket. Elutasítunk bármely olyan manicheus és gnosztikus megosztást, amely a szent ortodox keleti kultúrát és annak ortodox népeit egy lealacsonyodott és erkölcstelen „Nyugat” fölé emeli. Különösen gonosz dolog más nemzeteket elítélni az egyház rendkívüli liturgikus könyörgéseiben, felmagasztalni az ortodox egyház tagjait és az ahhoz tartozó kultúrákat mint lelki és megszentelt entitásokat s szembeállítani őket a testi, szekuláris „heterodoxiával”.

5. „Menjetek, és tanuljátok meg, mit jelent ez: »Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot.«” (Mt 9,13; vö. Hós 6,6 és Ézs 1,11–17)

Kijelentjük, hogy Krisztus arra hív minket, hogy gyakoroljuk a személyes és közösségi jótékonytságot a szegények, az éhezők, a hajléktalanok, a menekültek, az elvándorlók, a betegek, a szenvedők felé, és hogy keressük az igazságosságot azok számára, akiket üldöznek, akiket bántalmaznak, és akiket szükség van szenvedniük. Ha nem halljuk meg felebarátunk segélykiáltását, sőt ha ehelyett megverjük, kifosztjuk és otthagyjuk őt az út szélén szenvedni és meghalni (Az irgalmas samaritánus példázata, Lk 10,25–37), akkor nem járunk Krisztus szeretetében az Isten országa felé vezető úton, hanem Krisztus és az egyház ellenségeivé tettük magunkat.

Nemcsak arra hívtunk, hogy imádkozzunk a békéért, hanem arra is, hogy cselekvő és prófétai módon álljunk ki és ítéljük el az igazságtalanságot, és hogy *teremtsünk békét* akár életünk odaadásával is. „*Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak nevezetnek.*” (Mt 5,9) Ha felajánljuk a liturgia és az imádság áldozatát, de elutasítjuk az áldozatkész cselekvést, áldozatunk megítéltetik és szemben áll azzal, amit Krisztus ajánlott fel (Mt 5,22–26 és 1Kor 11,27–32).

Nem tartjuk tehát ortodoxnak, s így elítéljük és elvetjük a spirituális „kvietizmus” bármiféle népszerűsítését az egyház hívei és a papsága körében, a legmagasabb pátriárkától a legszerényebb laikusig. Azaz: intjük azokat, akik a békéért imádkoznak, de akár félelemből, akár hitetlenségből elmulasztják, hogy cselekvő módon békét teremtsenek.

6. „*Ha ti megtartjátok az én ígémet, valóban tanítványaim vagytok; megismeritek az igazságot, és az igazság megsabadít titeket.*” (Jn 8,31b–32)

Kijelentjük, hogy a tanítványait Jézus nemcsak arra hívja, hogy megismerjék az igazságot, hanem arra is, hogy ki is mondják azt. „*Ellenben ha igent mondotok, az legyen igen, ha pedig nemet, az legyen nem, minden további szó a gonosztól van.*” (Mt 5,37) Egy szomszédos ország teljes körű lerohanása a világ második legnagyobb katonai ereje által nem pusztán egy „különleges katonai művelet”, „esemény” vagy „konfliktus”, és nem írható le más, a valóságos helyzet tagadása céljából választott eufemisztikus kifejezéssel sem, hanem egy teljes körű katonai invázióról van szó, amely már most számottevő civil és katonai áldozattal járt, erőszakkal szétrombolta negyvennégy milliárd ember életét és kétfélmillió ember meneküléséhez és kivándorlásához vezetett (2022. március 13-ig). Ezt az igazságot ki kell mondani, bármennyire fájdalmas is.

Nem tartjuk tehát ortodoxnak, s így elítéljük és elvetjük mindazt a tanítást és cselekvést, amely nem hajlandó kimondani az igazságot vagy aktívan elhallgatja azt azokkal a gonosz dolgokkal kapcsolatban, amelyeket a Krisztus evangéliuma ellen követtek el Ukrajnában. Egyértelműen elítéljük a „testvérháborúról” és a „Káin bűnének megismétléséről, aki irigységből megölte a testvérét” szóló beszédet, ha az egyértelműen nem ismeri el az egyik fél gyilkos szándékát és bűnösségét a másik fél ellenében (Jel 3,15–16).

Valljuk, hogy azok az igazságok, melyeket kijelenttünk, és azok a tévelygések, melyeket nem tartunk ortodoxnak és ezért elítéltünk és elutasítottunk, meg vannak alapozva Jézus Krisztus evangéliumában és az ortodox keresztény hit szent hagyományában. Felhívást intézünk mindazokhoz, akik elfogadják ezt a nyilatkozatot, hogy vegyék figyelembe ezeket a teológiai elveket egyházpolitikai döntéseik során. Könyörgünk mindazoknak, akiket ez a nyilatkozat érint, hogy térjenek vissza „a Lélek egységébe a békesség kötelékében” (Ef 4,3).

2022. március 13. – Az ortodoxia vasárnapján

Fordította: Gonda László, Kóczián Viktória, Komlós Attila

Szolidaritási nyilatkozat

az „orosz világ” (russzkij mir) tanítást elítélő ortodox nyilatkozat mellett,
valamint a keresztény nacionalizmus és az új totalitarizmus ellen

Azt követően, hogy az Orosz Föderáció 2022 februárjában megtámadta Ukrajnát, egyes ortodox vélemények egyértelműen visszautasították az „orosz világ” (russzkij mir) tant, amely azt állítja, hogy létezik egy szervesen egységes és nemzeteken átívelő ortodox keresztény orosz kultúra, amely magában foglalja Oroszország, Ukrajna, Fehéroroszország és esetenként más nemzetek területeit és népeit, ezzel is igazolandó a most folyó háborút. Jelen nyilatkozatunk célja, hogy a) elősegítse a nem ortodox keresztény tudósok körében a „russzkij mir” tanítás elutasítását; b) elutasítsa a kereszténység és a politikai hatalom közötti áldatlan szövetségeket, amelyek úgyszintén a keresztény nacionalizmus összefüggésében alakultak ki; és c) kezdeményezze egy ökumenikus, az úgynevezett „keresztény világ” utáni teológia kidolgozását. Várjuk a keresztény tudósok és lelkesek támogatását, de nyitottak vagyunk azok felé is, akik nem azonosulnak e nyilatkozat keresztény szellemiségével, mégis támogatják annak célkitűzéseit.

„Nincs olyan szent, mint az Úr, rajtad kívül senki sincsen, nincs olyan kőszikla, mint a mi Istenünk. Ne beszéljetelek oly sokat büszkén, gőgösen, ne hagyja el szátokat kérkedés! Hiszen mindentudó Isten az Úr, és ő teszi mérlegre a tetteket.” (Anna hálaéneke, 1Sám 2,2–3)

Elismerjük, hogy a keresztény hagyomány a történelem során a szent mivoltot egyedül Istennek tulajdonítja. Sem nemzetnek, sem államnak, sem politikai közösségnek nincs joga ahhoz, hogy ezt a szent jelleget önmagára vonatkoztassa.

A keresztény önazonosságot egyedülként, kizárólagosan, illetve felsőbbrendű módon nem birtokolhatja sem nemzet, sem faj, sem kultúra. A keresztény tanúságtétel épsége sérül ott, ahol azt arra használják, hogy elválasszanak vele népet néptől, fajt fajtól, nemzetet nemzettől, kultúrát kultúrától.

Ezért tiltakozunk a „keresztény nacionalizmus”, a „keresztény Európa” és az „orosz világ” ellen.

Oroszország és a szélesebb Európa történelem során vallási, etnikai és nyelvi közösségek sokaságának adott otthont. A keresztény tanúságtétel épségét sérti a politikai erőszak, a testi bántalmazás, a szenvedés és méltánytalanság és azon közösségek jogainak, önbecsülésének csorbítása, amelyekkel együtt élünk – történjék mindez akár a keresztény nacionalizmus, akár az úgynevezett „orosz világ” (Szent Rusz) nevében.

Nem feledkezhetünk meg arról, hogy a kereszténység gyakorlata megkétszerezte a politikai erőszakban való részvételének veszélyeit.

A keresztény önazonossággal való visszaéléseket keresztények és nem keresztények ellen egyaránt elkövették: a vallási szélsőségek erőszakos fellépései esetében, a zsidó és más kisebbségek rettenetes üldözésekor és a világ azon népei ellen, akiket a keresztény gyarmatosítók erőszakkal törekedtek megtéríteni. A keresztény tanúságtétel üzenetének épségét sérti az erőszak alkalmazása vallási kérdésekben és a vallás felhasználása az erőszak alkalmazása során.

Felhívással fordulunk más keresztény tudósokhoz Európában és azon túl, hogy szólaljanak fel a kereszténység és a politikai hatalom közötti szentségtörő szövetségek ellen.

A keresztény tudósoknak készen kell állniuk és hajlandónak kell lenniük arra, hogy felszólaljanak a kereszténység és a politikai hatalom szentségtörő szövetségei ellen, különösen a nacionalizmus, a populizmus és a totalitarizmus új megjelenési formáinak összefüggésében. A keresztény tanúságtétel üzenetének épsége sérül, ha keresztény hagyományokból fakadóan nem mondunk ellent keresztény önazonosságunk kisajátításának.

Támogatjuk a nemzetközi ortodox közösség körei által közzétett, az „orosz világ” (russzkij mir) tanítást elítélő nyilatkozatot.

Az „orosz világ” tannal való visszaélést nemzetközi ortodox vélemények egyértelműen elutasították tagadva annak ortodox voltát. Ortodox teológusok nem késlekedtek elítélni az Ukrajna elleni háború „testvér” jellegét, és mint „Káin bűnének megismétlését”. A keresztény tanúságtétel hitelességét erősíti a keresztény szolidaritás mindazokkal, akik az igazsággal szembesítik a hatalmat.

Fogjunk össze egy ökumenikus, „a keresztény világ” utáni teológia kidolgozása érdekében.

A 21. századi kereszténységnek a Szentírásra, az értelemre és a világ keresztény egyházainak gazdag hagyományaira támaszkodva erősítenie kell a teológiáról és a politikai gondolkodásról való véleményalkotást, s e területen különösképpen törekednie kell az ökumenikus, „a keresztény világ” utáni teológia kidolgozására. A keleti ortodox, a római katolikus és protestáns tudósoknak támogatniuk kell egymást abban, hogy fellépjenek a politikai közösségek szakralizációja, a profán világból a szent szférájába emelése ellen, továbbá hogy segítséget nyújtsanak egy olyan teológia kidolgozásához, amely elkötelezett a közjó, az igazmondás és az igazságosság mellett.

Fordította: Kóczián Viktória, Komlós Attila, Gonda László

Szentháromság ünnepe után 1. vasárnap

► Róm 10,12–17

Igehirdetési előkészítő

Elhívottak vagyunk

A vasárnap jellege

Mi Szentháromság ünnepétől számoljuk az időszak vasárnapjait, de a számos társegyházban pünkösdi utáni vasárnapokként elnevezett időszakban is a ránk kiáradó Szentlélek erejéből merítve tudunk Isten hívó szavára válaszolni. Az időszak vasárnapjainak összekötő témája: „Isten hív minket”, a mai vasárnap erre a hívásra kelti fel figyelmünket. A vasárnap ógyházi evangéliumában, a gazdag és Lázár lekióként elhangzó történetében pedig azt a figyelmeztetést is kapjuk, hogy a hívó szót idejében kell meghallanunk, és a hívásra való odafigyelésben késlekedésünk, halogatásunk végzetes lehet számunkra. Mindez természetesen nem különleges, sajátos téma, keresztény életünk egészének fontos alapja. Az ünnepek sorát követő, zöld oltárterítős időszakban azonban mindezeket a témákat sorban újra végigveszi a gyülekezet, így tud szárba szökkenni a szívekben elvetett mag, az üdv-történeti ünnepek eseménye és üzenete. Ennek a sornak az élén pedig nem is állhat más, mint Isten hívó szava.

Amit a textusról tudni kell

A római gyülekezetben a pogány háttérű többség mellett zsidó háttérű keresztények is voltak, a két csoport közötti teológiai különbségek súrlódásokhoz vezettek. Pál apostol levelének textusként kapott részlete is erre reflektál többek között. Bár a szélesebb kontextus számos más témát is felvet, a körülvá-gott szakasz legfőképpen két pontra fókuszál: a hit általi meg-

igazulás származástól független, egyetemleges érvényességére, illetve az ige hirdetésének elengedhetetlen fontosságára.

A textus első felének, első témájának egyik kulcsszava a különbségtétel (διαστολή), amely minden emberi közösség belső működésének jellemző velejárója, Isten előtt azonban nem ismert. Ő bőkezűen, gazdagon (πλουτέω – szó szerint ’gazdagnak lenni’) adja segítségét mindazoknak, akik kérik azt. Tehát Isten nemcsak hogy nem mérlegeli, ki hívja őt segítségül, de segítségét is a szükségesnél bőségesebb mértékben kínálja. Isten nevének segítségül hívása (ἐπικαλέω) kifejezésében ószövetségi hagyományra épül, már a Kain utódairól szóló szövegben is szerepel, de megmaradt a keresztény ige hirdetés fordulataként is, például Péter apostol is így idézi pünkösdi prédikációjában. Textusunkban Jóel próféciájából vett szó szerinti idézetként olvashatjuk (Jóel 2,32).

Nemcsak textusunknak, természetesen Krisztusban való életünknek is kulcsszava az, ami az Istent segítségül hívók bőséges ajándéka, az üdvösség. Habár szinte minden fordítás az „üdvözül” formát használja, a görög szöveg σωθήσεται szava szenvedő szerkezetével pontosabban mutat rá, ki is (pontosabban ki nem) a cselekvő ebben: jó, ha emlékeztetjük magunkat, hogy nem mi üdvözülünk, hanem Isten üdvözített minket Krisztus által.

A textus második fele négy kérdéssel kezdődik, ezek logikus lépésekkel vezetnek át az első témáról a másodikra. Kulcsszavaik a segítségül hívás, a hit (igei alakban, πιστεύω), a hallás (szintén igeként, ἀκούω), az (ige)hirdető (κηρύσσειν), az elküldetés (ἀποσταλῶσιν). Az ilyen ige hirdetőket Pál a babiloni fogságból való szabadulás örömhírhozóival állítja párba egy ézsaiási idézettel (Ézs 52,7), amelyben a jó hír egészen hangsúlyosan jelenik meg (εὐαγγελιζομένοις ἀγαθά).

Rövid textusunkban három ószövetségi idézet is szerepel, harmadszor újra Ézsaiástól (de egyedül ezt nevezi meg Pál). Bár Bibliánkban egészen közel találjuk a két ézsaiási eredetit, hangvételében ellentétesek, a jó hír ugyanis hiába érkezik, ha azt elutasítják. Az Ebed Jahve énekekből idézett harmadik ószövetségi utalás (Ézs 53,1) a szenvedő szolgáló

dottságát idézi fel. Ezt követi a textus záró mondata, amely összegzésképpen hangzik, s amelynek két legfontosabb szava a hit (πίστις) és Krisztus beszéde (ῥήματος Χριστοῦ), üzenete pedig e kettő elválaszthatatlan egymásrataltsága.

A perikópa megértése

Igehirdetésünkben számos fontos teológiai témát érintünk. Ahogy Pál számára, úgy nekünk is döntő fontosságú az, hogy a különbségtétel emberi gyakorlatával szemben Isten hozzáállása egészen más, és ez egyszerre figyelmeztetés és bátorítás számunkra. Mindannyian kegyelemre szorulunk, nincs rangsor közöttünk, nincsenek „hívóbbek” és kevésbé azok, de éppígy abban sincs különbség, hogy mindannyian megváltottak is vagyunk Krisztus halála és feltámadása által. Nem áll távol a személyválogatás kísértése a keresztény embertől, ezért fontos hirdetni Isten igazságát.

A textus által felvetett téma Isten segítségül hívásának fontossága is, de megkerülhetetlen az az emberi tapasztalat is ebben, hogy sokszor nem találjuk a kérésünkre adott isteni választ vagy éppen annak jogosságát, igazságát. Az ige kijelentése nagyon határozott: aki imádkozik, az választ kap.

Adódik, hogy igehirdetésünkben hangsúlyosan szerepeljen Isten szavának elutasítása. Nem jó, ha az Őszövetség népét vagy akár az egyházat kerülő embereket állítjuk ennek példájául, őszinte önvizsgálatunkban alighanem magunkban is könnyen megtaláljuk annak fájdalmas valóságát, hogy hiába kaptuk az örömhírt gazdagon, sokszor nem vettük komolyan, nem arra építettünk, vagy egyenesen meg is tagadtuk azt.

De éppígy szólhat igehirdetésünk az örömhír hallásából épülő hitről is, amely hitet maga Krisztus formálja bennünk. Kegyelem ez, nem a mi erőfeszítésünk gyümölcse. Isten azonban minket magunkat is arra formál, hogy hirdetői legyünk az evangéliumnak. Ez nem lelkészi kiváltság, hanem keresztségünknél fogva minden hívó küldetése, szavakkal, tettekkel, döntésekben és életgyakorlatban.

Igehirdetési vázlat

Elhívás személyválogatás nélkül

„Most kezdem igazán megérteni, hogy nem személyválogató az Isten” – mondja Péter apostol Kornéliusz házában, és ez a megdöbbenően egyszerű felismerés minden hívó ember életében el kell hogy érkezzon. Pál Péternél hamarabb megértette ezt, és missziói munkájának javát erre alapozva végezte. A római gyülekezetnek is hirdette ennek igazságát, így próbálván feloldani a feszültséget a pogány és a zsidó hátterű gyülekezeti tagok között. De sose bízzuk el magunkat abban, hogy nekünk már nincs szükségünk ilyen elemi felismerésekre. A személyválogatás, egymás mérckélése és főképp magunk másoknál különbnek látása nap mint nap kísérti a gyülekezeteket és tagjaikat, egymás között vagy épp a világgal szemben. Isten bőkezű kegyelme viszont minden-

kit elérhet, és ez ad reményt nekünk magunknak is, hiszen bűneink ellenére sem vagyunk végleg kárhozatra ítélve.

Elhívás és küldetés

Túl az év sok-sok ünnepén, a személyes sorsunkat megalapozó üdvtörténeti eseményeken, elérkezett a növekedés ideje. Isten igéje nemcsak lelkében érinti meg az embert, de cselekvővé is teszi. Nincs is önmagába zárt keresztény élet, csakis cselekvő, a felebaráti szeretetet aktívan megélő keresztény magatartás létezik. Isten igéje ezen a vasárnapon egyszerre hívja fel figyelmünket a hívó szó meghallására, de a továbbadására is. Annyira kézenfekvő ez, és mégis sokszor olyan nehéz e kettőt összekapcsolni.

Izrael történetében is számos alkalommal láthatjuk az emberi gyengeséget, ahogyan a jó hírt, örömhírt hozó prófétai szó ellenében az önző emberi szó hangosabbá válik. Pál nem véletlenül idézi fel a római gyülekezet számára ezt, de mindez a mi számunkra is figyelmeztetés, hiszen nagyon hasonló világot élünk meg mi is. Körülöttünk is harsányan igyekszik a szelíd jézusi hangot elnyomni a világ önzése és gyűlölködése. Háború, félelem, menekülés, kiszámíthatatlanság, félelmetes jövőképek szorítják szívünket, ha nem tudjuk az evangéliumot mindezek fölébe helyezni. Csak rajtunk áll, hogy melyik hangot engedjük erősebben szólni, pláne az is rajtunk áll, hogy mi magunk melyik hangot visszhangozzuk tovább.

Elhívás a Szentlélek munkája által

A hit hallásból van, ha tehát hirdettetik az evangélium, a Szentlélek munkája célba tudja juttatni az üzenetet. A hit mint kapaszkodó természetes összetevője minden emberi életnek; döntő különbséget az ad, ki miben hisz, miben bíz. A bibliai tanítás Isten nevének segítségül hívására biztat, ez lehet az az alap, amely a mindennapok általános kihívásai és a globális összefüggésű fenyegetettségek között is szilárdan megáll. Persze tudjuk azt is, hogy hányszor tapasztalhat csalódást az ember, ha kéri Isten segítségét, mégsem éli meg azt, hogy megkapná. Sok ilyen pillanat van életünkben, hiszen sokszor reméljük Isten segítségét azokban a dolgainkban, amelyek nem feltétlenül a vele való egységünket szolgálják. Csalódásunkat magunknak okozzuk a rossz hozzáállással.

Elhívás és odafigyelés

Ráadásul Isten hívó, bátorító vagy épp figyelmeztető szava csak akkor nem hallatszik az ember számára, ha ő maga nem figyel rá. A Lázárral szembekerülő gazdag is hallhatta a próféták szavát, mégsem hallgatott rá. Pál apostol ézsaiási idézete ennek sokszoros megismétlődésére utal. Vajon mi magunk hányszor hagyjuk figyelmen kívül Isten szavát? Hányszor halogatjuk a vele való kapcsolatunk rendezését, gondolván, hogy pillanatnyilag fontosabb dolgunk is lehet? Ő figyel ránk, mi nem figyelünk órá. Ezért borul meg a kapcsolat sokszor. De az evangélium szava örök, így életünk egyetlen pillanata sem elszalasztott, ha akkor mégis hallgatni kezdünk rá. És ebben sincs közöttünk különbség, egyik vagyunk a kegyelem általi megajándékozottságban is.

További javaslatok az istentisztelethez

A vasárnaphoz ajánlott graduálének az EÉ 65-ös (Imádjátok Istenünket), heti ének a 232-es (Jer, kérjük Isten áldott Szentlelkét). A kántorképző honlapján ezekhez korárelőjátékokat és kíséreteket is találunk. Bár az ünnepi félév lezárult, a hit hallásához és megértéséhez sokat segítő Szentlélek munkáját bemutató pünkösdi énekek mind jól használhatók. Ha igehirdetésünkben hangsúlyt adunk annak, hogy mindannyian az evangélium hirdetésére elhívtak vagyunk, választhatjuk a 475-ös éneket is.

Illusztráció

TÖRTÉNET

A Mester a folyóparton sétált néhány tanítványával.

– Látjátok, hogy a halak hogyan fickándoznak kedvük szerint. Ez az, amit igazán szeretnek.

Egy idegen is meghallotta ezt a megjegyzést, s így szólt:

– Honnan tudod, hogy mit szeretnek a halak? Te nem vagy hal.

A tanítványok oktalanságnak vélték az idegen szavait.

A Mester pedig mosolygott, mert úgy vélte, hogy ez egy bátor, kutató szellemű ember. Kedvesen válaszolt hát:

– S te, barátom, honnan tudod, hogy én nem vagyok hal? Te nem vagy én.

A tanítványok nevettek, mert azt hitték, hogy ez jól megérdemelt rendre utasítás volt. Csak az idegen hökkent meg a válasz mélységén. Egész nap ezen gondolkodott, míg végül, estére kelve, a kolostorba ment, s így szólt:

– Talán nem is különbözöl annyira a halaktól, mint ahogy gondoltam. De én sem töled.

Anthony de Mello (1931–1987) jezsuita szerzetes és pszichoterapeuta: *Különbözés*

■ PELIKÁN ANDRÁS

Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap

► Zsid 12,22–29

Igehirdetési előkészítő

Add, Uram, hogy lássak!

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni öt vasárnap tartalmilag pünkösdhöz kapcsolódik, összefoglaló témájuk „Isten hív minket”. A 2. vasárnap témája figyelmeztetés és meghívás: „Meg ne vesétek azt, aki szól!”, ami megegyezik textusunk 25. versével. Az ógyházi evangélium, Lk 14,15–24 az „Isten közösségének

örömébe való hívás egyetemességét és kötelezését hirdeti” (JÁ-NOSSY 2008, 46. o.). Jézus arról a boldogságról szól, amelynek végeredményeként részesülünk az igazak feltámadásában.

Amit a textusról tudni kell

A 12,18–21 segít a megértéshez. Isten a Sínai-hegyen adja a Tízparancsolatot Izrael és az egész emberiség számára. Mózes így számol be az eseményről: „Megrémültem attól az izzó haragtól, melyre fölgerjedt ellenetek az Úr...” (5Móz 9,19) Ha a szent és mindenható Isten így jelenik meg, az embert félelemmel tölti el. „Még ha állat érinti is a hegyet, meg kell kövezni!” (20) Az epifánia a Sínai-hegynél a népből rettegést vált ki: „a bűn zsoldja a halál”, a Sion hegyéhez járulók számára „Isten kegyelmi ajándéka pedig az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban” (Róm 6,23).

A 22. versben áll előttünk Sion hegye. A béke városa, ahol megölik a Messiást, Jézust. „Nem véletlen, hogy a fejezetben nem a Krisztus, hanem a Jézus név szerepel, aki Isten létre valószínű emberként adta vérét a bűnösökért.” (TÓTH 2021) A Sion itt már azokról szól, akik kegyelmet nyertek, és kegyelem alatt élnek. Előttük Isten városa, a mennyei Jeruzsálem jelenik meg. GOODING (2016, 232. o.) kiemeli: itt nem arról van szó, hogy majd egyszer, mert ez már megtörtént. Óriási örömezenet van ebben a versben, mert Krisztus földi egyháza a mennyei Jeruzsálemhez is tartozik. A 23. vers összekapcsol azokkal, akik Krisztusban mentek el. „Az elsőszülöttek”, akiknek neve fel van jegyezve a mennyekben (vö. Lk 10,20). A „mindenek bírójához, Istenhez”, ez megerősít: a Bíró az Atyánk, aki nem megvesztegetéssel, hanem megfizetéssel mentett fel az ítélet alól. A „tökéletességre jutott igazak lelkei” a 11. fejezet hithősei.

24. vers: Míg Ábel vére ítéletért kiált, Krisztus vére viszont kegyelemért kiált (Joó 1957). A 22–24. versek úgy beszélnek Isten királyságáról, hogy az egyház már annak valóságában él. Jézus ezeket mondja: „Térjete meg, mert elközelített a mennyek országa” (Mt 4,17); „Isten országa közöttetek van” (Lk 17,21). Tehát megtérés útján beleszületünk Isten királyságába, uralma, oltalma alá, és új életet nyert emberekként várjuk annak teljességét.

A 25. verstől figyelmeztetések, felhívások következnek. Isten szavát nem lehet könnyelműen venni – sem a testté lett Igét, sem az írott ígét –, mert annak visszautasítása ugyanúgy következménnyel jár, mint az elfogadása. Isten Mózesen keresztül beszélt az égből (2Móz 20,22), Jézus Krisztusban személyesen jött hozzánk (Jn 1,1.14). Akkor Isten szava csak a földet rendítette meg. A Haggeus által jelzett prófécia megerősítést nyer: „Még egy kevés idő, és megrendítem az eget és a földet.” (2,6) A Sínainál megrendítette a földet, majd megrendíti a kozmoszt. Erről beszél Jézus: „Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim nem múlnak el.” (Mt 24,35) Erről ír Péter is második levelében, és olvashatunk róla a Jelenések könyvében. Az ítélet meghirdetésével Isten nem fenyegetőzik, amit hirdet, az prognózis. Jó arra gondolni, hogy itt ugyan sem-

mi nem rendíthetetlen, de van egy rendíthetetlen királyság. Ennek az országnak polgárai vagyunk, és képessé tettünk, hogy hálás szívvel szolgáljunk Isten iránti tisztelettel, hódolattal, istenfélelemmel. A záró mondat: „*a mi Istenünk emész-tő tűz*”. Isten nem bűnököt elnéző, hanem a következmények-től megmentő, szerető Atya. Ez bizonyágtevő életre sarkall.

A perikópa megértése

1. MARTENS írja *Isten terve* című művében (1999, 9. o.): „...az ószövetségi üzenet lényege [...] Jahve, Izrael és a világ Istene az Ószövetség átfelőlő témája Isten (üdv)terve.” Ez az Exodusban így követhető: 1. Isten mint JHVH kijelenti magát; 2. szövetséget köt velük, és megismerik az úton; 3. megszabadítja őket; és 4. beviszi őket Kánaán földjére, az országba. Ez a szemlélet végigvonul az egész Szentírásán, az Újszövetségen is. Isten terve és cselekvése az ember üdvözítése.

2. Etikai töprengés: azokat, akik 1990 előtt kiszolgálták a szocialista rendszert, utólag megbélyegezték. Ma talán senkit, de a szabadelvű filozófia Isten törvényével ellentétes hatása erősebb, mint Isten szava. „Teológusosabban” is meg lehet fogalmazni: szükségünk van-e Krisztus keresztáldozatára, vagy a pénz és a világ elismerésének glóriája kell?

Igehirdetési vázlat

Elmondok egy történetet egy angol asszonyról, akinek 1997-ben megölték a férjét Nyíregyházán. Az angol házaspár segélyt vitt Romániába. Rájuk esteledett, és a város szélén megálltak, hogy lakókocsijukban töltsék az éjszakát. Kirabolták, megverték őket, a férfi olyan ütést kapott, hogy azonnal meghalt. Az asszony kórházba került, úrvacsorát kért és vett. Elmondta, fiatalon lett az Úr gyermeke. Tudja, hogy a férje már az Őrnál van. Nincs benne harag, már tud imádkozni azért a fiúért, aki a férjét megölte. Minden tárgyalásra elment, szeretettel fordult a gyilkoshoz, és mindig az Úr Jézusról beszélt, aki a gyilkosokért is meghalt, hogy Isten országába jussanak. Amikor hazament Angliába, ott is imádkozott érte. A fiú később a börtönben megtért. Isten ígéje arról beszél, hogy van olyan életcél, amely túlmutat a halálon, amelynek valóságát Isten feltárja előttünk.¹

„Jól csak a szívével lát az ember”

Istennek van terve az ember életével. De az ördögnek is van terve életünkkel. Kudarcosak vagyunk, pedig jó terveink vannak. Jézus azért jött, hogy meglássuk, milyen szűk látókörűek terveink, sokszor csak a holnapra, a vágyaink

¹ D. I. 2004. Halált okoztam, és életet kaptam cserébe. *Hírmondó – A nyíregyházi evangélikus gyülekezet hírei*, XIII. évf. 1–2. sz. 7–8. o. https://medit.lutheran.hu/files/nyiregyhaza_hirmondo_13evf_2004_01_02.pdf.

megvalósítására gondolunk. Sok embernek nincs kapcsolata Jézussal, inkább csak egy elképzelt, kigondolt valakiben hisz. Ma a „tudományos” gondolkodás csak az anyagot ismeri el egyetlen valóságnak. Pedig Krisztus tudományának megismerése is tapasztalatokra épül. Erre példákat jó hozni, és arra is, hogy ma is vannak természettudománnyal foglalkozó tudósok, akik komoly hívők. Utalhatunk a Csermely Péterrel készült interjúkötetre (BODA 2021; a témához kapcsolódó további írásokat lásd az ajánlott irodalomban).

Tudományos munkák jelennek meg arról, hogy az anyagi világ összeomlik. Katasztrófilmek riasztanak. Jézus, akinek kereszthalála Isten szeretetének leghatalmasabb manifesztációja, mondja: „*Az ég és föld elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el.*” (Mt 24,35) A Szentírás beszél Isten ítéletéről és szól az anyag elmúlásáról, de a rendíthetetlen országról is. Az anyagtalan világot nem ismerhetjük meg az anyagban. Hogy jól lássunk és értsünk a szívünkkel, kérjünk Szentlelket (vö. Lk 11,13). Megtapasztaljuk, hogy a Szentlélek megtanít az igazságra, általa érthetővé válik Isten ígéje (vö. Jn 14–16. fejezet). A nyíregyházi férfi egyszer csak Istennel szemben érezte bűnösnek magát. Jézus keresztfán kiomló vére bocsánatért kiáltott az ítélő Isten trónja felé a mennybe, és kapott bocsánatot és új életet Krisztusban. Lett célja az életének, pedig még sok évet töltött a börtönben. Attól kezdve Jézussal járt, mint az érte imádkozó angol nőtestvérünk.

Jól fontoljuk meg, hogy elfogadjuk vagy visszautasítjuk Isten üdvtervét Isten, mielőtt a világot teremtette, készített egy nagyszerű tervet. Ezt a tervet az Úr Jézus megvalósította. Isten gyönyörű világot teremtett. Ádámot és Évát elhelyezte az Édenkertben, ahol maradéktalanul boldogok voltak. A kígyó megjelent, csábított, az ember elcsábult, engedetlen lett Istennel szemben, a halál lett az osztályrésze, és azóta új gazdájának engedelmessé válik. De Isten készített egy új tervet, hogy megmentsen az embert. MARTENS négy pontja szerint: 1. Isten megmondja, ki ő, és mit akar; 2. szövetséget készít Krisztusban; 3. kivált a halálból; 4. bevisz országába.

Jézus hív: Jöjjetek énhozzám! Aki nem elbújik, hanem a kereszthez megy, ahol őerte Jézus vére kiált, az belép az országba, s ha követi Jézust, hazaér. Ott szemtől szemben állhat Istennel, és amit itt még nem ért, azt ott megérti. Isten döntött az ember mellett, és hív minket. Döntést kell hozni: Isten érthető szavát vagy az ördög sugdosását akarjuk követni?

Jó és biztonságos Krisztus-követéshez több kell, mint heti egy óra a templomban

Érdemes arról beszélni, hogy Jézussal járnunk olyan, mint megismerni egy fiúnak egy lányt, vagy egy lánynak egy fiút. Egyre többet akar tudni az egyik a másikról, és egyre többet akar vele lenni. Jézust megismerni öröm és vele lenni is egyre nagyobb öröm. Szükséges rendszeres, szisztematikus bibliolvasásra biztatni és bibliatanulmányozó alkalomra hívni a testvéreket. Szükséges rendszeres imádkozásra buzdítani,

így valósul meg a párbeszéd Isten és az ember között. (Egy gyülekezeti tagot jó meghívni, mondja el, hogy mit jelent a mindennapokban, hogy „*Ti a Sion hegyéhez járultatok*”). Az ige hirdető maga is elmondhatja, mit jelent számára Zsid 12,22.

Ha ma hirdetném ezt az ígét, amikor írom ezeket a sorokat, az *Útmutató* alapján Kol 1,12–13-mal kezdeném: „*Adjatok hálát az Atyának, aki alkalmassá tett titeket arra, hogy a szentek örökségében, a világosságban részesüljete. Ő szabadított meg minket a sötétség hatalmából, és vitt át minket szeretett Fiának országába.*” Amiről Isten ígéje beszél, az valóság. Életemben vonzó ajánlatok és súlyos betegségek között, ragyogásban és megalázottságban Isten szava segített abban, hogy tudjam, kihez, hova tartozom, és lássam a célt.

Befejezésül elmondanám: amit megértettek a jelenlevők, azért hála legyen Istennek. Ami sötétben maradt, arról elmondok kedvenc történetemet a vak Bartimeusról. Ő lelki leg látott, fizikailag nem. Aki csak fizikailag lát, az kiáltson Jézusnak: Add, Uram, hogy lássak! Add, Uram, hogy lássalak!

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Lk 14,15–24; Ézs 55,1–5

Ének

EÉ 54; 67

Az ige hirdetés után felvételről elhangozhat a „Mennyben hangzik a dicsének” kezdetű baptista ének.²

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BODA Zsuzsa 2021. *Mennyei hálózatban. Csermely Péter akadémikus-sal beszélget Boda Zsuzsa*. Luther Kiadó, Budapest.
- BOURKE, Myles M. 2003. Levél a zsidóknak. In: R. E. BROWN – J. A. FITZMYER – R. E. MURPHY (szerk.) 2003. *Jeromos Bibliakommentár*. 2. köt. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest.
- CZEGLE Imre 1981. A Zsidókhöz írt levél magyarázata. In: *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- GOODING, David W. 2016. *A Zsidókhöz írt levél mai üzenete. Rendíthetetlen ország*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatója*. 2., jav. kiad. Fraternitás, Veszprém.
- JOÓ Sándor 1957. *Zsid 12,25–27*. Kézirat. Budapest.
- MARTENS Elmer A. 1999. *Isten terve. Ószövetségi teológia*. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.
- STROBEL, Lee 2010. *A Jézus-dosszié*. Ford. Székely György. Harmat, Budapest.
- TÓTH Eszter 2021. *Zsidókhöz írt levél 12,18–29*. Hangfelvétel.
- YANCEY, Philip 2018. *Jelek a láthatatlan világból*. Ford. J. Füstös Erika. Harmat, Budapest.

■ BOZORÁDY ZOLTÁN

Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap

▶▶ 1Tim 1,12–17

Igehirdetési előkészítő

Előbb–utóbb

A vasárnap jellege

Agendánk a vasárnap üzenetét így fogalmazza meg: „Isten hív minket – Isten bűnösöket hív!” Ezen a vasárnapon a Szentháromság Isten áll előttünk, aki bár egyetlen szavával eltörölhetne és újjáalkothatna mindent, most még türelmes, és szavával magához hívja a bűnös embert. Nem nagyon találkozunk olyanokkal a világban, akik bűnösöket szeretnének a közelségükben tudni. Jézusnak még maga ez a közelség is fontos, de nem szabad megfélemlenünk arról, hogy szeretete nemcsak elfogadó, hanem mentő szeretet is: a bűnösöket nemcsak arra hívja, hogy vele legyenek, hanem hogy közelségében megszentelődjenek, átformálódjanak. Erre utal a vasárnap ószövetségi ígéje (Ez 18,20–32) is: „*Hiszen nem kívánom én a bűnös ember halálát – így szól az én Uram, az ÚR –, hanem azt, hogy megtérjen útjáról, és éljen.*” (23) A vasárnap evangéliuma (Lk 15,1–10) pedig azt mutatja számunkra, hogy Jézus az egyes embert szólítja meg, hívja el, majd helyezi követőinek közösségébe.

Amit a textusról tudni kell

A Timóteushoz írt első levél az úgynevezett pásztori levelek közé tartozik. Az elnevezés onnan származik, hogy ezek a levelek részletes útbaigazításokkal szolgálnak a gyülekezetek rendjével, az egyházi szervezettel, a lelkipásztori szolgálattal kapcsolatban. Másrészt ezek a levelek biztosítani szándékoznak a gyülekezet megbízott vezetőjének (Timóteusnak, illetve Titusznak) a tekintélyét a gyülekezetben.

Több teológus is egyetért abban, hogy Pál apostol szerzősége kétséges a pasztorális levelekkel kapcsolatban. Történeti, teológiai és nyelvezeti érveket sorolnak fel pro és kontra.¹ Veöreös Imre eleve másodlagos páli leveleknek tekinti a pasztorális leveleket, vagyis azokat szerinte nem maga Pál apostol írta. Ő már azt is kétségbe vonja, hogy ezek a levelek Timóteusnak, illetve Titusznak íródtak. Írását így zárja: „A három pasztorlevél késői pecsét Pál apostol életművén. Évtizedekkel halála után az ismeretlen, talán Efezusban élő keresztény író, gyülekezeti tisztségviselő tanúságot tesz arról, hogy Pál apostolnak Krisztusról bizonyosságot tevő élete és halála a jelenének drága ajándéka.” (VEÖREÖS 1996, 88–90. o.) Végső soron akár Pál a szerzője ezen írásoknak, akár nem,

¹ HAAG 1989; *Jubileumi kommentár* 2357–2361. o.; KOC SIS 1995, 2357–2361. o.; NAGY 2006; FARKASEALVY 1995, 307–317. o.

² <https://youtu.be/n-hQooIWx0>.

ezek a levelek nem véletlenül kerültek be az újszövetségi kánonba, fontos üzenetet hordoznak a kereszténység számára. Pál apostoli tekintélye pedig elegendő arra, hogy mérvadó legyen az üzenet a levél olvasói számára. A továbbiakban – mivel a Szentírásban is így olvassuk – Pál apostolként és Timóteusként nevezem meg a levél szerzőjét, illetve címzettjét.

A szöveg

Míg a χάρις szó önmagában a 'kedvesség', 'kegyesség', 'jóindulat', 'kegyelem' szavakkal fordítható, a χάρις + εἶχον + dat. összetételben azt jelenti, 'hálásnak lenni valaki iránt' (VARGA 1992). Az apostol hálaadása kifejezi: mindaz, ami vele történt, nem a saját érdeme, nem is veszi természetesnek, vagy mintha Isten a kötelességét teljesítette volna vele szemben, hanem alázattal érzi méltatlan voltát és Isten nagy kegyelmét. Pál apostol leveleiben a hálaadás gyakran megjelenik, és sokszor hálaadásra biztatja a gyülekezeteket is. Biztassanak ezek a szavak bennünket is arra, hogy a panasz helyett inkább a hálaadás legyen jelen gazdagon az életünkben, szavainkban. Ebben a szakaszban Pál azért ad hálát Krisztusnak, mert megerősítette, és húnek találta, amikor szolgálatra rendelte. Érdekes értelmezése lehet ennek a mondatnak, hogy Krisztus már azelőtt megbízhatónak találta az apostolt, mielőtt szolgálatra rendelte volna. Az Urat ez a megelőlegező bizalom jellemzi. Vajon honnan tudta, hogy a rablóból lesz a legjobb pandúr? Onnan, hogy neki van hatalma ezt véghez vinni.

A διακονία 'szolgálat' szót használja a Szentírás azzal kapcsolatban például, amikor Jézus Mária és Márta házában vendégeskedik, Márta pedig (fel)szolgál, vagy az Apostolok cselekedeteiben, amikor arról olvasunk, hogy kiválasztják a hét diakónust, hogy ne az apostoloknak kelljen az asztaloknál is szolgálni. Ebben az esetben azonban Pál az apostoli szolgálatra mint az evangélium hirdetésére utalva használja ezt a kifejezést.

Pál apostol múltjára jellemző kifejezések: (isten)káromló, üldözö (az „övéit” [ti. üldözö] csak a magyar fordításban szerepel, az eredeti görög szövegben nem), erőszakos. A ὑβριστήν kifejezésről ezt írja NAGY Gyula: „...aki se Istent, se embert nem ismerve erőszakoskodik és zsarnokoskodik másokon. Kemény ítélet farizeusi múltja felett!” (NAGY 1950, 227. o.) Vagyis nem egyszerűen egy erőszakos természetű emberre kell gondolnunk, hanem arra, hogy Pált büszke farizeusi kegyessége arra indítja, hogy (hite szerint Istenért) üldözze, bántalmazza, megölje Krisztus követőit.

13b vers: Érdekes, mintha a tudatlansága mentség lenne az általa elkövetett tettekre, mintha csak emiatt irgalmazott volna neki az Úr, pedig farizeusként igazán jól ismerte az Írásokat. Az ἀγνοῶν szóval kapcsolatban találunk utalást pl. Mk 9,32-re („nem értették ezt a beszédet”²), így érthetővé válik, hogy Pál nem általában az ismeretek hiányára

gondol, hanem konkrétan arra az ismerethiányra, amelyből Jézussal való szembefordulása származott.

A ὑπερεπλεόνασεν 'elárasztott' kifejezéssel kapcsolatban VARGA Zsigmond szótárában találkozhatunk ezzel a fordítási lehetőséggel: „túlcsordul (edényben a folyadék)” (1992, 964. h.) – vagyis nem olyan áradatra kell gondolni, amely elsodor és rombol, mint a medréről kilépő folyó, hanem mint amikor bőven megöntözik a földet szárazság idején. Így táplálta Pált Krisztus hittel és szeretettel (még ezek is tőle jönnek!).

A ΠΙΣΤΟΣ ὁ ΛΟΓΟΣ hitelt érdemlő beszéd, mondás, ha az üzenet komolyságát nézzük („Krisztus Jézus azért jött el a világra, hogy a bűnösöket üdvözítse” – vö. Mt 1,21), és ha Jézus eljövételét összevetjük János apostol megfogalmazásával (Jn 1,9.14), még inkább vélhetnénk, hogy a ΛΟΓΟΣ itt valami többletjelentést hordoz, ha nem szerepelne ez a szóösszetétel ezenkívül még négyszer a pásztori levelekben (1Tim 3,1; 1Tim 4,9; 2Tim 2,11; Tit 3,8). De a „teljes elfogadásra méltó” kiegészítés mindenképpen egyértelművé teszi, hogy itt nem holmi szóbeszédéről, szólásmondásról van szó.

„...akik közül [ti. bűnösök] az első én vagyok” – írja az apostol. Vajon mire gondol? Bizonyára nem arra, hogy öelötte nem voltak bűnös emberek, vagy hogy ő mindenkinél nagyobb bünt követett volna el. De ha onnan nézzük, hogy ha az ember saját magát tartja a legnagyobb bűnösnek, akkor másokat nem fog lenézni, magánál rosszabbnak, kevesebbnek tartani, ezért akár értelmezhetjük ezt úgy is, hogy a farizeusi gög elmúlt, és alázat vette át a helyét.

A ὑποτύπωσις szóval kapcsolatban Nagy Gyula leírja: „...példa, de nem a minta, azaz követhető példakép, hanem az »őskép«, a typos értelmében.” (NAGY 1950, 227. o.) Pál példája azt mutatja, hogy Isten szemében nincs elveszett ember, lehetetlen eset. Reménységet ad ez mindazok számára, akik kétségek között vannak, és számunkra is, akik talán könnyedén lemondanánk egyesekről a ránk bízottak közül.

A kijelölt szakasz egy dicsőségmondással ér véget. „Pál a hellenista zsinagógában tanult és naponként mondott doxológiával zárja az építő jellegű szakaszt, amelyben igehirdetése szívét tárta fel. Magasztalja az idők, a történelem Urát, aki új korszakokat hív létre (vö. Ézs 52:7), aki a világ teremtésétől vezeti a beteljesedés felé a mindenséget. Ő az életnek Ura és adója, a fenségben uralkodó, egyetlen Isten (Ex 33:20; Kol 1:5; Deut 6:5). Mégis Ő az irgalmas Isten, a bűnös ember megváltója Jézus Krisztus által. Egyedül Őt illeti »dicsőítés és tisztelet örökkön örökké.«” (KOC SIS 1995, 2364. o.)

A perikópa megértése

A Timóteusnak címzett első levél gyülekezeti helyzetre íródott. A gyülekezetek létszámának növekedése megkívánta, hogy a közösségben való szolgálat megfelelő kereteit és vezetését biztosítsák, egyúttal a tévtanításoktól való elzárkózást is. Ezek a tévtanítók 1Tim szerint „üres fecsegésre adták

² <https://ujszov.hu/text/1Tim#121500101300120>.

magukat” (1,6), „*törvénytánítók akarnak lenni*” (1,7), „*tiltják a házasságot és bizonyos ételek élvezetét*” (4,3), felfuvalkodtak, a vitatkozás betegségében szenvednek (6,4) és „*a kegyességet a nyereszkedés eszközének tekintik*” (6,5). A személyes hitet, amely a Jézussal való kapcsolatot jelenti, kezdi felváltani a hitvallásosság, amely egy meghatározott tanítással való egyetértést jelent. Így a pásztori levelek a legrégebbi hitvallások töredékeit tartalmazzák (NAGY 2006). Elég jól összegzi a perikópa üzenetét Nagy Gyula néhány mondata: „Alapigénk háttere: Efezusban törvénytánítók járnak. A kegyelem megvetésével a törvényen keresztül akarják a gyülekezetben felállítani a tökéletesek közösségét. Önmaguk vallásos kiválóságában elbizakodva megvetéssel néznek le a bűnösökre. Az öregedő apostol visszatekint egész eddigi életére és a saját életének nagy példájából állítja oda Timóteus és az efezusi gyülekezet elé a tiszta evangéliumot: kegyelem a bűnösöknek! Jézus Krisztus azért jött, hogy megtartsa azokat, akiket a törvény elítél, akik a bűn rabságában élnek” (NAGY 1950, 227. o.)

Igehirdetési vázlat

Előbb – a kegyelem

Isten kegyelme mindent megelőz, mindennél előbb volt. „*Mi azért szeretünk, mert ő előbb szeretett minket.*” (1Jn 4,19). Talán már a teremtéskor benne volt az elhatározás, ha az ember bűnbe esne... Isten mindenki számára nyitva hagyja a lehetőséget, hogy éljen a kegyelemmel. Ezt mutatta meg abban is, hogy Jézus személyében eljött ebbe a világba, és „Krisztus már akkor meghalt értünk, amikor még bűnösök voltunk” (Róm 5,8).

Előbb – bűnös

Ha mi nem is káromoltuk az Istent, ha nem is üldöztük Krisztus követőit, ha nem is vagyunk „olyan rossz emberek”, mégis, mindannyian bűnösségünk állapotából indulunk, és hitetlenségünkben tudatlanul cselekszünk. Nincs mire büszkének lennünk. Nincs miért többnek gondolnunk magunkat másoknál. „Mert nincs különbség, mivel mindenki vétkezett, és nélkülözi Isten dicsőségét...” (Róm 3,22b–23)

Előbb-utóbb – megszólít

Krisztus minden bűnösért odaadta az életét, megtérésre hívó szava mindenkinek szól. Előbb-utóbb mindenki életében eljön a pillanat, amikor találkozik Jézus Krisztussal.

Utóbb (=azután) – a válasz(tás)

A Jézussal való találkozás következménye nem minden esetben az lesz, ami Pál apostol életében. Gyakran úgy beszélünk a pálfordulásról, mint ami egyetlen pillanat műve volt. Pedig ott volt az a három nap! Imádsággal és böjtöléssel. Hiszen az Isten nem erőszakkal akar magához vonni. De irgalmat csak

az nyer, aki nem utasítja vissza.³ Márpedig sokan megteszik. Mert ha csak Krisztus kegyelme számít, ha tőle jön még a hit és a szeretet is, ő adja az üdvösséget ingyen, akkor hol vagyok én?! Pedig ott vagyok: én vagyok, aki az ajándékot kapom, én vagyok, akivel törődik, én vagyok, aki annyira értékes számára, hogy munkálkodni akar bennem, mert fontos neki a sorsom, én vagyok, akire szeretete és irgalma bőségesen kiárad!

Utóbb (=azután) – példa

Mindazok, akik részesülnek Isten irgalmában, minőségi változáson mennek keresztül. Életmódjukban, beszédükben, hozzáállásukban. Ezáltal egyúttal küldetést is kapnak: legyenek bizonyosságai Isten mindenek iránti szeretetének. Ébresszenek reménységet a környezetükben élőkben, hogy az Úr számára nincs lehetetlen! (Vö. Mk 10,23–27.)

Utóbb (=legvégül) – a számadás

A végső számadással szembenézve vagy kétségbeesésben lesz részünk,⁴ vagy Isten dicsőségében. A legtöbb embert, főként az időseket és betegeket nyugtalansággal tölti el az éjszaka közeledte. Mert a sötétben minden olyan bizonytalan, bármi történhet. De amikor hajnalodik, és a nap első sugarai feltűnnek a horizonton, megbékél a nyugtalan lélek. Pál apostol számára Isten dicsősége úgy ragyog, mint a nap, biztonságot ad számára jelenléte. Ezért tudja őt dicsőíteni!

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Lk, 15,1–10; Ez 18,20–32

Énekek

EÉ 382, 327, 288

Imádság

Áldj meg, jóságos Istenem,
és mindent, amit ma kezembe veszek.
Áldd meg munkámat,
hogy sikeres legyen, és másoknak is áldássá váljon.
Áldd meg gondolataimat,
hogy ma embertársaimról jól gondoljak.
Áldd meg szavaimat,
hogy azok másokban életet teremtsenek.
Áldd meg életemet,
hogy mind jobban megvalósítsam azt az egyedi képet,
amelyet te magadnak bennem teremtettél.
Áldj meg minden embert,
akit szívemben hordozok,

³ Ehhez illusztrációnak lásd George Wilson történetét: <http://baptista.hu/tiszantul/illusztl/J.htm>, a *Kegyelem* címszó alatt.

⁴ Fattinger József: *Hogyan halt meg Lenin?* http://ppek.hu/korda-pdf/Fattinger_Solymoss_Tanit_az_elet_facsimile.pdf. 137–138. o.

te, a jóságos és irgalmas Isten,
Atya, Fiú és Szentlélek. Ámen.
(Anselm Grün reggeli imája)

Illusztráció

TÖRTÉNET

„A franciák istentelen költője, Jean Richopin (...) egyik költeményében így szidalmazta Istent: »Elmentem egy templomba, letérdeltem a hideg kőre, és így szóltam: 'Megtagadlak, Isten, és büszke fejem nem hajtom meg Előtted! De egyet mégis kérek. Vess véget lelki tusáimnak! Ha valóban élsz, üss agyon villámoddal. És ha lelkem elhagyja így e testet, utolsó lehettemmel megvallom, hogy élsz... De íme, hol a villámod? Nem jön. Épen mehetek el innen. Egy szóval: Nem is létezel!'« – Vajon e szörnyű szavakra mit válaszolt az Ég? Egyelőre semmit. Néhány évvel ezelőtt azonban rövid hír jelent meg a párizsi lapokban. A hírhedt istentagadó Algírban a trappista szerzetesek szigorú kolostorába lépett; ott vezekel bűneiért, és nem tud eléggé hálálkodni Istennek azért a határtalan türelméért, mellyel megtérésére várt. Mi lett volna költőnköből, ha Isten nem a kegyelem, hanem a villám sugarait küldi reá? Isten végtelenül jó.»⁵

Fattinger József: *Tanít az élet*

Nem sokkal Müller György halála előtt egyik barátja meglátogatta, és emlegette Müller életművét és csodálatos hitét. Müller ezt mondta: „Én nem sajátítottam ki Isten kegyelmét. Ugyanez az élet van nyitva előtted és mindenki előtt!”⁶

Felhasznált irodalom

- FARKASFALVY Dénes 1995. *Bevezetés az újszövetségi szentírás könyveihez*. Szent István Társulat, Budapest.
- HAAG, Herbert 1989. *Bibliai lexikon*. Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.
- KOCSIS Elemér 1995. Lukács evangéliumának magyarázata. In: *A Szentírás magyarázata. Jubileumi kommentár*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- NAGY Gyula 1950. Szentháromság ünnepe utáni 13. vasárnap. *Lelkipásztor*, 25. évf. 7–8. sz. 227–228. o.
- NAGY István (szerk.) 2006. *Az Újszövetség könyveinek ismertetése*. Károli Gáspár Református Egyetem Tanárképző Főiskolai Kara, Nagykőrös. (Teológia nem teológusoknak I.)
- VARGA Zsigmond 1992. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- VEÖRÖS Imre 1996. *Az Újszövetség színgazdagsága*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

■ RÁC DÉNESNÉ

⁵ http://ppek.hu/korda-pdf/Fattinger_Solymoss_Tanit_az_élet_fa-csimile.pdf. 22–23. o.

⁶ <http://baptista.hu/tiszantul/illuszt/J.htm>.

Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap

▶ Mk 6,14–29

Igehirdetési előkészítő

Halál a hírhozóra!

A történet és a vasárnap

Senki sem szeret rossz hírt kapni. Senki sem szereti hallani, ha szembesítik a bűneivel, hibáival. Könnyebb a hírhozót megölni, mint tudomást venni arról, hogy a bűnnek következménye van. Ha nem hallom a hangot, amely figyelmeztet, akkor előbb-utóbb a lelkiismeretem hangját is elnémíthatom. Korhatáros történet tizennyolc éven felülieknek.

A Szentháromság ünnepe utáni 4. vasárnap sokakat a nyári pihenés, a szabadság, az önfeledt kikapcsolódás időszakában talál. Ilyenkor hátradőlünk egy jó könyvvel a kezünkben, és belemerülünk egy izgalmas történetbe, amelyet szaftos intrikák, ármány és cselszövés tesz még olvashatóbbá. A kijelölt alapige tökéletesen épül fel elvárásainknak megfelelően.

A történet helye és szerepe az evangéliumban

Az alapige közvetlenül a tanítványok kiküldése és az ötezer ember megvendéglése között szerepel a fejezetben. A 12. és 13. versben arról olvasunk, hogy a tanítványok megtérésre hívnak, ördögöt űznek ki, betegeket gyógyítanak. Mindezt a Jézustól kapott hatalommal. Nem önmaguk erejéből, hanem azzal az erővel, amellyel Krisztus ruházta fel őket. Ahol pedig rendkívüli, szokatlan, csodálatos esemény történik, ott az emberek azonnal beszélni kezdenek róla, a hírt továbbadják, és a látványos, rendkívüli események sora abban az időben sem maradhatott titokban.

Fontos megemlíteni, hogy nem a tanítványok kerülnek a középpontba, nem róluk kezdenek beszélni, hiszen ők csak eszközei, közvetítői annak, amit Jézustól kaptak. Nem ők válnak közismertté, hanem Krisztus. Ő van a középpontban, a tanítványok munkája, szolgálata is róla tesz bizonyosságot. A 30. versben már arról olvasunk, hogy a tanítványok visszatérnek, és elbeszélik mindazt, amit tettek és tanítottak. Elküldésük és visszatérésük közé ékelődik az alapigénk, mintegy kitöltve az űrt, amely az indulás és a megérkezés közti időt jelenti.

Kicsoda Jézus Krisztus? – Amit a textusról tudni kell

Ahogy mindenki más, akihez Jézus híre eljutott, úgy Heródes is azon gondolkodik, hogy ki lehet az az ember, akiben ilyen erők működnek. Ez az erő, a δύναμις többnyire megtörtént csodát jelent, de jelenti az isteni erőt, amely munkálkodott Jézusban és a tanítványokban is. Talán ennek az erőnek a megsejtése miatt vetődött fel sokakban a kérdés, hogy kicsoda Jézus Krisztus. Maga a csoda megtörténte, a tapasztalat még nem ele-

gendő ahhoz, hogy felismerjék Jézus valódi személyét, lényegét. Nem tudnak elszakadni az emberi valóságtól annak ellenére, hogy sejtik, valami rendkívüli erő munkálkodik benne és általa. Keresztelő János tért vissza a halálból? Vagy Illés ő? Nem látják még benne a Messiást. Csak szenvedése és halála jelentőségének felismerése fogja rádöbbeneni tanítványait, hogy ki is ő valójában. Jézust egynek tartják a próféták sorában, aki mintegy előhírnöke a végső időeknek.

Heródeshez is eljutnak a hírek, ő pedig azonnal Keresztelő Jánosra asszociál a hírek hallatán. Mintha a lelkiismerete figyelmeztetné a bűnre, amelyet elkövetett ellene. A 16. vers átvezet Keresztelő János halálának a történetére.

Márk szerint Keresztelő fogságának a helye Tibériás, ahol Heródes palotája is volt. Nem volt király, csupán negyedes fejedelem. Testvérének a feleségét vette el, Heródiást.

János prófétaként Isten üzenetének a közvetítője. Nem szépi a bűnt, kimondja az igazságot félelem nélkül akkor is, ha fejedelemtől, királytól vagy hatalmasságról van szó. Heródiás félti a megszerzett hatalmat, a királyra gyakorolt befolyását, ezért félre akarja állítani a prófétát. Annyit elér, hogy börtönbe kerül.

Heródes fél Jánostól. Valamilyen módon befolyással van rá a szent és igaz ember. Nyilván érzi a kontrasztot a fejedelmi udvar kicsapongásai, érdekviszonyai és a között, amit Keresztelő hitelesen képvisel és hirdet. Hallgatta őt, tudta, érezte, hogy minden szava igaz, mégsem volt bátorsága változtatni az életén. πολλά ἤπόρει – „sokszor lázba jött”, vagy más olvasat szerint πολλά ἐποίησεν – „sokat megtett abból”, amit Keresztelő mondott.

Heródiás számára eljön az alkalmas idő az ünnepen, hogy Keresztelőt és azt a veszélyt, amelyet a személye jelent, eltávolítsa az útból. A lányát küldi be táncolni, ami tisztességes nőhöz méltatlan volt. Heródiás romlottsága is kitűnik, hiszen a saját lányát is feláldozta volna a célja eléréséhez. A terv beválik, a király könnyelmű ígéretet tesz: „...akár országom felét is.” Heródes a Római Birodalom alattvalója volt, nem rendelkezhetett földdel. Felajánlása inkább az alattvalóknak szólt, akiknek a hatalmát akarta fitogtatni. A lány válasz nélkül távozik, és rögtön az anyjához fordul tanácsért. Ez is mutatja, hogy ki mozgatja a szálakat a háttérben. Heródiás terve kiderül, a lány pedig fenntartás nélkül megteszi, amit anyja kér tőle.

Heródes a lelkiismerete ellen cselekszik, mégsem vonja vissza a szavát. Nem mutathat gyengeséget az udvar előtt. Magabiztos uralkodó képében tetszeleg, de valójában ő is csupán báb, mert Heródiás akarata érvényesül. Keresztelőt kivégzik, de a tanítványok megjelenésével Márk arra utal, hogy a munkája tovább folytatódik. Amit képviselt, nem múlt el a halálával végérvényesen.

Szereplők

Keresztelő János: Isten embere, próféta, küldött, aki hirdeti az Isten országát, az ítéletet, a megtérést. Nem lehet megfélemlíteni, elhallgattatni. Egyetlen urat ismer, az Istent. Az

emberi hatalom nem rémíti meg. Nincs benne érdek, számitás, szolgálataiban hiteles – „szent és igaz ember”.

Heródes: Hatalomnak alávetett uralkodó, aki magabiztosan tetszeleg azok előtt, akik neki vannak alárendelve. Érdeke emberektől körülvéve és biztatva fürdik a saját nagyságában. Nem mutathat gyengeséget, nem válhat „hiteltelen”, bizonytalan, gyenge emberré. Meg kell őriznie a látszatát annak, hogy fontos és erős a pozíciója. A „holdudvar” dicsőítő hangja növeli az önbizalmát. Közben bizonytalan, érzi, hogy mennyire tiszta és igaz az, amit Keresztelő képvisel. Gyengéi a nők lehetnek. Heródiás felismeri és ki is használja ezt a kísértést.

Heródiás: Érzelmektől mentesen gondolkodik, a jólétet, a gazdagságot, a biztos egzisztenciát kedveli. Bármit megtesz ezekért és a céljai eléréséért. Akár azt is, hogy Keresztelőt megöltesse, vagy hogy a lányát prédaként dobja az uralkodó elé. Nincs benne szánalom, hideg fejjel és lélektelenül játszmázik. Pontosan előkészít minden lépést a győzelme érdekében.

Salómé: Josephus Flavius említi őt név szerint. Húsz év körüli fiatal lány lehetett. Anyja lánya, aki szemérmesség nélkül kínálja fel magát a táncával. Tisztában van a fiatalsága, szépsége hatalmával, a csábítás megtestesítője. Mindannak, amit a külsőség, a szépség, a látszat jelent ma is a világban.

Igehirdetési vázlat – Martin Rudolf nyomán

A bűn napvilágra kerül – még sincs változás

Keresztelő János a király szemébe mondja a vétkeit. Házaságtörést követett el nemcsak ő, de Heródiás is. A bűn nem marad titokban. Sem akkor, sem most. Egyszer minden napvilágra kerül. Sokszor mi magunk is fájdalmasan szembesülünk a titkolt vétkeinkkel. Heródes és Heródiás életében ez a lelepleződés nem hozott változást, sőt a prófeta és az Isten szava ellen fordultak. Egyikük sem változik meg a figyelmeztetés hatására. Vajon mi képesek vagyunk-e változásra? Ha felismerjük a vétkeinket, van-e bennünk akarat az újrakezdésre?

Meghallja az Isten szavát – még sincs megtérés

Heródes érzi, tudja, hogy igaza van Jánosnak. Lázba hozza minden szava. Vágyik rá, hogy hallgassa, a lelke mélyén tudja, hogy szüksége van a tisztára és igazra, mégsem változtat az életén. Hatással van rá, de nem tud lemondani arról, amit a hatalom, a siker, a földi dicsőség és a saját vágyai jelentenek a számára. Mindennek ellen tud állni, csak a kísértésnek nem, ahogyan sokszor mi sem. Az ige hallása még nem jelent megtérést, csak az, ha döntünk, és háttat fordítunk hittől az addigi, Istentől elfordult életünknek.

A hibát felismeri – még sincs bátorsága helyrehozni

Heródes felismeri az asszony tervét, de nincs bátorsága visszavonni a szavát. Nem veszítheti el az erős, határozott uralkodó látszatát. Nem volt benne alázat, hogy beismerje a gyengeségét. Sokszor mi is inkább akarunk embereknek megfelelni, mint Istennek. Több bennünk a hiúság, a büsz-

keség annál, mintsem hogy beismerjük a hibáinkat. Így volt ezzel Pilátus, aki tudta, hogy ártatlant ítélt halálra. Vagy a katoná, aki későn ismeri fel a kereszt alatt, hogy bizony, Jézus az Isten fia volt. Félünk szólni, kiállni az igazságért, bizonyosságot tenni a hitünkről, és nincs bátorságunk hallatni a hangunkat.

Inkább a hírhozót öljük meg, mintsem hogy szembenézzünk a saját bűneinkkel. Heródes Keresztelőt, a főpapok Jézust, mi pedig a közönnyel, bizonytalansággal és a világba való beolvadással elnémítjuk magunkban az Isten hangját.

A hírhozót megölhetik – még sincs vége Isten megváltó munkájának. Keresztelő János halálának az eseményei egyértelműen Krisztus szenvedésére és halálára irányítják a figyelmünket. A hatalom féltése, az emberi érdek érvényesítése olyan gyűlöletté válik, amely halálba juttatja Keresztelőt és később az Isten Fiát is. Ami az ember szemében győzelemnek tűnik, az az Isten előtt vereség, mert hatalmát, szeretetének erejét semmilyen erő nem tudja megtörni. A hírhozót ugyan megölték, de a tanítványokon keresztül az Isten Lelke tovább munkálkodik. Igéjében ugyanúgy megszólal az igazság, amely leleplezi a bűneinket, ugyanúgy megtérésre hív bennünket, és lehetőséget ad arra minden ajándékba kapott újabb nappal, hogy felismerjük emberi gyengeségeinket, gyarlóságunkat, és változtassunk rajta. Nem lehetnek télenek a tanítványok. Szólniuk kell bátorsággal, hittel – nem a világnak, hanem az Istennek megfelelve.

18+-os a mi történetünk is. Ármánnyal, cselszövésével, intrikával teleszótt az életünk. Észrevesszük-e, hogy nem mi, hanem Krisztus van a középpontban? A megmentőnk, szabadítónk, aki minden egyes nap jó hírt hoz az életünk történetébe: azt, hogy van irgalom, kegyelem, van bocsánat mindannyiunk bűneire.

Illusztráció

TÖRTÉNET

Egy híres tenyérjós megjósolja, hogy Arthur Savile gyilkosságot fog elkövetni. A lord jegyben jár, és szeretné „letudni” a bűn elkövetését még az előtt, hogy házasságot köt választottjával. Egyre elkeseredettebben próbálja beteljesíteni a jóslatot, míg végül egyetlen megoldást talál: megöli a jóst, hogy ne derüljön fény arra, hogy gyilkosságot fog elkövetni.

Oscar Wild (1854–1900) ír költő, író, drámaíró: *Lord Arthur Savile bűne*

Felhasznált irodalom

DÓKA Zoltán 1996. *Márk evangéliuma*. OLKB, Budapest.

RUDOLF, Martin. *Markus 6,14–29. Bibelarbeit, Predigt, Andacht. Bibelarbeiten, Predigten und Veranstaltungen*, http://bibelarbeit.privat.t-online.de/testament/neues/markus_6_13bis29_Gemeinschaftsblatt.htm. (Megtekintés: 2022. május 23.)

■ KÖSZEGHYNÉ RACZKÓ ZSUZSANNA

Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap

▶ Lk 8,16–18

Igehirdetési előkészítő

Add elő, amid van!

A vasárnap

Az „ünneptelen félév” elején járunk, nyár közepén. Hitünk igazságait történetek tükrében adventtől pünkösdig átértük. Szentháromság ünnepe koronát tett a tanításra. Az elsajátított ismeretek aprópénzre váltása „Isten hív minket” tematikával kezdődik a Pröhle-agenda szerint, amit az ötödik, bizonyoságtételre szólító vasárnap zár le. Ehhez hasonló tartalmú szkopusz csak a vízkereszt utáni ötödik vasárnapra és sajtóvasárnapra került. Egyik sincs minden évben. Az alapvetően etikainak tételezett üzenetet helyesebb mégis Isten cselekvésére vonatkoztatni.¹

A perikópa

16. vers: A lámpáshasonlat Máténál a Hegyi beszédben, közvetlenül a boldogmondások után, a megízeltlenül sóval együtt olvasható. Lukács az egész hármast az első, galileai történeti szakaszba teszi, és Márkot követve – akinél a mérték hasonlattal egy egységet képez (Mk 4,21–25) – a magvető példázatához kapcsolja. Kérdés, vajon csak a szűk tanítványi körhöz szól-e. Nyilvánosságra szánt evangéliumban szerepel. Minden olvasó megszólítva érezheti magát. Márkhoz képest különbség, hogy nem egyhelyiséges szerény hajlékot feltételez, hanem nagyobb udvarházat, ahol a lámpák az épületbe vezető utat világítják meg. A 11. fejezetben újra előkerül, vele a szem, mint a test lámpása. A βλέπω ige itt conjunctivusban, „hogy lássák” értelemben szerepel.

17. vers: A κρυπτόν és az ἀπόκρυφον nem felesleges duplikáció. A két szó az emberi értelem elől természetből fogva elrejtett, ám folyamatosan feltárulkozó és az emberek által szándékosan titkolt, szégyenletesnek ítélt vagy egyértelműen bűnös dolgokat fejezi ki. Utóbbiak minden törekvés ellenére napvilágra fognak kerülni. Ef 5,11–14-ben azt a meglehetősen kijelentést is teszi Pál, miszerint a napvilágra került, akár illetlen dolgok is – nyilvánossá létejük által – világosság gyanánt szolgálnak: „Mert minden, ami nyilvánvalóvá lett, az világosság.” (Ef 5,14a) Az evangélium pedig nem titkos gnózis, hanem nyilvánosságra szánt üzenet, amelyet a tanítványoknak hirdetniük kell. Mt 10,26-ban és

¹ <http://www.egyhazzene.reformatus.hu/v/enekrend-iv-az-egyhazi-ev-masodik-fele/>. A Szentháromság ünnepe utáni 5. vasárnap igéi Isten e világban végzett munkájára tanítanak.

Lk 12,1-ben ezzel összefüggésben nyer említést a titkolt dolog napvilágra kerülése, mindkét helyen a „ne féljete” biztatással együtt. Ez azt is állítja, hogy ha az arra hivatottak félelemből elhallgatnák az evangéliumot, akkor Isten megtalálja a módját, hogy az mégis eljusson a címzettekhez.

18. vers: Α βλ έ π ω másodszer is előfordul, itt imperativusban: „Vigyázzatok tehát, hogyan hallgatjátok!” Az „akinek van, annak adatik” kifejezés Lk 19,26-ban a mínákról, valamint Mt 25-ben a talentumokról szóló példázatban fordul elő ugyanígy.

Néhány megértést segítő összefüggés

A szinoptikus kérdés megoldására a márki elsőség + Q-forrás hipotézist nem minden teológus fogadja el kritika nélkül. Lukács esetében viszont maga a szerző jogosít fel arra, hogy akár irodalmi függést is feltételezzünk. A párhuzamos szövegek összehasonlítása alátámasztja Jeromos megállapítását, miszerint a négy evangélista közül Lukács stílusa a legválasztékosabb. Az Apostolok cselekedetei szerzőjeként egyedül ő közli a pünkösdi történetet. Magától értetődőnek tűnik, hogy teológiájában hangsúlyos szerep jut a Szentléleknek. Ugyanezt a Pállal való személyes kapcsolat tovább erősíti. Kétrészes műve nem csupán történeti adatok rögzítése, hanem az ige szolgálatának igényével íródott (BENYIK 1996, 62–77. o.).

Érdeemes figyelni arra, hogy textusunk egyes témái milyen módon ágyazódnak be az evangéliumok szövegébe. A teljesség igénye nélkül néhány fontosabb „érintkezési felület”:

- Óvás a farizeusok kovászatól (Lk 12,1)
- „Ne féljete azoktól, akik megölik a testet...” (Mt 10,26kk)
- A test lámpása a szem (Lk 11,33–36)
- A megízetlenült só (Mt 5,13–16)
- Házépítés és hadba vonulás hasonlata (Lk 14,34–35)
- Talentumok, mínák – „...akinek van, annak adatik...”
- „Én vagyok a világ világossága...” (Jn 8,12)
- „Amilyen mértékkel mértek, olyannal mérnek nektek...” (Mk 4,24–26)

Félreértjük, ha csak az ígéről való szóbeli bizonyágtételre gondolunk.² A rabbinizmusban a cselekedetek jelentették a mások által megfigyelhető világosságot (PRÖHLE 1991, 142. o.). A titkos dolgok, amelyek Isten által napvilágra kerülnek, nemcsak szégyenletes és bűnös tettek lehetnek, hanem a mindennapokban rejtetten és csendesen tanúsított szeretet, türelem, hűség is. (Menj be belső szobádba, ne tudja a bal kezéd...)

² „Márk és Tamás az evangéliumokra vonatkoztatja, Máté a tanítványokra, Lukács a belső világosságra.” (JEREMIAS 1990, 87. o.)

Gondolatébresztő vázlatpontok

Minden igehallgatónak szól

A prédikáció témája a tanúságtétel. Aki hallgatja, azt kell éreznie, hogy nem maradhat „fogyasztó”, pláne „közönség”, aki esetleg bólogat, helyesel, gratulál vagy fejet csóvál és kritizál. Ehelyett fel kell tennie a kérdést: Mit nyújtok másoknak? Összhangban van-e az életem, a gondolkodásom azzal, amit látványosan képviselek, hirdetek? Vagy van egy rejtőzködő énem, kifelé pedig igyekszem a vélt elvárásoknak megfelelő képet mutatni magamról? Felszabadító pillanat lehetett megélni évtizedekkel ezelőtt egy nagyvárosi gyülekezet presbiteri gyűlésén az egyik testvér őszinte kifakadását, amellyel a lelkiismeretes és tehetséges kántor által az istentiszteleten előadott színvonalas korárelőjátékok és posztlúdiumok – szerinte – felesleges voltára próbált rávilágítani: „Az áram fogyik, az orgona kopik, mink meg unatkozunk.” A kimondott gondolat máris világossá tett valamit a gyülekezet népével kapcsolatban, amire talán addig sem a lelkész, sem a felügyelő, sem a kántor nem gondolt.

Most is nekem szól először

Jól hallgatom, jól értem az igét? Az üzenet, amivé formálom, valóban Isten szava, vagy üres szólamfűzér? Milyen mércével mérek? Megalapozott az elvárásom, hogy a címzettek értsenek, épüljenek belőle, sőt megtérjenek? Ha engem szólítanának meg úgy, ahogy én mások felett ítélek, vajon megfontolnám? Jézus csak a farizeusokkal nem volt tapintatos. Ha tehát Jézus helyett a farizeusi mintát követem, épp rám lett igaz, hogy még amit világosságnak szánok, az is sötét. Milyen nagy lehet akkor a sötétség bennem! Ha viszont bizalmam van az értem is testté lett örök Ige, az élő Jézus iránt, akkor az írott szövegre századokon át rá rakódott *sensus alienum* helyett személyesen ő szólít meg. Így az inspirált szöveg mind mélyebb megértéséből további inspirálódás és növekedés lesz. Ami életünk végéig tart.

Mindennek helye és ideje van

Nem képtelenség, hogy egy lámpa az ágy alatt legyen. Amíg nem használjuk, épp alkalmas hely a tárolására. Onnan, ha szükség van rá, bármikor könnyen kivehető. Mi tudjuk, milyen hasznos eszköz a gyertyakoppintó. Az edénnyel való letakarás megkímél a kanóc kialvásával együtt járó kellemetlen füst szétterjedésétől. Ám ha világítani szeretnénk, és épp meggyújtottuk a mécsest, akkor sem az ágy alatt, sem edénnyel letakarva nincs jó helyen: egyedül a lámpatartón. Megvan a helye és ideje a tisztázódásnak is. Mielőtt az antiókhiai gyülekezet misszióba küldte, Pál tizennégy évig visszavonultan élt. Elmélkedett, elragadtatásai voltak. Nem szégyen, ha valamit tegnap még másképp tudtunk. Ellenben rosszra visz, ha ragaszkodunk véleményünkhöz akkor is, ha új megvilágításba került az ige fényében, a Szentlélek által. Isten titkainak megértésében,

új felfedezésekben maga Jézus és apostolai is egész földi életük során részesültek.³

Ki mint vet, úgy arat

Egyszer minden napvilágra kerül. Az is, amit titkolni próbáltam, az is, amit nem mertem elmondani. Dicséret vagy elmarasztalás? Az ítélet Istené. Nincs kényszere annak, hogy mindig mindent kimondjunk vagy leleplezzünk. A lelepleződött hazugságok sokszor következmények nélkül maradnak. Nemcsak a számonkérés marad el, hanem a nyilvánvalóan hamisnak bizonyuló korábbi vélekedésekhez továbbra is makacsul ragaszkodnak. Talán mert amíg nem ő szégyenül meg vagy válik nevetségessé, az ember sokszor úgy érzi, hogy kapott egy kis haladéket. Mindennek eljön az ideje. Isten más mérce szerint ítél. Az öttalentumos szolga sokat kockáztatott. Az egytalentumos viszont mindvégig biztos volt a dolgában. Figyeljünk tehát, hogyan hallgatjuk!

További javaslatok az istentisztelethez

Az epistola (1Pt 3,8–17) üzenete béketűzésre, testvéri szeretetre int. Ez összhangban áll a textus olyanformán való megértésével, miszerint nem feladatunk az ítélkezés, viszont az evangéliummal tartozunk mindenkinek. Fogalmazhatnánk így is: igazságtalanul szenvedni megengedett, mások bántását viszont az igazság nevében sem várja el tőlünk az Úr. Az ószövetségi olvasmány (1Móz 12,1–4a) Ábrahám elhívása. Túláradóan szerepel az áldás. „...megáldalak [...], és áldás leszel. Megáldom a téged áldókat [...]. Általad nyer áldást a föld minden nemzetsége.” Átok csak egyetlenegyszer és csak egy összefüggésben hangzik el: „...megátkozom a téged gyalázókat.” Csak a gyalázkodásért jár átok. És az sem embertől, hanem ezt az Úr „intézi”.

Ének

Bár az „Ízt ad a só, megtart” kezdetű Scholz László-szöveg kissé didaktikus és direkt, de mivel szorosan az igéhez kapcsolódik, a dallama pedig jól ismert, így valószínűleg az EÉ 473-at fogom főéneknek választani.

Imádság

Titkok tudója, szívek és vesék vizsgálója, mennyei Atyánk! Te jobban ismersz mindnyájunkat, mint mi magunkat. Tudod, hogy mit bírunk elviselni. Kérünk, szembesíts tévedéseinkkel és a te igazságoddal. Add nekünk Szentlelkedet, hogy helyes belátásra jussunk, és tisztán értsük és hirdessük a te igédet. Növelj minket a hitben, és óvj meg az elbizakodottságtól és a gögös ítélkezéstől. Add, hogy magunkkal, és ne másokkal legyünk szigorúak. Adj szívünkbe bizalmat és jóindulatot, egymás iránt

³ „Abban az időben így szólt Jézus: Magasztallak, Atyám, menny és föld Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsék és értelmesekek elől, és felfedtetted az egyszerű embereknek.” (Mt 11,25) „Most értem meg igazán, hogy Isten nem személyválogató...” (ApCsel 10,34)

türelmet és szeretetet, hogy valóban a te világosságodban járjunk, és mások számára is hívogató, vonzó fény legyünk. Ámen.

Illusztráció

VERS

Reményik Sándor: *Lámpagyújtogató*

Egyszer volt, rég volt. Azt kérdezték tőlem:
„Mi leszel, kisfiam, ha nagy leszel?”
„Lámpagyújtogató” – feleltem én.
A gyermek együgyű feleletén
Nevettek akkor szülők, ismerősök.

Mért volt, mért nem volt, én azt nem tudom.
Nekem a csendes ember imponált,
Ki ballagott a bús utcák során,
S amerre ment,
Világosság támadt a nyomdokán.

Csak felnyújtott egy lángvégű botot, –
Egy lobbanás – s az ember főlehalt
Az esti csendben tovább baktatott.
Csak ment tovább a sötétség fele.
Ámde mögötte diadallal égtek
A lámpák, miket meggyújtott keze.

Egyszer volt, rég volt, hogy kérdezték tőlem:
„Mi leszel, kisfiam, ha nagy leszel?”
Azóta sokat vívtam, verekedtem,
Azóta sűrűbb lett az éjszaka.
És végül – lámpagyújtogató lettem.

Felhasznált irodalom

- ALAND, Kurt (szerk.) 1990. *Synopsis quattuor evangeliorum*. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart.
- BENYIK György 1996. *Az Újszövetségi Szentírás keletkezés- és kutatástörténete*. JATEPress, Szeged.
- JEREMIAS, Joachim 1990. *Jézus példázatai*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- KARRIS, Robert J. 2003. *Evangelium Lukács szerint*. In: R. E. BROWN – J. A. FITZMYER – R. E. MURPHY (szerk.) 2003. *Jeromos Bibliakommentár. 2. köt.* Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest.
- PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- SCHMOLLER, Alfred 1990. *Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament*. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart.
- SOLTÉSZ Ferenc – SZINYEI Endre 1875. *Ógörög–magyar szótár*. Irodalmi Kör, Sárospatak.
- VARGA Zsigmond 1995. *Lukács evangéliumának magyarázata*. In: *Jubileumi kommentár*. Kálvin Kiadó, Budapest.

TARTALOM Mécses a te igéd

VÁRALJAINÉ MELIS ORSOLYA: *Lángra lobbantani a parázsló hamut* 201

Tanulmányok

PÁPAI ATTILA: *Ba'ál szerepe és befolyása a kánaáni népek kultuszára. Bevezető gondolatok egy kánaáni szentélymodell alapján* 202

SEBEN GLÓRIA: *Ambivalencia és biztonságkeresés. Evangélikus középiskolás hittanosok istenfogalmának jellegzetességei* 207

MARKUS BUNTFUSS: *„...Megvan a saját területe a lelkiületen belül...”
Mi az esztétikai teológia, és miért műveljük?* 211

Figyelő

Évforduló

D. SZEBIK IMRE: *Hetven éve kényszernyugdíjazták az evangélikus költő-lelkész.
Emlékezés Kutas Kálmán életére és munkásságára (1888–1984)* 214

Beszámoló

Áttekintés a lelkészképzés helyzetéről. Kiegészítés az Evangélikus Hittudományi Egyetem (EHE) jelentéséhez a 2020/2021-es tanévről az MEE Zsinata 2022. február 26-i plenáris ülésére 219

Könyvrecenzió

JUHÁSZ ESZTER: *Az emberléptékű kórház és az emberi méltóság helye* 221

Kitekintés

Nyilatkozat az „orosz világ (russzkij mir)” tanításról 225

Szolidaritási nyilatkozat az „orosz világ” (russzkij mir) tanítást elítélő ortodox nyilatkozat mellett, valamint a keresztény nacionalizmus és az új totalitarizmus ellen 228

Az igehirdető műhelye

PELIKÁN ANDRÁS: *Szentháromság ünnepe után 1. vasárnap (Róm 10,12–17)* 229

BOZORÁDY ZOLTÁN: *Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap (Zsid 12,22–29)* 231

RÁC DÉNESNÉ: *Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap (1Tim 1,12–17)* 233

KŐSZEGHYNÉ RACZKÓ ZSUZSANNA: *Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap (Mk 6,14–29)* 236

BARTHA ISTVÁN: *Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap (Lk 8,16–18)* 238